

**LOLLAND-FALSTERS
HISTORISKE SAMFUND**

LOLLAND-FALSTERS HISTORISKE SAMFUND

ÅRBOG 1966

XI. RÆKKE - BIND III

TRYK:
A.S. LOLLANDS-POSTEN

Indhold

<i>Domprovst Immanuel Felter:</i>	
Maribo Domkirke 1416—1966	413
<i>Fra bogverdenen v/ Rud. Bertouch-Lehn</i>	552
<i>Museumsnyt</i>	553
<i>Lolland-Falsters historiske Samfund:</i>	
Generalforsamlingen	555
Uddrag af regnskabet for 1965/66	558
Samfundets bestyrelse	559
Nye medlemmer	559
Årbøger og historiske skrifter	561
Register for årbøgerne 1964—66 (række XI)	I—IX

MARIBO DOMKIRKE

1416-1966

MED SÆRLIGT HENBLIK PÅ
KIRKEBYGNINGEN I MIDDELALDEREN
OG IDAG

AF IMMANUEL FELTER

Aspicite in Auctorem fidei, et consummatorem IESUM, qui proposito sibi gaudio sustinuit crucem, confusione contempta, atque in dextera sedis Dei sedet.

Hebr. 12,2.

Indhold

I. Den hellige Birgitta og hendes klosterorden	415
II. Dronning Margrethe og Maribo kloster	435
III. Kirke og kloster rejses	445
IV. Kirkebygningen	471
V. Kirkens inventar	510
VI. Epilog	549

Det righoldige illustrationsmateriale i denne afhandling skyldes lån af klichéer og fotos fra følgende institutioner:

*Nationalmusæet, specielt redaktionen af
DANMARKS KIRKER.
Det kgl. Bibliotek.
Birgittastiftelsen, Vadstena.
Caca di Santa Brigida, Rom.
Lolland-Falsters historiske Samfund.*

Alle de nævnte bedes herigennem modtage forfatterens tak.

Indledning

I gennem den række af år, hvor jeg har haft det privilegium at være præst ved Maribo Domkirke, har jeg efter evne søgt at sætte mig ind i kirkens bygningshistorie og efterforske alt, hvad der kan belyse dens tilblivelse og underrette os om dens inventar.

Nu ved kirkens 550 års jubilæum har man fra forskellig side ytret ønske om at få dette markeret ved et skriftligt arbejde, og jeg har da benyttet lejligheden til at samle det materiale, jeg har udforsket.

Hvad der særlig har haft min interesse, er kirkens bygningshistorie og kirken, som den står idag med sit værdifulde inventar. Det mellemliggende tidsrum er kun skitseret, for så vidt det angår kirkens indretning og brug (altrets skiftende plads f. ex.)

Men til gengæld vil jeg mene, at alt, hvad der kaster lys over kirkebygningens tilblivelse i Middelalderen og som den fremtræder idag, er kommet med.

Man vil bemærke, at min fremstilling på ethvert punkt er dokumenteret ved noter og henvisninger. Dette anser jeg for særdeles betydningsfuldt for enhver, som har lyst til at efterprøve fremstillingens rigtighed.

Sluttelig vil jeg gerne rette en varm tak til Lolland-Falsters Historiske Samfund, som har tilbudt at optage min afhandling i sit årsskrift 1966, og tillige til Maribo Domkirkes menighedsråd, som bekoster et særligt oplag af mit arbejde til forhandling i boghandelen. Jeg står også i taknemlighedsgæld til Stiftsbiblioteket i Maribo, som med aldrig svigtende velvilje har stået til rådighed med fremskaffelse af den ældre litteratur.

Domprovstegården, Maribo, marts 1966.

Im. Felter.

I. Den hellige Birgitta og hendes klosterorden

I året 1303 (eller 1302) fik lagmand Birger Persson på gården Finsta i Uppland, 45 km øst for Uppsala, en datter Birgitta¹). Moderen Ingeborg Bengtsdatter var Birgers anden hustru (det første ægteskab havde været barnløst), og begge forældre var af svensk stormandsslægt. Hun tilhørte således folkungernes æt, og han nød anseelse som en fremragende lagmand, med sæde i rigets råd og optrådte med næsten kongelig pragt. Høvdingeblood og slægtsstolthed fik Birgitta i arv. Fra sin tidlige barndom lyttede hun ivrigt til beretningerne om slægtens fromme konger: Knud den Hellige i Danmark, Sverker den Første og Erik den Hellige i Sverige. Men hun fulgte også med sine forældre til messe, blev undervist i den hellige historie om Frelserens liv og hørte forunderlige beretninger om fromme mænds og kvinders levned.

¹) Til dette kapitel har særlig været benyttet:

Fr. Hammerich: Den hellige Birgitta og Kirken i Norden, København 1863 (cit. Hammerich).

Johanne Skovgaard: Den hellige Birgitta og Maribo Kloster, Maribo 1914. Udgivet i anledning af Maribo kirkes 500 års jubilæum, særtryk af Lolland-Falsters historiske Samfunds årbog 1914.

(cit. Skovgaard).

Torvald Höjer: Studier i Vadstena Klosters och Birgittinordens Historia intill midten af 1400-tallet. Upsala 1905.

(cit. Höjer).

Diarium Wazstenense (Vadstena-klostrets dagbog), udgivet af E. Benzelius d. y., Upsala 1721, optrykt i

Scriptores rerum svecicarum medii ævi, Tomus I, 1 (Upsala 1818), ved E. Fant, pag. 99—223 (omfattende årene 1344—1545).

Alle citater er gennemgået i den latinske original, men der henvises som regel til den moderne svenske oversættelse i:

Vadstena Klosters Minnesbok, Stockholm 1918, ved Andreas Lindblom.

(cit. Minnesbok).

Hun skal have været spæd af skikkelse, nervøs af gemyt, men med en sjælsstyrke og legemlig sundhed, som i hendes senere år skulle sætte hende i stand til at tåle den strengt asketiske levevis, som hun pålagde sig selv.

Men forløbig voksede hun op som et følsomt barn, modtagelig for sin samtids forestillinger, hengiven til drømme, anelser og syner. Allerede som syvårig ser hun i et naturligt syn himmeldronningen, som viser hende en gylden krone og spørger hende: Vil du have denne krone? Dette syn glemte Birgitta aldrig. Og nogle år senere, ved 10 års alderen, ser hun om natten efter en fasteprediken den korsfæstede og hører ham sige: Se, hvor jeg pines! Da er det Birgitta, som spørger: Hvem har gjort dette? og får som svar: De, som foragter mig og glemmer min kærlighed. Det er tidens religiøse hovedtanker, Mariadyrkelsen og lidelsestanken, der gør indtryk på hendes barnlige sind.

Men snart skulde hendes tilværelse formes i en helt anden retning. Som 13-årig blev hun gift med Ulf Gudmarson, søn af Vestgøtlands lagmand hr. Gudmar, der ligesom Birger havde giftet sig ind i Folkungeslægten. Det unge par fæstede bo på gården Ulfåsa i Østgötland,

Text til fig. 1.

Modstående billede af den hellige Birgitta er en del af et alterbillede, som tidligere stod i kirken i Sct. Birgittas hus i Rom. Fr. Hammerich lod det gengive i sin bog om Birgitta i form af et stik ved I. W. Tegner, og fra hans værk har vi hentet nærværende gengivelse.

Billedet formenes at stamme fra slutningen af 1300-tallet og anses af mange for at være det eneste portræt af Birgitta. Hvad der taler stærkt for ægtheden, er, at Birgitta ikke er afbildet som nonne, men i klædedragt som en romersk matrone, altså „som hun gik og stod“.

Desværre er billedet ikke mere i Rom. Da jeg i 1962 under et besøg i Birgittas hus bad om at få billedet forevist, meddelte man mig under mange beklagelser, at det i slutningen af det 19. årh. var blevet flyttet til Indiana i U. S. A. Forklaringen er den, at Birgittinerordenen jo i århundreder officielt ikke eksisterede. Derfor kunde den franske orden af det hellige Kors, som i 19. årh. havde rådighed over Birgittas hus, gennemføre denne beklagelige flytning af et billede, som er af enestående betydning for Birgittinerordenen (jfr. p. 424, note 6).

Under portrættet ses en prøve på Birgittas håndskrift (en egenhændig optegnelse på gammelsvensk af en åbenbaring, rettet til kong Magnus). I oversættelse: Først vil jeg dig sige, hvorledes dig er åndelig forståelse (gl.-svensk: understandilse) givne.

I.W. Tegner & Schmidtsoff'ska Inst.

fyrst vil zae þik sietna huru þik
þru andelik vnderst andelse 84711

Fig. 1. Den hellige Birgitta.
Fra en altertavle i Birgittas hus i Rom. Se noten på modstående side.

ved den sydlige bred af søen Boren. Fra hendes liv som frue på Ulfåsa er mange erindringer bevaret i Birgittas Åbenbaringer, de optegnelser, gjort af hendes skriftefædre, som er vor vigtigste kilde til Birgittas liv og tanker. Fra livet på gården henter hun lignelser fra arbejdet i stegers og bryggers, fra urtegård og vandmølle.

Foruden Ulfåsa havde Ulf andre besiddelser, særlig i Närke, hvor han i 1340 blev lagmand, to år efter at han havde opnået ridderværdigheden. Derimod tog han ikke del i det politiske liv. Gennem Birgittas åbenbaringer får vi indtryk af et såre lykkeligt ægteskab. Det drømmende barn er forvandlet til en dygtig husmoder, der med praktisk sans forestår sit store hus, og som i et og alt står aktivt ved sin mands side. Om drømme og syner høres i en lang række år aldeles intet. Men trods alle huslige pligter forsømte hun dog ikke at tage virksom del i datidens fromhedsliv, hun besøgte fattige, plejede syge, gik til messe og til skrifte og skaffede sig adgang til at læse i bibelen ved at få den oversat til svensk. Man får det indtryk, at Birgitta, i kraft af personlighedens magt, med årene blev den ledende i forholdet mellem ægtefællerne, så at hun, også på det religiøse område, kom til at præge sin mand dybt. Et vidnesbyrd herom er den lange pilgrimsrejse, som hun og Ulf foretog i året 1342 til det berømte valfartssted Sct. Jacob af Compostella i Spanien. På hjemrejsen blev Ulf dødssyg i Nederlandene, men kom sig dog atter, således som Frankrigs skytshelgen Sct. Dionysius i et syn havde lovet Birgitta.

Efter denne rejse fik de religiøse overvejelser voksende indflydelse på ægtefællerne. De søgte tilknytning til cistercienserklostret i Alvastra i Østergötland, ja, Birgitta tilbragte endog et par år i klostret, et skridt, som vakte både forundring og forargelse, da det jo drejede sig om et munkekloster. Kun modstræbende gav klosterets ledelse sin billigelse, men underprien i klostret hr. Peter blev Birgittas skriftefader, som senere ledsagede hende til Rom og nedskrev størstedelen af hendes åbenbaringer.

Også Ulf følte sig draget til klosterlivet, og man har

Fig. 2. Birgittas værelse i hendes hus i Rom. I væggen til venstre ses en træplade i en glasmontre. Det er Birgittas arbejdsbord, hvor hun nedskrev sine åbenbaringer. Det tjente hende tillige som seng på hendes dødsleje.

måske lov at formode²⁾, at Birgittas tanker om et dobbeltkloster, hvor mænd og kvinder vel lever adskilt, men med fælles hu og i fælles virke dyrker Gud, har deres rod i ægtefællernes enige forsæt om at søge tilknytning til klostret i Alvastra. Og da Ulf døde den 12. februar 1344, lod han sig begrave i Alvastra, og i munkekutte — dog uden at have aflagt munkenes løfte.

I sit ægteskab med Ulf skænkede Birgitta ham 8 børn, 4 døtre og 4 sønner, hvoraf de to døde som små. Ældst var datteren Märta, født omkring 1320, som vi senere skal

²⁾ Således Bertil Berthelson: Klosters bygnadsskick, p. 218—19, særtryk af „Östergötland“, AB Svensk Litteratur, 1955.

møde som opdrager af Nordens dronning Margrethe. Den næstældste datter Katharina blev tidligt gift, men sluttede sig efter ægtefællens tidlige død nær til moderen, hvis trofaste ledsager og hjælper hun blev under dennes ophold i Rom. Af de to sønner, Karl og Birger, som nåede at blive voksne, beredte Karl hende flere sorger end glæder.

Efter Ulfs død begyndte Birgitta med klar bevidsthed et nyt afsnit af sit liv. Hun tog den ring af, som hendes mand på dødslejet havde skænket hende og sat på hendes finger, og da man bebrejdede hende det, svarede hun: »Da jeg begravede min mand, begravede jeg med ham al kødelig kærlighed. For at min sjæl nu må hæve sig til kærlighed til Gud alene, vil jeg glemme ringen og min mand og betro mig til Gud.«

Hun besluttede nu at forlade alt og blive fattig for Kristi skyld. Det afgørende skridt foranledigedes ved en vision. Mens hun var hensunken i bøn, lød der en røst til hende fra en gylden sky: »Kvinde, hør mig, jeg er din Gud, som vil tale med dig«. Og derefter forkynder røsten, at Kristus har udvalgt hende til sin brud, og at hun skal være hans »talerør«, gennem hvilket han vil åbenbare sine hemmeligheder for verden. Til sidst loves det hende, at Guds Ånd skal forblive hos hende lige til døden.

Dette syn var det første i den lange række af åbenbaringer, der fortsattes lige til Birgittas død. De er den vigtigste kilde for vort kendskab til Birgittas personlighed (fig. 1), idet vi har dem bevaret i en latinsk oversættelse³), som skyldes Birgittas to skriftefædre, den allerede nævnte prior Peter af Alvastra, og magister Peter af Skänninge. Stor indflydelse på Birgittas åndelige liv i disse år havde den lærde magister Matthias, kannik i Linköping, forfatter

³) Den hellige Birgittas åbenbaringer (på latin: *Revelationes*) udkom første gang i samlet udgave i 1492 i Lübeck. I Birgitta-litteraturen citeres de oftest i G. E. Klemmings gammelsvenske oversættelse (Stockholm 1857—84).

Men nu foreligger der en moderne pragtudgave på nutids-svensk, ved Trygve Lundén, forsynet med et overdådigt billedmateriale: *Den Helige Birgitta: Himmelska Uppenbarelser*. Allhems forlag, Malmö.

(cit. Åbenb. med bind og sidetal).

Fig. 3. Vadstena klosterkirke, set fra øst, indviet 1430. Bemærk den spinkle tagrytter i stedet for tårn.

til en lang række theologiske skrifter og anset for at være Sveriges betydeligste theolog i Middelalderen.

Indholdet af Birgittas åbenbaringer er mangfoldigt. Det kan være svar på henvendelser, man har rettet til hende, om bistand i sygdom, sorg, samvittighedsnød. Det kan være anvisninger vedrørende fromhedsøvelser, bøn og faste. Det kan være bidske udfald mod rigets stormænd, som revses for deres hovmod, pengebegærlighed og løvløshed. Særlig kong Magnus får idelig råd af religiøsmoralsk art, men også politisk griber hun ind, idet hun opfordrer ham til korstog til de hedenske Østersølande. Men Birgittas horisont er ikke begrænset til Sverige. Gennem samværet med magister Matthias og på sin rejse til Compostella blev hun bragt i berøring med tidens store spørgsmål: striden mellem kejser og pave, pavens residens i Avignon i Frankrig i stedet for i Rom, krigen mellem England og Frankrig o. s. v. Også på denne storpolitiske arena føler Birgitta sig kaldet til at træde op, vejledende

og tugtende. Hun har et skarpt blik for sædernes fordærv, stormændenes laster og kirkens forfald. Særlig forkasteligt finder hun det, at paven har opgivet sin residens i den hellige stad Rom. Derfor søger hun gennem lange år både ved bønner og trusler at bevæge ham til at vende tilbage.

Men det, som optager hende fremfor alt, er tanken på den nye klosterorden, som hun ser det som sin opgave at stifte. Efter i årevis at have syslet med drømme og planer med henblik på denne klosterorden nåede hun under et ophold i Vadstena med eet frem til fuld klarhed. »Gud, alle tings skaber, kundgjorde for mig, uværdige menneske, alle denne regels ord på så underfuld en måde og på så kort tid, at jeg ej fuldtud kan forklare det for noget menneske«, siger hun selv. Da hun var fast overbevist om at have modtaget sin klosterregel fra Kristus selv, skulde den nye orden bære Frelserens navn (ordo Sancti Salvatoris, den hellige Frelseres orden), omend den gængse betegnelse blev Birgittinerordenen.

At ordenens hovedkloster skulde ligge i Vadstena, stod fast for Birgitta, og kong Magnus imødekom hendes planer ved at overlade hende en kongelig gård⁴⁾ i Vadstena, beliggende ned mod søen Vättern. Men at opnå

⁴⁾ Svenske forskere har — meget forståeligt — søgt ihærdigt efter spor af kong Magnus' gård, som forventes at være en slags lystgård eller jagtslot. Men anstrengelserne var forgæves, indtil man for en halv snes år siden fik mulighed for at undersøge nonneklostrets nordfløj i Vadstena. (Det må her indskydes, at nonneklostret efter reformationstiden har tjent vidt forskellige formål, bl. a. blev det i 17. og 18. årh. benyttet som hædersbolig for gamle soldater. Som minde herom finder man en af dørene til klostret smykket med en fornem sandstens-portal, udhugget med faner, kanoner etc. Sidst blev bygningen brugt til hospital for sindslidende, og det var først, da Birgittastiftelsen ved hospitalets overflyttelse til mere moderne lokaler fik rådighed over klosterbygningen, at forskerne kunde foretage en grundig undersøgelse af det gamle kloster ved afbankning af væggenes puds o. s. v. Og her fik man da den store overraskelse, at nonneklostret simpelt hen var indrettet i kong Magnus' tidligere jagtgård, et stenhus i to etager, forsynet med gotiske vinduer. Et tidligere gådefuldt sted i Birgittas åbenbaringer, som talte om, at det kongelige hus skulde „ödmjukas“ (Åbenb. IV, p. 131), fik nu sin forklaring. Man yndede ikke hos Birgittinerne det prangende, og derfor havde man sænket loftet ca. en meter mellem de to etager og fjernet det

anerkendelse af en ny klosterorden, syntes en næsten umulig tanke i betragtning af, at Lateransynoden 1215 havde udstedt forbud⁵⁾ mod oprettelse af nye religiøse ordener. Hertil kom, at Birgittas regel sigtede mod dobbeltklostre, omfattende såvel munke som nonner, dog selvfølgelig i strengt adskilte klosterbygninger.

Dette forhold frembød en yderligere vanskelighed, da man havde meget dårlige erfaringer med hensyn til de moralske forhold i klostre, der rummede såvel munke som nonner. De kirkelige myndigheder var derfor ikke indstillet på at godkende nye dobbeltklostre.

Birgitta opgiver dog ikke sine planer, men hun indser, at skal hun nå sit mål, må hun forlade Sverige og søge sydpå for dér at arbejde videre. Hendes rejse gælder Rom, ikke Avignon. »Gå til Rom, hvor gaderne er dækkede med guld og røde af de helliges blod«, siger Kristus, »og du skal blive dér, til du ser paven og kejseren sammen, og fortælle dem mine ord«.

I året 1349 begiver Birgitta sig af sted til Rom, hvor hun skulde tilbringe de sidste 23 år af sit liv. Bortset fra de første 5 år boede hun til sin død i et hus ved Campo dei Fiori (fig. 2), dengang en eng, hvor kvæget græssede

øverste af murene. Men nu kom altså en middelalderlig festsal fra folkungetiden for dagens lys. Der kunde selvfølgelig ikke være tale om simpelthen at rekonstruere denne sal, da det vilde betyde fjernelse af interessante enkeltheder fra klostertiden. Man fandt således i stueetagen på piller og vægge rester af bemaling (bl. a. fremstillinger af Birgitta, St. Dorothea og St. Barbara), og på 1. sal fik man en ny overraskelse, thi her fandt man til begge sider af midtergangen de fleste af de 59 små soveceller, hvor nonnerne tilbragte natten. Birgitta havde oprindeligt forordnet, at nonnerne skulde sove sammen i sovesale. Men denne ordning viste sig uhenigtsmæssig, hvorfor det i 1405 (se Minnesbok p. 43. 3/5 1405) blev besluttet at indrette særskilt soverum til hver nonne. Man må sige, at de har været af beskeden udstrækning: 380 cm lange og 145 cm brede, og dørene var kun 70 cm i bredden og 175 cm i højden. — Ang. disse interessante fund se Föreningen Gamla Vadstenas Småskriftserie nr. 5: Kungshall och Systrahus, ved Iwar Anderson.

⁵⁾ Lateransynodens beslutning af 1215 („Ne nimia religionum diversitas gravem in ecclesia Dei confusionem induat, firmiter prohibemus, ne quis de cetero novam religionem inveniat, sed quicumque voluerit ad religionem converti, unam de approbatis assumat“) var på ny blevet indskærpet ved kirkemødet i Lyon 1274, se Højer, p. 59, specielt anm. 4.

ned mod Tiberen, hvis bredder da var ubebyggede. Huset var en anselig stenbygning, men indvendig spartansk udstyret, som det stemmede med Birgittas asketiske grundsatninger. Her levede Birgitta sit strengt regelbundne liv, med andagtsøvelser, syning og studier og vandt snart stort ry i Rom for sin kompromisløse fromhed⁶⁾.

Til hendes husstand hørte hendes to skriftefædre Peter af Alvastra og Peter af Skänninge, foruden tyende og gæster, mest pilgrimme fra Norden, som var kommet til den hellige stad og fandt husly hos hende. Desuden havde hun bestandig sin næstældste datter Katharina hos sig. Denne var oprindelig kommet til Rom for at få del i jubelafladen 1350 og agtede sig derefter tilbage til Sverige til sin mand (ridder Egard v. Kyren) som hun elskede højt. Men moderen søgte på enhver måde at bevæge datteren til at blive i Rom, bl. a. ved at forudsige hendes mands død (han døde i 1351). Til sidst giver Katharina efter og bøjer sin unge vilje for moderens. Ene sidder hun i huset, mens moderen drager rundt til Roms forskellige helligdomme. Hendes lyse nordiske skønhed (hun var dengang omkring ved 20 år) var efterstræbt af lidenskabelige bejlere, så at hun kun sjældent og med yderste forsigtighed turde færdes uden for hjemmet. Fra nu af underkaster hun sig ganske samme levevis som moderen: ubetinget lydighed mod skriftefaderen, tavshed o. s. v. Hendes na-

⁶⁾ Birgittas hus i Rom (Casa di Santa Brigida) eksisterer endnu og er beliggende på Piazza Farnese 96 (lige overfor det berømte Palazzo Farnese). Huset er stærkt ombygget, men rummer som sin største skat den hellige Birgittas arbejdsbord, (der også tjente hende til seng på hendes dødsleje) (fig. 2).

Huset er atter idag beboet af Birgittinernonner med deres ejendommelige hovedbeklædning og tjener som hovedkvarter for den sammenslutning af Birgittinernonner, der er blomstret op i dette århundrede (på foranledning af en svensk konvertit Elisabeth Hesselblad, som efter mange besværligheder opnåede pavelig tilladelse til at aflægge nonneløfterne i henhold til det gamle birgittinske ritual). Den nye sammenslutning har nonneklostre i Sverige (i Vadstena på en stump af det gamle klostres jord), i England og i Indien. Desuden eksisterer i England, Holland og Bayern birgittinerklostre, som har bestået uafbrudt siden middelalderen. Men den birgittinske munkeorden er idag totalt uddød. — Se herom: pjecen: Ordo Sanctissimi Salvatoris, København, 1958. (uden forfatterangivelse).

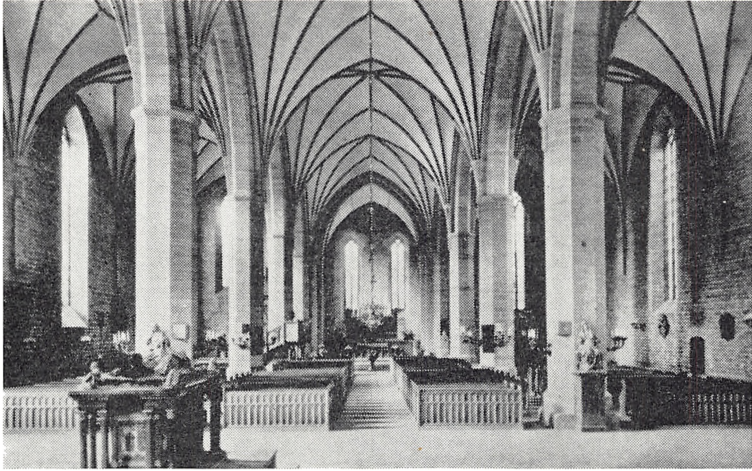

Fig. 4. Vadstena klosterkirkes indre. De to sideskibe er af samme bredde som midterskibet.

turs mildhed knuses dog ikke under omgivelsernes tryk, men kommer til rigere udfoldelse, og efter moderens død var det hende, som med energi og udholdenhed førte kampen videre for at opnå Birgittas helgenkroning og sikring af ordenens privilegier.

Under opholdet i Rom bliver Birgittas kritik af gejstligheden, af præster og munke, bisper og paver mere og mere hvas: Alle budordene er sammenfattede i det ene: hid med penge! Guds sakramenter uddeles for penge; aflad er blevet en handelsvare; som Judas sælger præsterne Kristus.

Men Birgittas revselse af sin samtids kirke berører aldrig det bærende i katolicismen. »Hun vil reformere kirken ved at gengive pavedømmet hele dets tidligere glans, ved at føre paven tilbage til Rom og ved at stifte en ny klosterorden, der atter skal virkeliggøre det gamle munke- og nonneideal«. (Johanne Skovgaard⁷).

Men dette mål syntes bestandig lige fjernt. Ganske vist lykkedes det Birgitta i 1367 at bevæge pave Urban V til at drage fra Avignon til Rom, hvor hun forelagde ham sin

⁷) citatet fra Skovgaard p. 36.

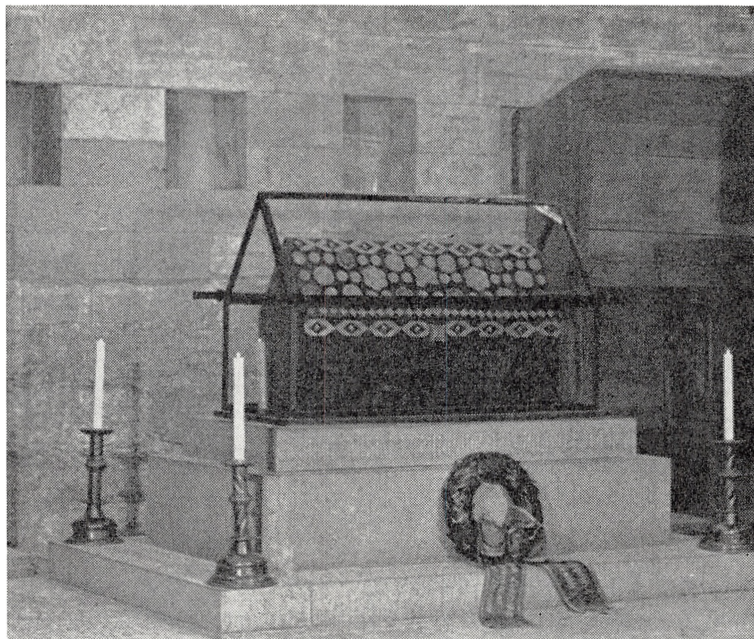

Fig. 5. Birgittas helgenskrin, som gemmer den hellige Birgittas og hendes datter Katharinas ben. Skrinet, som er forsynet med forgylde sølvornamenter, er vistnok forfærdiget i 1381. Det står idag bag højalteret i Vadstena klosterkirke.

klosterregel til godkendelse. Men paven vovede ikke uden samtykke af et almindeligt kirkemøde at give sin tilladelse. Alt hvad hun opnåede, var en pavelig godkendelse (af 5/8 1370) til oprettelse i Vadstena af to særskilte klostre under Augustinerordenen (som af de bestående klosterordener kom Birgittas nærmest) og med billigelse af, at livet i disse klostre ikke blot forpligtedes på Augustins regel, men tillige på de særlige bestemmelser, som var udformet af Birgitta⁸⁾.

Pavens afgørelse tilfredsstillende på ingen måde Birgitta, men den betød dog, at der var fri bane for indretning af klostret i Vadstena. Derfor besluttede hun nu at virkeliggøre en længe næret plan om at drage på pilgrimsfærd til det hellige land. Ved afrejsen fra Rom i 1371 er hun led-

⁸⁾ se Höjer p. 61—62.

saget af Katharina, sine to sønner Karl og Birger (hvoraf den første dog dør under et ophold i Napoli), samt sine to skriftefædre. Hun når virkelig Palæstina, gennemlever på Golgata Kristi lidelser og tilbringer julenatten i Betlehem. I begyndelsen af 1373 vender Birgitta tilbage til Rom, men den lange rejse havde knækket hendes fornum så stærke helbred. — »Siger lægerne ikke, at du skal dø?« hører hun jomfru Maria sige. »I sandhed, datter, de forstår ikke, hvad det er at dø. Thi den skal dø, som skilles fra Gud, men den lever, som altid frygter Gud«. Men hvorfor skal sygdommen være så langvarig og tage al hendes styrke? »Mindes du ikke, at min søn sagde dig i Jerusalem, at dine synder var dig forladt! — — Men at du skal slippe for at lide, mens du er i verden, *det* sagde han dig ikke!«

Få dage senere, om morgenen d. 23. juli 1373 døde Birgitta i sit hus i Rom, omgivet af sine børn og den trofaste magister Petrus. Da messen læstes kl. 9, var hun endnu ved bevidsthed, men en halv time senere opgav hun ånden »med største andagt og ydmyghed⁹⁾.«

⁹⁾ Det kan her være på sin plads at opregne, hvad vi i danske kirker finder af fremstillinger af den hellige Birgitta. Det drejer sig, så vidt min viden rækker, om følgende:

I Maribo har vi klosterkirkens gamle Birgitta-alter, som omtales udførligt i det følgende (se dette arbejde p. 516 flg.).

I Engestofte kirke (4 km fra Maribo) er klosterkirkens Maria-alter bevaret (her fremstilles Birgitta prædikende for munke og nonner), se dette arbejde p. 520.

I Løjt kirke, Åbenrå amt, findes et gotisk alterskab fra 1520, som på predellaen har et maleri af en nonneklædt helgeninde med en bog, formodentlig Birgitta.

Endelig har vi 3 Birgitta-fremstillinger i form af kalkmalerier, alle placeret i en kreds omkring Holbæk. Det første befinder sig i Roskilde Domkirke, i St. Birgittas kapel, bygget af biskop Oluf Mortensen i slutningen af 1400-tallet. En indskrift på væggen fortæller, at kapellet er udsmykket år 1511. Birgitta fremstilles i nonnedragt og med en bog (sandsynligvis hendes åbenbaringer) i hånden.

Det næste, som bærer Birgittas navnetræk, findes i Gislinge kirke, vest for Holbæk.

Det tredje, som absolut er det interessanteste, er bevaret i Undløse kirke, syd for Holbæk. Her er Birgitta indføjet i en komposition, som fremstiller Jesu fødsel, således som den hellige Jomfru under Birgittas besøg i Betlehem i 1372 skildrede den for hende i en vision (se hendes åbenbaringer VII bog, kapitel 21 eller i den

Fig. 6. Den hellige Birgitta (til højre) betragter Jesu fødsel.
Kalkmaleri i Undløse kirke, Holbæk amt. Se nærmere p. 427, note 9.

Fig. 7. Den hellige Birgitta i pilgrimsdragt. Kalkmaleri i Undløse kirke.
(Detaille af fig. 6).

Ved Birgittas død var hendes værk, som allerede nævnt, ikke fuldført. Det blev datteren Katharina, som ved sin udholdenhed og energi førte moderens tanker videre, indtil målet blev nået.

I september samme år blev Birgittas kiste ført fra Rom, op gennem Europa mod Sverige, og d. 4. juli 1374 blev hendes skrin under mere end kongelig hyldest båret ind i Vadstena klosterkirke, som dog endnu ikke var fuldført.

Det følgende år 1375 drog Katharina, ledsaget af moderens to skriftefædre, atter til Rom, hvor hun forblev i 5 år. Her lykkedes det hende endelig ved pave Urban VI's bulle Ad perpetuam rei memoriam af 3/12 1378¹⁰) at opnå stadfæstelse af Birgittinerordenen. Ganske vist betragtedes Birgittinerordenen stadig som en underafdeling af Augustinerordenen, hvilket tydeligt fremgår af dens

nye svenske udgave bind III, pag. 238 fig.). Birgitta fortæller, at hun så en såre skøn jomfru (ledsaget af en „olding“, nemlig Josef). Jomfruen ventede sin nedkomst og forberedte den i inderlig bøn. Midt under hendes bøn finder fødslen sted, uden vé og smerte, thi med eet ligger barnet foran hende, udspreddende en glans, som overstråler solen. Og Maria og Josef står undrende ved barnet og tilbeder det.

Netop således er Jesu fødsel fremstillet i Undløse kirke (se gengivelse i dette arbejde (fig. 6). Midt i billedet ser vi barnet i stråleglans, med Maria stående ved siden med hænderne lagt sammen i tilbedelse. I baggrunden til venstre ser vi oldingen Josef, der læner sig til krybben, hvor okse og æsel søger føde. Til højre, en smule på afstand, står Birgitta med pilgrimsstav og taske og iagttaget, hvad der sker (fig. 7).

„Sokkerne“, som ses nedenunder Jesus-barnet, tolkes ofte som tilhørende Josef, der på denne måde vil skaffe barnet en nødtørftig leje. Men iflg. Birgittas vision tilhører de Maria, som, da fødslen nærmer sig, affører sig sine sko sammen med sin kappe (som ses at ligge sammenrullet ved siden af barnet) og finder de klude frem, som barnet skal svøbes i (se Åb. III, pag. 238).

Birgittas vision af Jesu fødsel kom til at virke stærkt ind på kunstneres fremstilling af Julens under. Fra nu af blev den fødende Jomfru Maria ikke fremstillet siddende eller liggende, men stående i andægtig tilbedelse af barnet.

Det bør nævnes, at kalkmalerierne i Undløse (det drejer sig om en række på 8 fine billeder af kirkeårets hovedbegivenheder) anses for at være et værk fra o. 1450 af „Unionsmesteren Ivan“, som ellers kendes fra Sverige. Med andre ord: Den union, som dronning Margrethe skabte mellem de nordiske riger, var ikke blot politisk betydningsfuld, men den fik følger langt ud, såvel på kirkelivets (Birgittinerordenen!) som på kunstens plan.

¹⁰) se Højer p. 67. — Stadfæstelsen skete dog ikke (som ansøgt) per modum regule, men blot per modum constitutionum.

officielle, lidt tvetydige navn Ordo sancti Augustini sancti Salvatoris nuncupatus (den hellige Augustins orden, kaldet den hellige Frelzers orden). Men den nye pavelige godkendelse rummede (til forskel fra den i 1370) en almindelig tilladelse til at åbne nye klostre efter Birgittas forskrifter.

Birgittinerklostrene var dobbeltklostre¹¹⁾, altså for såvel munke som nonner. Midtaksen i klosteranlægget dannedes af klosterkirken, hvor munke og nonner i hver sit kor mødtes med få timers mellemrum til de daglige bedetider (tidebøn, som i Birgittinerordenen udformedes efter et særligt ritual). Nonneklostrets bygninger lå sædvanligvis (således i Vadstena og Maribo) mod nord, munkenes mod syd. Et fuldstændigt Birgittinerkloster skulde efter Birgittas anvisninger rumme 60 nonner (abbedissen indbefattet) og 25 munke (heraf 13 præster, repræsenterende de 13 apostle, Paulus medregnet, 4 diakoner, svarende til de 4 kirkefædre (Ambrosius, Augustin, Gregor og Hieronimus) og 8 lægbrødre). Ialt 85 personer, svarende til tallet på Herrens første apostle og de 72 disciple, som omtales i Luk. 10,1.

Overvægten lå tydeligvis hos nonnerne, hvis leder, abbedissen, forestod alle fællesanliggender, herunder klostergodsets administration. Hun skulde adlydes som repræsentant for den hellige Jomfru. Munke-konventets opgave var at bistå nonnerne ved at sørge for gudstjenester, messe, skriftemål o. s. v. Den ledende præstemunk bar titel af almindelig skriftefader (generalkonfessor). Det tilkom tillige munkene at repræsentere klostret udadtil, at varetage forbindelsen mellem de forskellige klostre, først og fremmest forbindelsen med moderklostret i Vadstena, og endelig at overvåge og lede opførelsen af nye Birgittinerklostre. Nonnekonventets overvægt i ordningen

¹¹⁾ Birgittas ordensregel findes: Åbenb. IV, p. 13. flg. — Den suppleres ved de såkaldte „tilføjede åbenbareelser“ (på latin: *revelationes extravagantes*), som stammer fra en lidt senere tid end selve reglen (som kan dateres til omkring 1345). — De tilføjede åbenbareelser er at finde i Åbenb. IV, p. 100 flg.

afspejles klart i betegnelsen *monasterium monalium* (nonnekloster), mens munkenes bygning kaldtes *curia fratrum* (brødrenes gård). Forholdet mellem munke og nonner kan måske sammenfattende udtrykkes således: I åndelige (religiøse) sager var generalkonfessoren den bestemmende, mens abbedissen på alle andre områder var den ledende. Man ser let, at der på dette punkt var mulighed for alvorlig splid, hvorom Birgittinerordenens senere historie afgiver talrige vidnesbyrd.

Under sit 5-årige ophold i Rom arbejdede Katharina ihærdigt på at få Birgitta helgenkronet. Men førend noget sådant kunde ske, måtte en mængde undersøgelser ang. Birgittas liv, fromhed, mirakler o. s. v. foretages. Alt tegnede imidlertid lyst, Katharina vendte i 1380 tilbage til Sverige, hvor hun i Vadstena kloster fungerede som foreløbig forstanderinde (nogen abbedisse var endnu ikke valgt). Her døde hun 1381, knap 50 år gammel¹²⁾.

I 1388 gled magten i Sverige over fra den uduelige kong Albrecht til Nordens dronning Margrethe, født i Danmark som datter af Valdemar Atterdag, men opfostret i Norge af Birgittas ældste datter Märta. Intet var naturligere for Margrethe end af al magt at støtte bestræbelserne på at udvirke Birgittas helgenkroning. En delegation under ledelse af generalkonfessoren i Vadstena Magnus Person blev sendt til Rom med breve fra Margrethe, rigsrådet, biskopper og prælater. Der blev heller ikke sparet på penge, og i oktober 1391 var kanoniseringsprocessen ført lykkeligt til ende. Om aftenen d. 6. oktober

¹²⁾ Katharina døde iflg. klostrets dagbog d. 24. marts. Da hun omtrent 100 år efter sin død blev helgenkåret (i 1489), blev hendes helgendag efter vanlig skik sat til denne dato. Imidlertid har vi et brev, udstedt 4. juni 1520 af abbedisse i Maribo kloster Anna Hardenberg og generalkonfessor Jens Henriksen, som efter pave Leo X's bud opfordrer til at fejre Sct. Katharinas dag og højtid med megen aflad dagen efter Sct. Hans dag (d. 25. juni). se Kall R. p. 119 flg.

Katharina blev skrinlagt under stor højtidelighed i Vadstena d. 1. august 1489 (se beskrivelsen i dagbogen). I dag hviler hendes ben sammen med den hellige Birgittas i det fornemme helgenskrin, som sandsynligvis blev forfærdiget til Birgitta ved skrinlægningen i 1381, og som har sin plads bag højalteret i klosterkirken, fig. 5.

ringede alle Roms kirkeklokker. Dagen efter besteg paven Bonifacius d. IX sin trone i Vatikanets store kapel (hertil var højtideligheden henlagt på grund af pavens upasselighed) og forkyndte den nye helgen. For første gang lød det i messen: Ora pro nobis, sancta Brigida! Halleluja! (bed for os, hellige Birgitta! Halleluja!). Og søndag d. 8. oktober under messen i Peterskirken indførte paven Birgittas navn i den gyldne bog, som rummer engles og helgeners navne, velsignede folket og tilsagde alle tilstedeværende aflad.

Trefoldighedssøndag i året 1393 (d. 1. juni) fejredes i Vadstena en kirkefest, som Norden aldrig havde oplevet mage til. Da blev den hellige Birgittas skrin (fig. 5) under umådelig tilstrømning fra alle 3 nordiske riger af fire biskopper anbragt på højalteret i klosterkirken. Og i messen blev hun anråbt »som renhedens rose, som stjernen strålende på den nordiske himmel«¹³).

Det vil her være på sin plads at indføje nogle enkeltheder af Vadstena-klostrets bygningshistorie. Udgangspunktet er kong Magnus' gavebrev af 1/5 1346, hvorved han og hans dronning til det kommende kloster skænker kongsgården i Vadstena. Vi ved meget lidt om de første bygninger, som givetvis har været af træ. I 1388 øde-

¹³ I anledning af Birgittas helgenkroning skrev biskop Nikolaus Hermansson (biskop i Linköping i Sverige 1374—91) et latinsk digt til hendes hæder (se Piero Chiminelli: *La Mistica del Nord, Santa Brigida di Svezia*, Roma, 1948, pag. 69—71). Det kan idag ses, malet på væggen i Birgittas hus i Rom, og dets smukt klingende latinske rytmer, der citeres i næsten alle Birgitta-biografier, lyder således:

Rosa rorans bonitatem,
stella stillans claritatem,
Birgitta, vas gratiae,
rora coeli pietatem,
stillia vitae puritatem
in vallem miseriae.

I oversættelse:

Du rose, som udbreder godhed,
Du stjerne, som udstråler klarhed!
Birgitta! Du nådens kar!
Udbred himlens fromhed,
udstrål livets renhed,
i denne elendighedens dal!

lægges »hele trækapellet og de to stenhuse, samt en stor del af søstrenes bolig«. Altså har man hidtil måttet nøjes med en træbygning til gudstjenestebrug. Om stenkirkens rejsning giver klostrets dagbog følgende oplysninger: korhvælvingen fuldføres 1398, men først 1405 tager munkene koret i besiddelse. 1414 stod kirkens mure færdige (fig. 3), stenpillerne (som skulde bære hvælvingerne) påbegyndtes 1416, hvælvingerne i kirken blev »slået« 1420, »først i nordre side«, og endelig kunde hele klostret indvies d. 16. februar 1430. Endvidere fortæller dagbogen, at kirkens højalter, som var helliget apostelfyrsten Peter, blev indviet 10/12 1442, at Maria-alteret blev indviet 8/10 1443, og at altrene for de tolv apostle blev indviet 5/8 1445 (fig. 4).

Med Birgittas helgenkroning voksede interessen for hende og hendes klosterorden overordentligt, ikke blot i Sverige og det øvrige Norden, men tillige vidt omkring i Europa, så at man ved midten af det 15. århundrede tæller et halvt hundrede Birgittinerklostre. Allerede inden år 1400 indrettes Marienbrunn (fons Mariae) i Danzig og Paradiso i Firenze. Efter 1400 stiftes indenfor de nordiske riger Maribo (Habitaculum Mariae) i 1408, Mariager (Ager Mariae) omkring 1440, Munkeliv kloster ved Bergen (i Norge) 1421, Nådendal (Vallis gratiae) i Reso sogn, ved Åbo i Finland 1438.

Både i England, Nederlandene, Polen, Tyskland og de baltiske stater rejses der klostre af den nye orden. De bekendteste var: Marienwold (Silva Mariae) ved Lübeck, Mariencron (Corona Mariae) ved Stralsund, Marienthal (Vallis Mariae) ved Reval samt Altomünster og Gnadenberg (Mons gratiae) i Bayern. Enkelte af dem skal omtales nærmere i det følgende på grund af deres forbindelse med eller afhængighed af Maribo kloster.

II. Dronning Margrethe og Maribo kloster

Det er Nordens dronning Margrethe, som står bag ved rejsningen af et Birgittinerkloster ved de idylliske søer på Midtloolland. Som ung var hun — som allerede nævnt i det foregående — blevet opfostret af Birgittas ældste datter Märta og havde således tidligt fået et levende indtryk af Birgittas personlighed og religiøse tanker. Det er derfor ikke til at undres over, at Margrethe som regent fra første færd viste sig som Birgittinerordenens trofaste beskytter og gavmilde velynder.

Allerede i 1394 udvirkede hun hos pave Bonifacius IX tilladelse til at fejre 25-året for klosterordenens stadfæstelse ved en jubelmåned i Vadstena, som festligholdtes under stor tilstrømning¹).

Under et besøg i Vadstena kort efter år 1400 fortæller klostrets dagbog²), at Margrethe i samtale med brødrene havde betroet dem, at hun i en meget farefuld situation, hvor alt håb syntes ude, havde set en værdig frue i grå klæder (Birgitta), som sagde til hende: »Elsk brødrene i Vadstena, så skal du blive frelst fra disse farer«, og da hun vågnede op, takkede hun Gud og Birgitta.

Endvidere fortæller dagbogen³), at Margrethe med sit følge tilbragte julen 1403 i Vadstena for andagts og aflads skyld. Ved afslutningen af sit ophold bad hun »ydmigt« om tilladelse til at optages i klostret som »søster

Til dette og alle de følgende kapitler har i høj grad været benyttet C. C. Haugner: *Maribo Historie*, bind I, *Maribo Kloster og Kirke*, 1937. (cit. Haugner I) og A. Kall Rasmussen: *Historisk-topografiske Efterretninger om Musse Herred paa Laaland, I. Maribo sogn*. København 1866. (cit. Kall R.). — Kall R.s bog rummer en næsten udtømmelig samling af aktstykker til kirkens historie.

¹) Minnesbok p. 22 (14/6 1394)

²) „ p. 39—40 (29/9 1403)

³) „ p. 40—41 (24/12 1403)

udenfor« (soror ab extra) d. v. s. at hun uden at aflægge klosterløfterne blev meddelagtig i klostrets åndelige goder. Ved afrejsen kaldte hun først søstrene, siden brødrene, sammen i klostrets talestue og kyssede ydmygt alles hænder til bekræftelse på sit søsterskab.

Disse træk vidner klart om Margrethes stærke tilknytning til Birgittinerordenen og gør det naturligt, at hun sysler med tanken om at oprette et Birgittinerkloster i Danmark. Det første vidnesbyrd herom er et brev af 27. august 1401, hvor kong Erik af Pommern bekræfter en lang række gaver fra dronning Margrethe til kirker og klostre, heriblandt »Grimstorp i Lolland med det dertil ligger, hvilket kong Valdemar fik af sin fjende, og hun (nl. Margrethe) og siden købte af arvingen, om de der udi nogen ret havde . . . til et kloster at bygges i vor Frues og Sancte Birgittas hæder . . . og lægge den gård Grimstorp og det gods dertil, som nu ligger til Grimstorp«⁴⁾.

Den gård, som her nævnes, Grimstorp eller Grimstrup (navnet er endnu bevaret som landsby-navn), lå ved Nørresø på Midtjylland, (et voldsted i Lysemose skov viser endnu borgens beliggenhed) og var midt i 1300-tallet i den holstenske ridder Benedikt d. Ældres⁵⁾ besiddelse. Han samlede sig vældige jordegodser rundt om i riget, i særdeleshed på Lolland, hvor han erhvervede størstedelen af Musse og Fuglse herreder (han ejede bl. a. Sædingegård). Efter 1350 og indtil sin død i 1360 finder vi ham som tro tilhænger af Valdemar Atterdag. Men sønnen Benedikt d. Yngre svigter Valdemar under det almindelige frafald i 1368 og afstår i 1380 (eller måske i 1396⁶⁾ Grimstrup og alle slægtens besiddelser på Lolland til Margrethe. Om det er sket mere eller mindre nødtvunget, vides ikke. Men

4) se Nye Danske Magazin, 5. bd. 1. hefte, pag. 1—8, København 1827. — Gengivet i udtog hos Kall R. p. 59. — Til spørgsmålet om der skal læses „sancti Benedicti“ (således de fleste forskere, deriblandt Haugner, som dog formoder, at Benedict er en skrivfejl for Birgitta) eller „sancte Birgitte“, se nu „Danmarks Kirker“, udgivet af Nationalmuseet, Maribo Amt, Bd. I, p. 86, note 5.

5) Om denne, se J. Wichfeld: Fortidsminder fra egnen om Mariebo Sø. København 1862, p. 17 flg.

6) se Dansk Biografisk Leksikon, bind I, p. 159.

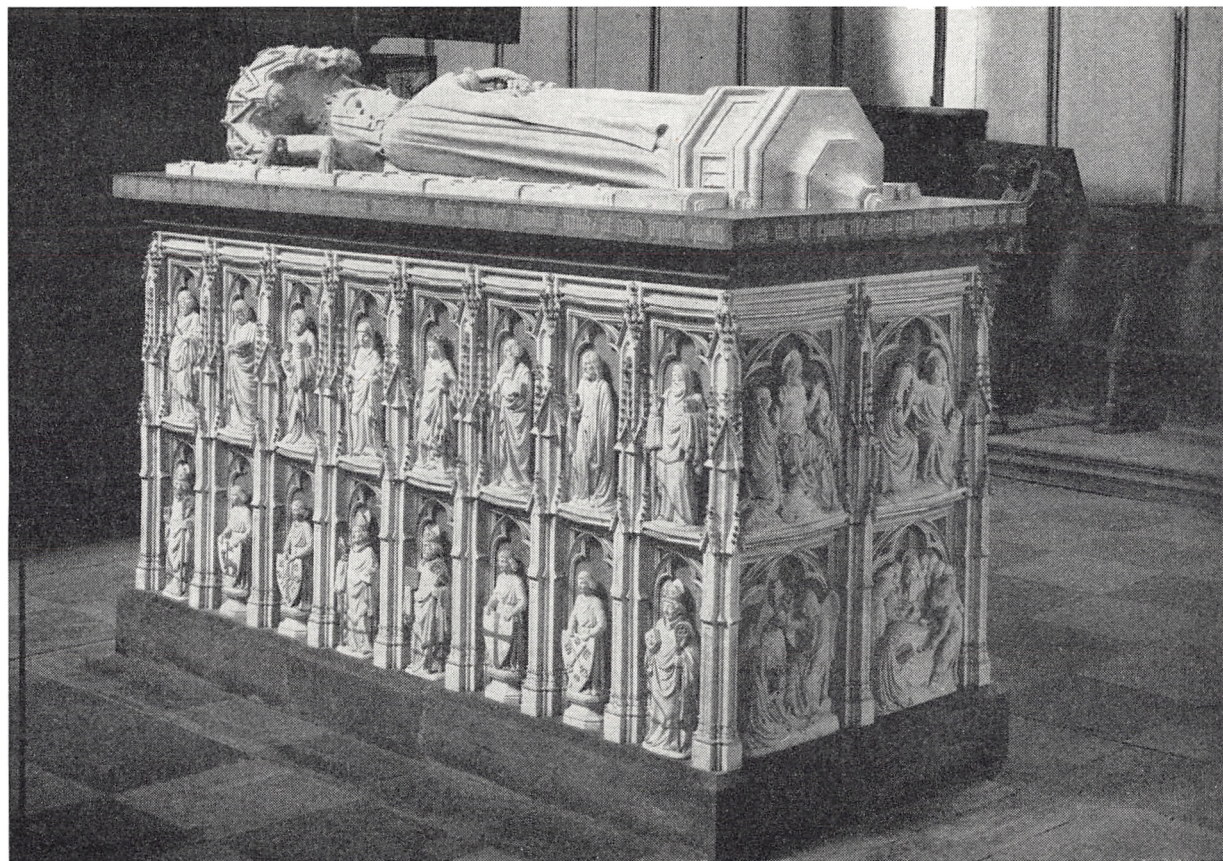

Fig 8. Dronning Margrethes sarkofag i Roskilde Domkirke.

Margrethe har i hvert fald ønsket en utvetydig afgørelse, idet hun yder Benedikt erstatning for Grimstrup (se brevet af 27/8 1401).

Erhvervelsen af Grimstrup må sikkert ses som et led i Margrethes almindelige politik: at sikre rigets enhed og styrke kongemagten ved at stække adelen. Ofte benytter hun den fremgangsmåde: at overdrage det fra adelen erhvervede gods til kirken. Således overdrog hun i 1393 Hald slot og gods til Viborg bispestol⁷⁾, imod at der skulde holdes en årlig messe for hendes og hendes forældres sjæles frelse, men på betingelse af, at borgen straks blev nedbrudt og materialerne anvendt til Viborg Domkirke. På lignende vilkår blev Rugtved slot overdraget til Børghlum⁸⁾.

Det fremgår af ovennævnte brev (af 27/8 1401), at Margrethe ønskede den stærkt befæstede ridderborg Grimstrup nedbrudt, og at hendes hensigt var at rejse et kloster i nærheden »i Vor Frues og Sancte Birgittas hæder«. Borgens beliggenhed har altså nok været bestemmende for valget af byggeplads for det nye kloster. Selvfølgelig kan andre forhold have spillet ind. Den folkelige overlevering har berettet, at folk på Midtjylland ved nattetid så et sælsomt lysskær, der tydedes som en tilkendegivelse fra den hellige Jomfru, at hun dér ønskede et kloster rejst til hendes ære⁹⁾. Stedet hedder den dag i dag Lysemose(!).

Mere hold er der nok i en meddelelse i Vadstena-dagbogen¹⁰⁾ om, at biskoppen i Roskilde Peder Jensen Lodehat (bygmesteren af den vældige borg Gjorslev på Stevns)

⁷⁾ se Carl Neergaard: Grundlæggelsen af Maribo Kloster, trykt i Aarvog for nordisk oldkyndighed, 1890, p. 268.

⁸⁾ Nye Danske Magazin, Kbh. 1827, 5. bind, p. 4.

⁹⁾ se Arild Huitfeldt: Danmarks Riges Krønike, København 1650. I, p. 671.

¹⁰⁾ Minnesbok p. 91 (4/10 1416, men iflg. den latinske udgave 23/10). Texten lyder: Item eodem anno in die Severini obiit Dn. Petrus Episcopus Roskildensis, qui habuit in proposito ædificare monasterium nostri ordinis in Lalandia in loco Marienbo (det er første gang navnet Maribo omtales i et samtidigt dokument), tunc vocata Skemyng. Hic honorifice suscepit sorores & fratres euntes ad locum ejusdem monasterii, & optulit ciphum, quem S. Birgitta aliquando habuit, in quo repositæ sunt reliquie. Et multa bona fecisset ibi, si vixisset.

havde til hensigt at bygge et Birgittinerkloster på Lolland i landsbyen Skemminge (det senere Maribo). Det er sandsynligt, at biskoppen, som stod Margrethe nær, har bistået dronningen med råd og dåd ved udarbejdelsen af planerne for det nye kloster, selv om det ikke blev rejst i selve Roskilde stift, men på Lolland, som dengang hørte under Odense bispestol.

Det hedder videre i samme notits i dagbogen (skrevet i anledning af biskoppens død i 1416), at han med hæder modtog de brødre og søstre, som fra Vadstena besøgte Maribo kloster, hvilket må forstås som et utvetydigt vidnesbyrd om, at klostret i Maribo allerede i 1416 »fungerede« og rådede over de nødvendige bygninger og indvånere. Man sporer samme sted i dagbogen en oprigtig sorg over biskoppens død. Birgittinerne havde i ham mistet en formående velynder, thi »han skulde have udrettet meget godt dér (nl. i Maribo), om han havde fået lov at leve«¹¹⁾.

Til vidnesbyrd om biskoppens varme interesse for det nye kloster i Maribo nævnes det yderligere, at han betænkte det med en »ciphus« (et bæger), som tidligere havde tilhørt Birgitta, og hvori var forvaret forskellige relikvier¹¹⁾.

I denne forbindelse kan nævnes, at klosterkirken i Maribo som sin største kostbarhed ejer en middelalderlig forgyldt sølvkalk, som bærer dronning Margrethes navnetræk i foden. Man har lov at formode, at dronningen inden sin død har overladt biskoppen denne kalk med pålæg om at overdrage den til klosterkirken, så snart denne var indviet. Om »Margrethe-bægeret«, se senere under gennemgangen af kirkens inventar¹²⁾.

De næste efterretninger angående oprettelsen af det nye kloster består i 4 korte meddelelser fra 1408—09, bevaret i en fortegnelse over Maribo klostres breve, den såkaldte »registrant«, udfærdiget i året 1624 og optrykt

¹¹⁾ ibidem.

¹²⁾ se dette arbejde p. 528.

i Ældste danske Archivregistraturer, III, København 1865, pag. 251—312.

Maribo klostres arkiv er nemlig desværre ikke bevaret. Det blev ved klostrets ophævelse i 1621 ført til Sorø og gik til grunde ved akademiets brand i 1813. Den nævnte registrant rummer kun en kort angivelse af de forskellige dokumenters indhold og er desværre ikke helt pålidelig, idet vi i adskillige tilfælde kan påvise fejl. Den skal derfor benyttes med en vis varsomhed. Derimod er Vadstena klostres arkiv i behold, og dets dagbog (Diarium Wazstensenense), som er ført med omhu lige fra 1344 til 1545, rummer yderst værdifulde oplysninger, også om Maribo kloster.

Men tilbage til de 4 meddelelser i registranten. De har følgende ordlyd:

- I. »Dronning Margrethis Fundatz paa Grimstorp goedz. 1408«¹³).
- II. »Jens Suendzön Brynis breff om Grimstorp, och kendis sig at haffue befaling af dronning Margrete deraff att skulle bygge ett closter. 1408«¹⁴).
- III. »Jens Bremsis breff thill conventet i Marieboe closter, att dronning Margrete haffe i sinde att bygge itt closter aff Grimstorp. 1408«¹⁵).
- IV. »Axell Andersöns quitantz thill Marieboe closter paa 105 marck lybsk. 1409«¹⁶).

Det fremgår af den første, at dronningen i 1408 har udfærdiget sin fundats for det nye kloster (selve fundatsen eksisterer ikke mere, men har selvfølgelig gået ud på

¹³) Ældste danske Archivregistraturer, III, København 1865. A. 51, p. 259.

¹⁴) Æ. d. A. III. A. 167, p. 267.

¹⁵) Æ. d. A. III. A. 551, p. 293.

¹⁶) Æ. d. A. III. A. 729, p. 304. I registraturen bemærkes det om disse og flere herhenhørende breve, at de lå i et skrin med påskrift om, at de „skulde antvordes Kirken og Biskoppen i Odense og Biskoppen og Kapitlet i Roskilde, så at der skal bygges et Kloster af Grimstrup og alt det Gods, der tilligger . . .“ en bestemmelse, der åbenbart ikke blev realiseret, eftersom dokumenterne endnu 1476 var i kronens arkiv. Se „Danmarks Kirker“ ved Nationalmuseet. Maribo Amt, bd. I, p. 86, note 4.

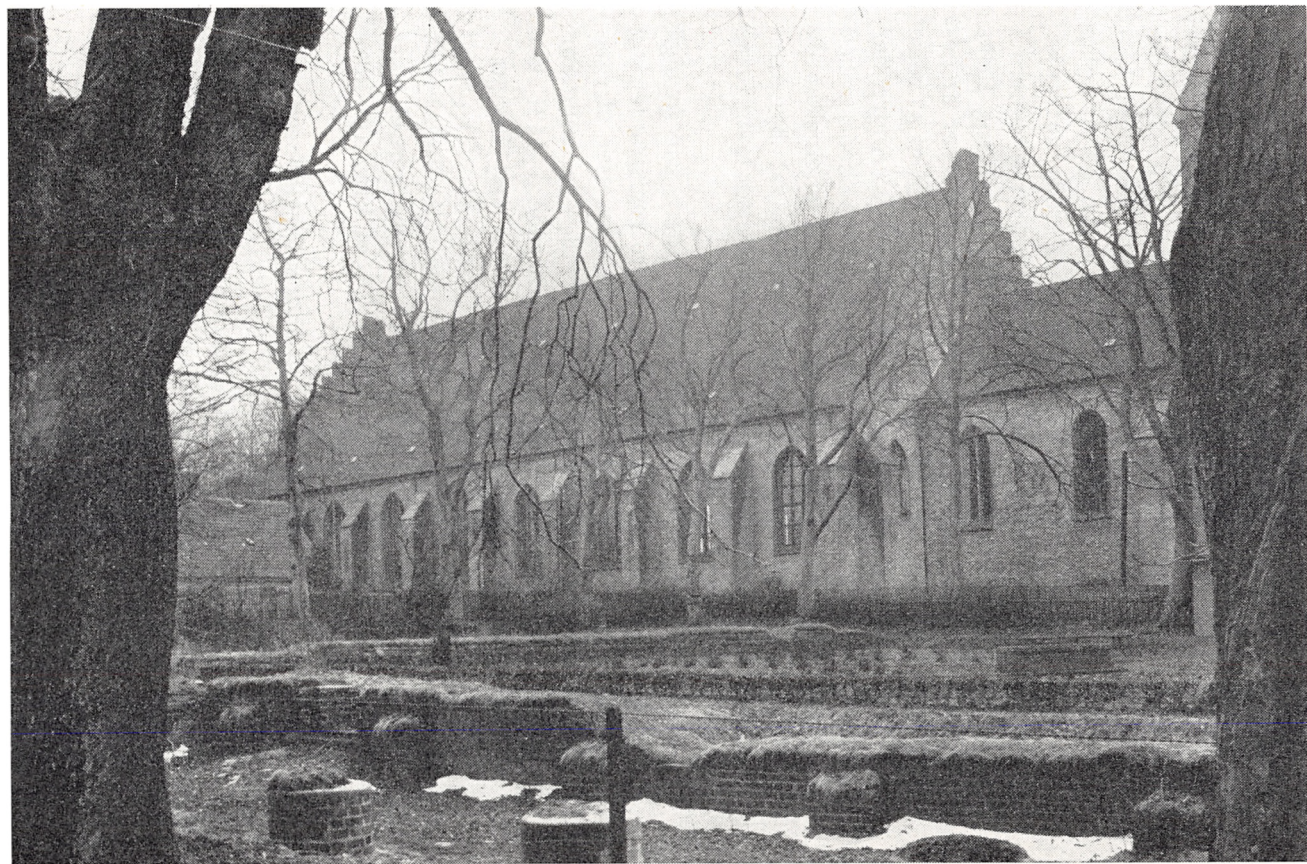

Fig. 9. Maribo Domkirke, set fra nordvest over nonneklostrets fundamenter. Pillesalen i forgrunden (angivet ved F. på C. M. Smidts plan over klostret, se fig. 11) har antagelig rummet nonnernes spisesal og auditorium.

at rejse et kloster af den hellige Birgittas orden). Af de andre synes det at fremgå, at klostret allerede er under opførelse, og at bygningsarbejderne forestås af dronningens kansler Jens Svendzen Bryms, som midlertidig var forlenet med Grimstrup. Og end yderligere synes der allerede at eksistere et (brødre-)konvent, som varetager klostrets ledelse og økonomi. Nogle forskere har på grundlag heraf hævdet, at klosterbygningerne allerede var rejst, men kommer hermed i vanskeligheder med en optegnelse i Vadstena klostrets dagbog, som beretter om Kong Eriks besøg i Vadstena i maj 1413, hvor kongen ønsker at besigtige munkeklostret dér, da det er hans hensigt at rejse et Birgittinerkloster »af nyt« på Lolland¹⁷⁾. Andre har derfor — under henvisning til registrantens skødesløshed og upålidelighed — helt kasseret dennes angivelser og under påberåbelse på Vadstena-dagbogen sat byggearbejdernes påbegyndelse så sent som 1413 (efter kong Eriks besøg i Vadstena).

Men spørgsmålet er, om man uden videre kan forbigå hele 4 ret samstemmende oplysninger fra registranten, og endvidere om man — ved at sætte påbegyndelsen af rejsning af kirke og kloster så sent som 1413 — virkelig kan sandsynliggøre, at Maribo kloster allerede i 1421 kan grundlægge et datterkloster, »Munkeliv« ved Bergen i Norge (hvilket jo må forudsætte, at Maribo kloster på det tidspunkt er fuldt indrettet og organiseret). Videre kan nævnes, at abbedisse og alt konvent i Schemminge closter« omtales så tidligt som 27. juni 1417 i et brev fra kong Erik¹⁸⁾.

Når man fra indretningen af andre Birgittinerklostre (særlig Vadstena og Munkeliv, hvis arkiver er bevarede) véd, hvor mange og langvarige forberedelser af bygningsmæssig art der udkrævedes, inden klosterlivet organiseredes efter Birgittinerreglen, slår de angivne fire år (fra 1413 til 1417) ganske simpelt ikke til. Hertil kommer end-

¹⁷⁾ Minnesbok, p. 79 17/5 1413, jfr. dette arbejde p. 445, note 1.

¹⁸⁾ Kall R. p. 65.

nu et vigtigt moment: Man må regne med, at de første bygninger i Maribo — som andre steder — blev opført af træ og var af midlertidig karakter.

Hermed mener jeg, at gåden nærmer sig sin løsning. Det vil være rigtigt at antage, at de endelige planer for rejsning af de stenbygninger, som skulde rumme kirke og klostre, først blev udformet efter kong Eriks besøg i Vadstena 1413. Men dette forhindrer ikke, at der allerede i 1408 var midlertidige træbygninger under opførelse, som muliggjorde, at Maribo kloster »existerede« (selv om det ikke »fungerede« i fuldt færdig skikkelse). Man må derfor antage, at et vist antal munke allerede var bosat i Maribo, hvor de ledede bygningsarbejderne. Den eneste unøjagtighed, som man kan konstatere i registrantens ovennævnte oplysninger, er betegnelsen »conventet« i Maribo kloster. Et sådant konvent (organiseret efter Birgittas regel) kan selvfølgelig ikke have eksisteret så tidligt, men derfor kan der udmærket have været munke bosiddende i Maribo. Ja, ud fra de forskellige foreliggende kendsgerninger, der afgiver vidnesbyrd om klostrets »funktion« allerede i 1417 (jfr. udsendelsen i 1421 af munke til »Munkeliv« i Bergen), nødes man til at antage, at Maribo kloster under en eller anden skikkelse har eksisteret allerede i 1408, således som registranten melder om.

Det her fremførte er ikke uden betydning for værdsettelsen af dronning Margrethes indsats med hensyn til Maribo kloster. Der har hersket almindelig enighed om, at det var hende, som tog initiativet til grundlæggelsen af Maribo kloster. Men adskillige har — som nævnt — været tilbøjelige til at mene, at der i Margrethes regeringstid ikke skete andet end udfærdigelse af klosterfundatsen (i 1408). Jeg mener — se ovenfor — at have godtgjort, at Margrethes indsats har været af betydeligt større omfang. Der var allerede flere år før hendes død rejst forskellige bygninger på pladsen ved Søndersø, ganske vist af træ, men alligevel tilstrækkelige til at afgive ramme om den virksomhed af forberedende art, som udfoldedes af et

vist antal munke med henblik på det kommende, fuldt udbyggede kloster.

Men det skulde ikke forundes dronning Margrethe at opleve rejsningen og indvielsen af det endelige klosteranlæg med den mægtige kirke som det dominerende midtpunkt. Under en rejse til Flensborg døde hun på et skib i Flensborg fjord d. 28. oktober 1412.

III. Kirke og kloster rejses

Man kan sikkert gå ud fra, at dronning Margrethe inden sin død har pålagt kong Erik at sætte al kraft ind på at få Maribo-klostret rejst i dets endelige skikkelse og i sten. Kong Erik tøvede da heller ikke, thi godt et halvt år efter Margrethes død aflægger han et besøg i Vadstena, hvorom klostrets dagbog giver en udførlig beretning. Det hedder her: »Dagen før Sankt Eriks dag (det er: 17. maj 1413) kom kong Erik til Vadstena første gang, efter at han havde fået fuld myndighed over disse trede riger, og han kom med stor andagt, thi han kom til fods hertil fra Skänninge (en by 12 km øst for Vadstena), og han beviste såvel søstrene som brødrene stor venlighed, og han lovede at fuldføre bygningen af Vadstena kirke. Desuden lovede han også at bygge et kloster af nyt på Lolland af Sankt Birgittas orden, hvilket klostres første grundlæggelse dog var blevet gjort af dronning Margrethe inden hendes død. Derfor begærede han af hr. konfessoren og brødrene at måtte indtræde i brødrenes kloster for at få et forbillede og et mønster med hensyn til, hvorledes dette kloster på Lolland skulde bygges. Han fik ugerne tilladelsen (da adgangen til klostret efter Reglen var forbudt fremmede) og indtrådte alene sammen med hr. Petrus, ærkebiskoppen i Lund, og efter at have beset nogle steder dér gik han ud med stor trøst, idet han lovede at elske dette sted (nl. Vadstena) og så meget, han formåede, at begunstige det«¹).

¹) Minnesbok p. 79 (17/5 1413).

In profesto S. Erici venit Rex Ericus ad Vazstenas primitus postquam adeptus est plenariam gubernacionem istorum trium regnorum & venit cum magna devocione, nam pedestris venit de Skänningia usque ibi, & ostendit tam sororibus quam fratribus magnam

Det fremgår heraf, at kong Erik i sit forhold til Vadstena ønskede at fortsætte traditionen fra Margrethe. Derfor vandrer han som en almindelig pilgrim til fods den lange vej fra sortebrødreklostret i Skänninge til Vadstena. Derfor lover han at fuldende klosterkirken, og derfor afgiver han tilsagn om af al magt at støtte Birgittinerne. Et stærkt vidnesbyrd om det intime bånd mellem kongehuset og Vadstena er, at hans dronning Filippa to år senere under et besøg i Vadstena lod sig optage i klostret som søster — ganske som Margrethe²). Dagbogen ved desuden at berette om flere besøg af dronningen i Vadstena. Ved et af disse medbragte hun som gave fra kongen en arm af sankt Knud Konge, indfattet i et forgyldt sølvskrin³). Ved sin død i 1430 lod hun sig begrave i Vadstena klosterkirke i Sct. Annas kor, som hun selv havde stiftet og ladet bygge (hendes fornemme gravsten ses endnu på sin plads i kirken). Dagbogen tilføjer: »Hun var en moder og den mest trofaste beskytterinde for dette kloster og hele vor orden«⁴).

Det praktiske formål med kong Eriks besøg i Vadstena i maj 1413 var at hente vejledning med hensyn til bygning og indretning af det nye kloster på Lolland. Bemærkelsesværdig er i denne forbindelse den lille bemærkning, at bemeldte klostres første grundlæggelse skyldtes dronning Margrethe. Det må altså for kong Erik dreje sig

familiaritatem, & promisit se completurum ædificacionem ecclesie Vazstenensis. Insuper eiam promisit quod ædificaret unum monasterium de novo in Lalandia de ordine S. Birgitte, cujus tamen primam fondacionem fecerat Dna. Regina Margareta ante suum obitum, & ob hoc peciit a Dno Confessore & fratribus ut posset intrare monasterium fratrum, ad accipiendum exemplum & formam, quomodo illud monasterium in Lalandia esset construendum. Qui difficulter admissus solus intrauit cum Dno. Petro Archiepiscopo Lundenso, & sic aliquibus locis ibi inspectis exivit cum magna consolacione promittens se diligere illum locum quantum posset & promovere.

²) Minnesbok, p. 84 (13/1 1415)

³) Minnesbok, p. 104 (22/3 1422)

⁴) Minnesbok, p. 118 (6/1 1430)

In nocte Epiphanie Domini obiit illustris principissa Dna. Philippa, Regina Swecie, Dacie & Norwegie, sepulta hic Vazstenis in choro S. Anne, quem ipsa fundavit & construi fecit. Hæc fuit mater & fidelissima protectrix monasterii hujus & tocius ordinis nostri.

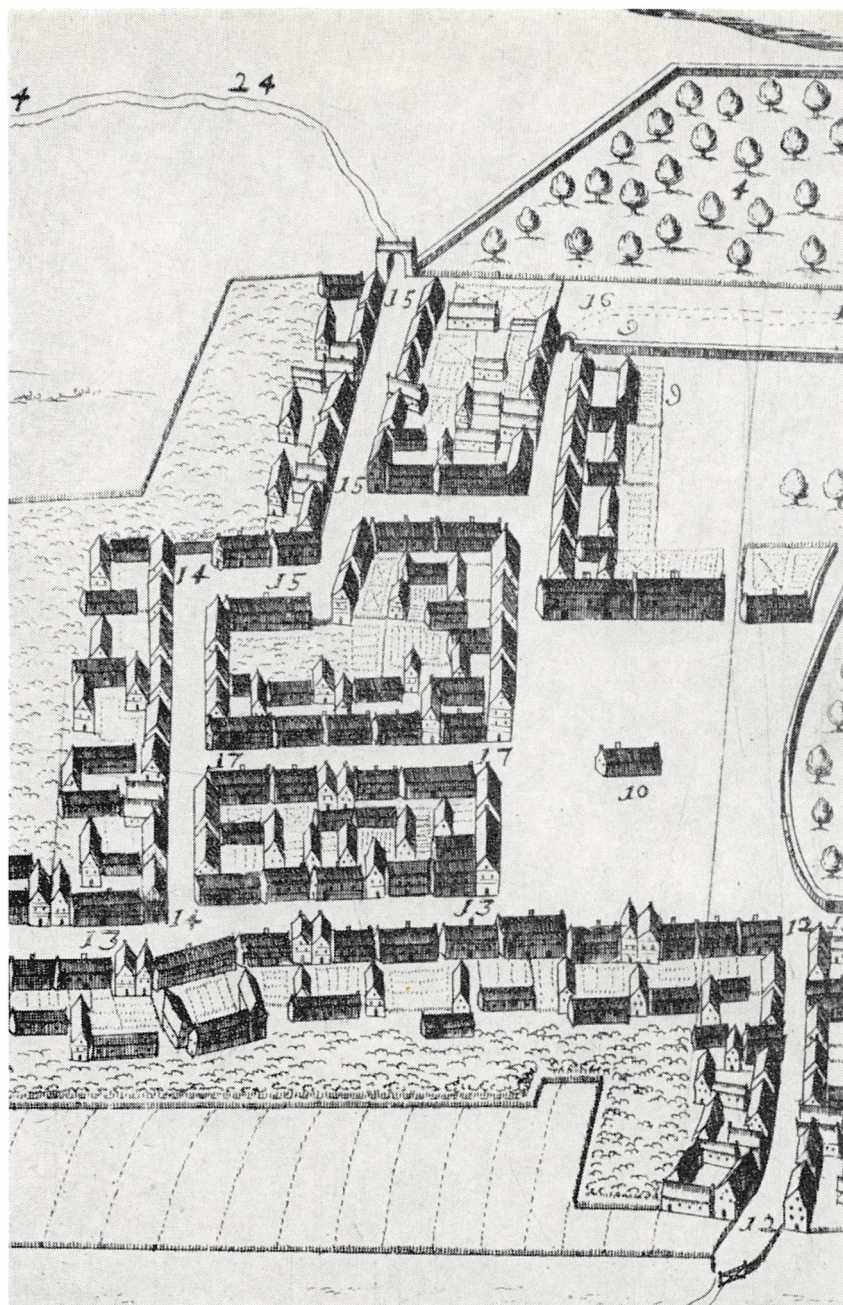
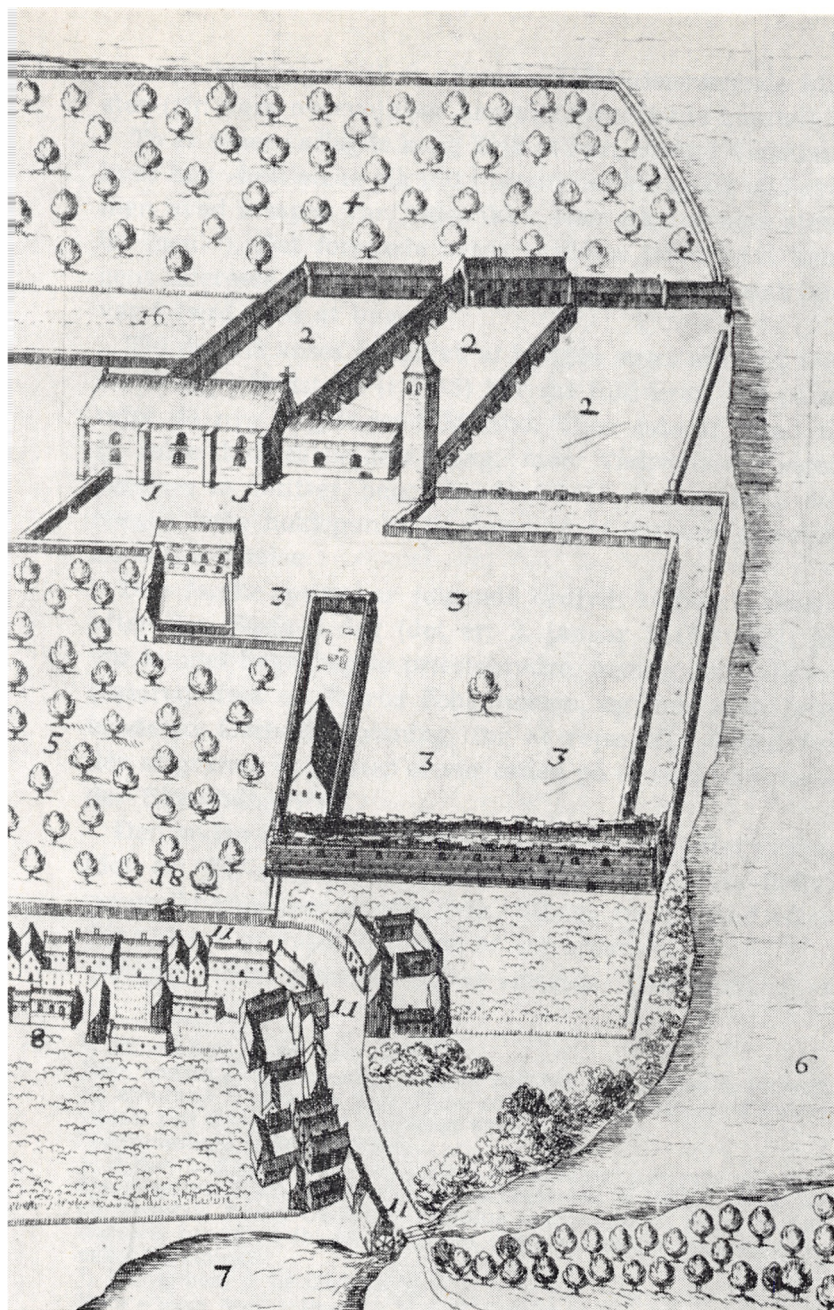

Fig. 10. Peder Hansen Resens plan

1. Kirke. — 2. Brødre-Kloster, nu Sognepræstens Residents. — 3. Søster-Kloster. — Gammel Kirke Sted, da byen kaldis Skimminge, nu bruges same Kirke til en Ladgade. — 13. Lange-gade eller Øster-gade. — 14. Kindheste-gade. — 15. Sønder-gade. — 16. Sønder-gade. — 17. Sønder-gade. — 18. har været indkiørsel til Søster-Klosteret. — 19-23. (som ikke ses på

ca. 1650 (fra hans Atlas Danicus).

e-Hafve. — 5. Søster-Hafve. — 6. Sønder Søe, en mil lang. — 7. Nørre Søe. — 8. Den tinske Schole. — 10. Raadhusit mit paa torfvit. — 11. Kloster-gade. — 12. Nørre-roder-gade, hvor igiennem er indkiørsel til Brødre-Kloster. — 17. Mellem-gade. — ngiver Lysemose slot og forskellige landveje. — 24. Veyen til Nystæd.

kloster og der er enighed blandt de lærde om, at dette ord her må betyde »indvie«⁸⁾.

Endvidere bemærker vi, at Vadstena-munkene begiver sig til Lolland efter begæring af kongen. Heraf kan vi slutte, at kongen nu har anset byggearbejderne for så vidt fremskredne, at indvielsen kan finde sted. Spørgsmålet bliver så, hvor omfattende de tilendebagte byggearbejder har været. Med hensyn til klosterbygningerne kan vi intet bestemt sige, kun har udgravninger i nonneklostrets ældste del (d. v. s. bygningerne omkring den østlige klostergård) vist, at man dér har benyttet mursten af samme form og farve som i kirkens ældste del (nemlig koret og den vestligste del af kirkeskibet)⁹⁾. Alt hvad man heraf kan udlede, er, at klosterbygningerne omkring den ældre gård i nonneklostret har stået færdige samtidig med den vestlige halvdel af kirkeskibet (formodentlig omkring 1430, herom se senere).

Hvad kirken angår, så vil efterretningerne om lignende byggeri andetsteds (f. ex. i Vadstena, se oplysningerne foran p. 433 flg.) gøre det umuligt at antage, at man i løbet af de 3 år, byggeriet har stået på, har kunnet nå at færdiggøre mere end koret (som er den ældste del af kirken), og dette har endda, såvidt vides, først fået sine hvælvinger samtidig med den østlige del af skibet (samme type af stjernehvælv)¹⁰⁾.

Vi når herved det resultat, at den i Vadstena-dagbogen omtalte »grundlæggelse« af Maribo kloster i foråret 1416 har bestået i den højtidelige indvielse af kirkens kor — som forudsætning for at klostret kunde begynde at »fungere« efter sin bestemmelse. Der kan ikke være tvivl om, at indvielsen har formet sig som en storstilet kirkefest, selv om vi desværre mangler enhver oplysning herom. Thi endelig stod man — efter mange års anstrengelser —

⁸⁾ se f. ex. Kall R. p 60 og Haugner I, p. 24.

⁹⁾ se C. M. Smidt: Birgittinerklostret i Maribo, i Aarbøger for nordisk Oldkyndighed, 1935, p. 23 og Bertil Berthelson: Studier i Birgittinerordens Byggnadsskick, Stockholm 1947, p. 262.

¹⁰⁾ se Danmarks Kirker, udgivet af Nationalmusæet, Maribo amt, bd. I, p. 43.

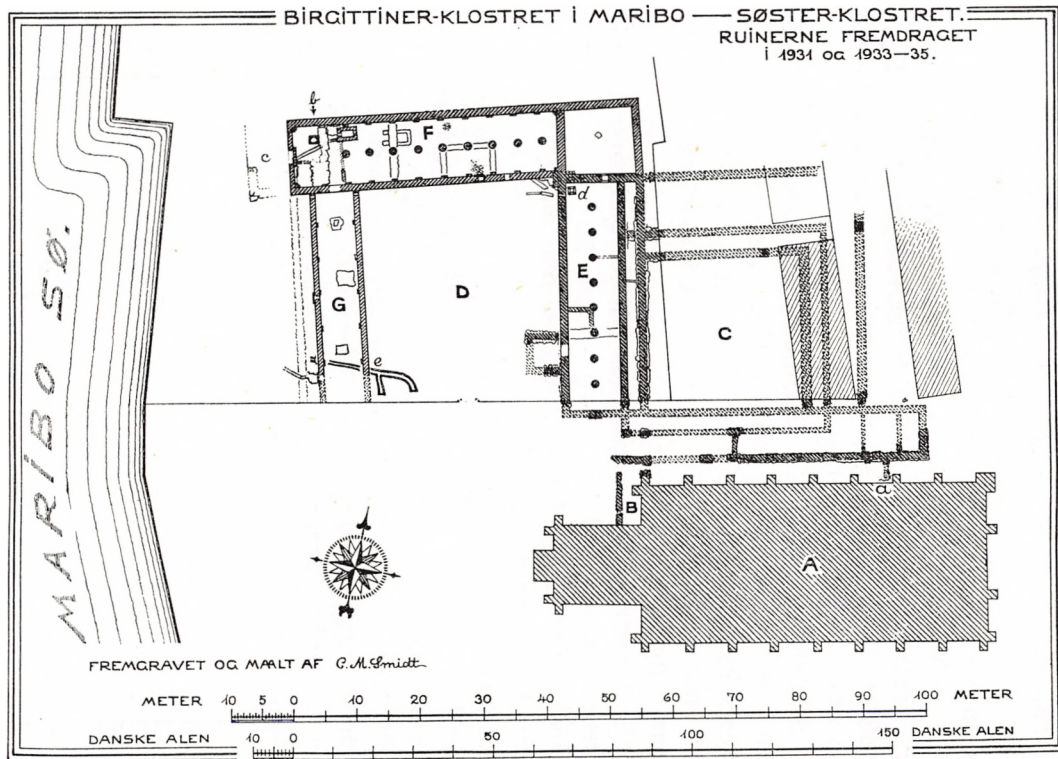

Fig. 11. C. M. Smidts plan over udgravningerne af nonneklostret 1935.
 Signaturforklaring: A kirken, B skriftemålsbygning, C ældre klostergård, D yngre klostergård, E vestfløj i ældre klostergård, senere østfløj i den yngre klostergård, F nordfløj i yngre klostergård, G vestfløj i yngre klostergård.

ved den første milepæl på vejen mod det mål, som dronning Margrethe havde sat sig: at rejse et kloster på Lolland af den hellige Birgittas orden. Fra Vadstenas side markeredes indvielsen ved tilstedeværelsen af 3 repræsentanter, deriblandt selve generalkonfessoren Erik. Med ham var den ansete præstebroder Petrus Johannesson, som blev i Maribo, hvor han kort tid efter blev udnævnt til generalkonfessor. Som sådan fungerede han til sin død i 1427¹¹⁾. Gerhard Rynning blev i Maribo i 4 år, men vendte så efter eget ønske tilbage til Vadstena¹²⁾.

Skulde man gisne om det nærmere tidspunkt for indvielsen mellem datoen for Vadstena-munkenes afrejse fra deres kloster (2. januar) og deres tilbagekomst (24. maj), vil man være tilbøjelig til mene, at indvielsen er faldet temmelig nær ved deres afrejse fra Danmark, idet generalkonfessoren Erik næppe har kunnet undværes i Vadstena længere end højst nødvendigt. Man kan herefter måske formode, at første halvdel af maj måned må anses for det sandsynligste tidspunkt for kirkens og dermed klostrets indvielse. Et beskedent minde om selve indvielsen har vi i kirkens kor i form af et såkaldt indvielses kors på den søndre korvæg. Under den højtidelige indvielsesceremoni bestænker den katolske biskop kirkens (specielt koret) vægge med vievand. Det er skik at markere et af de bestænkte steder med et rødt kors. Når der i koret i Maribo klosterkirke findes to sådanne kors, anbragt gan-

¹¹⁾ Minnesbok, p. 112 (22/1 1427). Han prises i dagbogen for at have sørget for, at stenpillerne i Vadstena klosterkirke blev rejst og bekostet af landets stormænd — „ellers havde de måske ikke været færdige endnu!“

Item die Vincencii obiit frater noster conventualis, frater P. Johannis sacerdos officio, qui ante XIII annos transivit ad monasterium Marienbo, instituendo ibi ordinem monasticum secundum regulam Salvatoris. Hic fuit ibi primus Confessor. In loco autem isto ante transitum prædictum multa bona fecit, quorum non minimum est, quod pilarios monasterii hujus procuravit fieri per magnates terre sub eorum propriis expensis, qui fortassis alias adhuc essent imperfecti etc.

¹²⁾ Om denne og specielt den proces, han på klostrets vegne førte mod bymændene i Næstved, som havde krænket klostrets fiskerettigheder, se Haugner, I, p. 26 flg.

ske nær ved hinanden, tør det formodes, at koret p. gr. af ombygning er blevet indviet 2 gange, anden gang antagelig ved indbygning af korhvælvingerne¹³).

Vadstena-dagbogen rummer endnu en notits i forbindelse med klostrets indvielse: »Samme år, på Sankt Birgittas fødselsdag (d. e. 23. juli 1416) afsendtes til Danmark trende søstre og tvende brødre for at ordne det nye, på Lolland grundede kloster, nemlig Birgitta Gunløgsdatter, Christina Steensdatter og Botilde Pedersdatter, broder Andreas Jakobsson, præst, og broder Olavus, lægbroder«¹⁴).

Den opgave, der påhvilede disse udsendinge fra Vadstena (som året efter forøgedes med endnu to munke, som skulde blive på Lolland i 3 år¹⁵) var sikkert at danne grundstammen i det nye klostresamfund og sørge for, at klosterlivet indrettedes nøje i overensstemmelse med Birgittinerregelen.

En svensk munk Johannes Hildebrand, som på rejse fra Vadstena til kirkemødet i Konstanz aflagde besøg i Maribo, har afgivet en redegørelse, hvoraf det fremgår, at klosteret allerede i 1417 rummede langt flere klosterfolk end dem, der var udsendt fra Vadstena¹⁶).

Vi må her endnu engang beklage, at vi savner arkivmateriale til at følge tilgangen af nonner og munke, og til i enkeltheder at følge klostrets udvikling, men registranten giver os dog glimtvis oplysninger af største interesse. Således erfarer vi allerede i 1419 om proventegods fra de første nonner (provente er en gård eller andet

¹³) se Danmarks Kirker, Maribo amt, bd. I, p. 43.

¹⁴) Minnesbok, p. 90 (23/7 1416)

Item eodem anno in die natalis S. Birgittæ transmissæ versus Daciam tres sorores & duo fratres pro instituendo novo monasterio in Lalandia fundato, videl. Birgitta Gudlox dotter, Christina Steens dotter, & Botildis Pæthars dotter, fr. Andreas Jacobi presbiter, et fr. Olaus laycus.

¹⁵) Minnesbok, p. 91 (24/6 1417)

Ante nativitatem Johannis Baptiste emittebantur duo fratres, videl. Asmundus & Johannes Johannis versus monasterium ordinis nostri in Lalandia, ad standum ibi per triennium, qui venientes illic in octav. Apostolorum favorabiliter sunt collecti.

¹⁶) se Höjer, p. 263.

gods, tilstrækkeligt til at sikre velkommendes underhold i klostret): søster Gertrud Geertsdatter (gods i Skørringe og Bukkehøve)¹⁷⁾ og søster Karen Hansdatter (en gård i Simmerbølle på Langeland) og søster Ingeborg Nielsdatter (gods i Maglemer og Hunseby)¹⁸⁾. De to første munke nævnes i 1421: »Peder Pedersen og Jep Sylou af Aars giver alt deres gods og dennem selv til Maribo kloster«¹⁹⁾. De følgende år har vi talrige meddelelser om proventegods og almindelige gaver til klostret²⁰⁾. Det første gavebrev til klostret, som vi har fuldstændig bevaret, er dateret 21. maj 1416 (i Skemminge) og er udstedt af Katharina Knudsdatter, enke efter væbner Nicolai Laurissen af Wodeschogd (nu: Vaarskov), som skænker sin gård i Øøm (nu: Emb) i Arninge sogn »til opholdelse af klostret af vor Frelzers orden i Danmark« (ad sustentationem monasterii ordinis Sancti Salvatoris in Dacia)²¹⁾. Den største samlede gave til det nye kloster kom dog fra dronning Margrethe, som i sine sidste leveår opkøbte Kyse gård og gods på Vestsjælland (1 mil fra Næstved), omfattende ikke mindre end 47 bøndergårde. Dette gods tilskøder kong Erik nu efter dronningens ønske klostret i Skemminge ved brev af 27. september 1416²²⁾.

1416 er altså året for kirkens og klostrets indvielse. Men det er tillige det år, hvor landsbyen Skemminge, som lå der inden klostrets komme, og som nu blomstrede op i ly af dette, fik købstadsrettigheder. Det skete ved brev fra kong Erik d. 27. september 1416 på slottet i Vordingborg. Ordlyden er følgende: »Vi Erik Konge kundgør, at vi for »bæste oc bestandelse scyld closters bygge sculendis« i Schemmynge under, at i Schemmynge må bygges en købstad, hvilken nyde skal alle Privilegier og frihed at købe og sælge og alle andre, som andre købstæder nyder i

¹⁷⁾ Kall R. p. 60—61.

¹⁸⁾ Kall R. p. 66—67.

¹⁹⁾ Kall R. p. 67.

²⁰⁾ Kall R. p. 62 og 66 flg.

²¹⁾ Kall R. p. 62.

²²⁾ Kall R. p. 61 og 62.

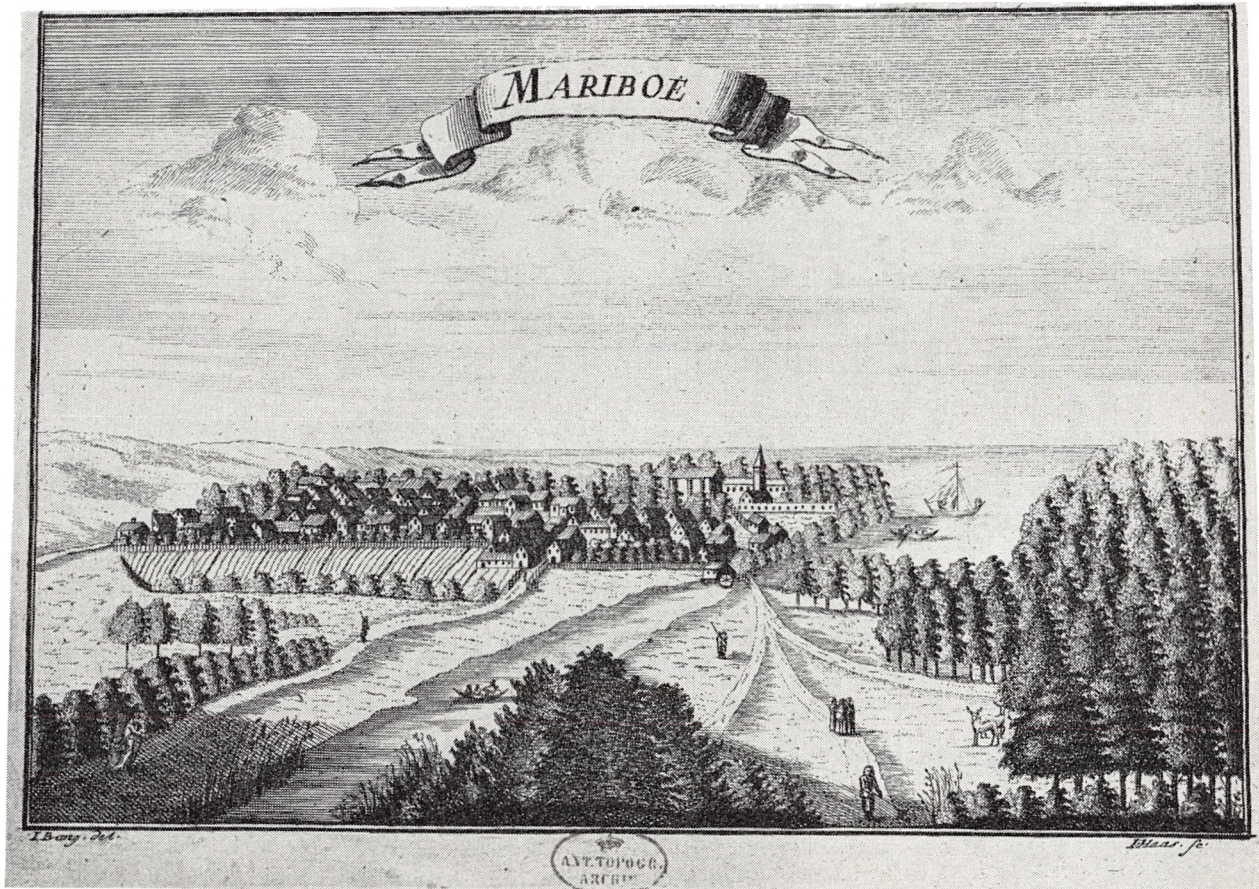

Fig. 12. Prospekt over Maribo 1767, fra Erich Pontoppidan: Den danske Atlas.
Kirken og dens tårn rager op over de lave huse.

Laland, vor Rettighed uforsømmet. Datum in castro nostro Worthingborgensi dnica. ante f. Michaelis nostro sub secreto«²³).

At kirke og kloster med indvielsesdagen så at sige trådte i funktion, bevidnes på forskellig måde. Den første, som sikrer sig en begravelsesplads i den nye kirke er fru Grethe Sparre, som i sit testamente af 1417 »bebrever Skemminge kloster gods i Sædinge, i Rørbæk og Nakkebølle for sit lejersted«²⁴).

Klostrets første generalkonfessor Petrus Johannesson (som vistnok udnævntes i 1418²⁵) er allerede omtalt. Den første abbedisse kendes ikke af navn, men hun og konventet omtales i et brev af 27. juni 1417, hvorved kong Erik indrømmer »os elskelige abbedisse og alt convent i Skemminge kloster, at deres embedsmænd må holde ret i klostrets gårde efter vor gårdret over deres egen »hion« (d. e. undergivne) og tjenerne, og unde vi fremdeles fornævnte abbedisse og convent i Skemminge, at deres gods, som de behøver til deres egen kost og spisning i deres kloster, og til deres klæder, og klosters bygning, skal være toldfri alle vegne i vore riger, og hvor de det helst udføre lader. Thi forbyde vi etc«²⁶). Man ser let, at disse kongelige begunstigelser var af største betydning for klostrets økonomi.

Trods de store gaver, som fra første færd strømmede ind til det nye kloster, kneb det øjensynligt at sikre det tilstrækkelige til klostrets drift og de stadig igangværende byggearbejder. Derfor udsteder kong Erik og ærkebiskoppen i Lund et latinsk brev af 28. april 1417, som påbyder alle voksne personer i hele riget at udrede den såkaldte Vor Frue-Penning til klostret i Skemminge. Denne penning havde den hellige Birgitta (under påberåbelse af en formentlig åbenbarelse af Kristus) fået indført som en årlig afgift i Sverige til Vadstena. Nu henviste kong Erik

²³) Danmarks Breve fra Middelalderen, ved Kr. Erslev, III, p. 220, nr. 5607.

²⁴) Kall R. p. 60.

²⁵) se Haugner, I, p. 27—28 og jfr. dette arbejde p. 455, note 28.

²⁶) Kall R. p. 65.

til Kristi ord til Birgitta for at skaffe midler til klostret på Lolland²⁷).

Næste år henvender kong Erik sig til paven med bøn om godkendelse af det nye kloster og stadfæstelse af navnet »Mariebo« (Habitaculum Mariae). Begge dele sker i pave Martin V's bulle af 7. april 1418, som pålægger biskoppen i Odense, efter foretagen undersøgelse, at stadfæste klostret på pavens vegne. Af skrivelsen fremgår det, at »adskillige bygninger, boliger, huse, sovesale og celler, samt andre nødvendige rum« er bygget, og at kongen »har indsat såvel abbedisse til styrer af klostrets verdslige som generalkonfessor til styrer af dets åndelige anliggender»²⁸), og endelig, at kirken i Skemminge, hvortil kongen havde patronatsret, er skænket til klostret — med Skemminge-præsten Johannes Kesyncks billigelse. En pavelig bulle af samme dato indrømmer klostret i Maribo samme privilegier som andre Birgittinerklostre, og derudover gives der Maribo samt Vadstena, Mariendal ved Reval og Marienwold ved Lübeck ret til at uddele 7 års aflad til dem, der på bestemte dage besøger de nævnte klostre²⁹).

Det må her indskydes, at en af de vægtigste årsager til Vadstena-klostrets og hele Birgittinerordenens anseelse og stærkt fremtrædende stilling var de afladsprivilegier, som det i tidens løb var lykkedes ordenen at opnå. Det drejer sig her ganske særlig om den såkaldte vincula-aflad. I en åbenbaring mente Birgitta at have fået det løfte af Kristus, at den storartede aflad, som var knyttet til kirken Sankt Petrus ad Vincula i Rom, også skulde komme Vadstena til gode. Birgitta kæmpede i sin levetid forgæves for at opnå denne begunstigelse for sit klo-

²⁷) Dansk oversættelse hos Kall R. p. 63—65 og i uddrag hos Johanne Skovgaard: Den hellige Birgitta og Maribo kloster, Maribo 1914, p. 81.

— Ang. Vor Frue Penning i Sverige, se Höjer, op. cit. p. 349 flg.

²⁸) Acta Pont. Dan. ved Krarup og Lindbæk, II, nr. 1249.

nonnulla edificia mansiones domus dormitoria et cellulas cum aliis officinis necessariis fundavit et construxit ac inibi abbatissam, per quam in temporalibus, et confessorem generalem, per quem in spiritualibus monasteria gubernari voluit, instituit.

²⁹) Acta Pont. Dan. II, nr. 1248.

ster, men efter hendes død fik Vadstena virkelig dette privilegium ved en bulle af 30/7 1378³⁰). Senere nød de øvrige Birgittinerklostre samme rettigheder, og dette bidrog overordentlig til deres anseelse. Det betød jo, at folk fra Nord-europa ved at valfarte til et af Birgittas klostre kunde spare en rejse til Rom. På den anden side må man ikke være blind for, at denne særlige begunstiging af Birgittinerne vakte de andre klosterordeners misundelse og i tidens løb skulde vise sig skæbnsvanger for Birgittinerordenen. Særlig under kirkemødet i Basel (1433—36) rettedes der stærke angreb på ordenen, hvilket resulterede i en tilbagekaldelse af visse afladsprivilegier. (Birgittinerne måtte fremtidig hverken offentligt eller hemmeligt bekendtgøre, prædike eller forkynde Vincula- eller Lætareafladen eller tillade, at noget sådant sker). Kirkemødet udtalte sig også om Birgittas åbenbaringer, og påpegede, at de indeholdt mange ting, som måtte forekomme usikre og tvivlsomme, hvorfor de skulde udlægges efter kirkens lære og på ingen måde uden videre kunde sidestilles med evangelierne. Ganske vist ønskede kirkemødet med denne kritiske indstilling til Birgittas åbenbaringer ikke at anfægte hendes personlige fromhed, hellighed, ej heller hendes helgenkåring, men ordenens anseelse fik unægtelig ved dette kirkemøde et alvorligt tilbageslag, som det tog lang tid at forvinde³¹.)

Det stærkeste bevis på Maribo klostres hastige opløstring er at hente i det faktum, at det allerede omkring 1420 er i stand til at udsende munke og nonner til et datterkloster i Norge. Det drejede sig om et ældre Benediktinerkloster »Munkeliv« i Bergen, som ved tidernes ugunst sygnede hen (der var kun to munke tilbage). Efter kong Eriks begæring overdrog paven i brev af 26. november 1421 biskoppen i Bergen at forandre »Munkeliv« til et Birgittinerkloster og overgive det til munke fra Maribo³²).

³⁰) Höjer, p. 98—99.

³¹) Höjer, p. 204—13.

³²) Acta Pont. Dan. II, nr. 1379.

Ang. nærmere enkeltheder ved omdannelsen af det norske kloster, se Höjer, p. 269—75.

Fig. 13. Maribo kirke, omkring 1850, efter maleri på træ af fru E. Varming.
Det gamle vesttårn er erstattet af tagrytter mod øst.

Det taler højt om Maribo-klostrets betydningsfuldhed, at det sammen med Vadstena og Paradiso-klostret i Firenze regnes blandt Birgittinerordenens formenste³³).

Vi finder da også, at Birgittinerordenen ofte ved forhandlinger med Rom repræsenteredes ved udsendinge fra Vadstena og Maribo, således f. ex. i 1430, da generalkonfessoren fra Vadstena på sin rejse til kurien i Rom ledsagedes af broder Nicolaus Jakobssøn fra Maribo³⁴).

»Munkeliv« blev ikke det eneste datterkloster, som blev grundlagt fra Maribo. I året 1430 udsendtes fra Maribo 2 præstemunke og 3 lægbrødre for at grunde et Birgittinerkloster i Gnadenberg i Bayern³⁵). Og i 1430'erne rejstes et nyt Birgittinerkloster i Danmark, nemlig Mariager (Ager Mariae), som også skylder Maribo sin tilblivelse. Dets tidligste historie ligger ikke klart oplyst, men et pavebrev af 4. januar 1446 befaler biskopperne i Ribe og Odense, samt provsten i Lübeck at overdrage Glenstrup kloster og Vor Frue kloster i Randers, som tidligere var forandrede fra Benediktiner- til Kartheuserklostre, men hvor kartheuserne ikke befandt sig vel, til Birgittinerne i Maribo kloster, og giver det nye kloster navnet Maria-ger³⁶).

³³) Höjer, p. 264.

³⁴) Minnesbok p. 119 (20/7 1430).

³⁵) Ang. grundlæggelsen af Gnadenberg, se Höjer p. 245 flg. Hos Pontoppidan findes flg. interessante notits for året 1436 (som her gengives i dansk oversættelse): I Øvre-Pfalz blev nu stiftet et kloster af den Hellige Frelsers eller Sanct Birgittas orden. Det fik navnet Gnadenberg. Da denne orden hermed fik sin begyndelse i vort land, og da stifterinden var født i det os nærliggende Sverige, blev de første munke, som jo skulde være særlig fortrolige med den rette klosterordning, hentet hertil fra Danmark. Og det blev Nicolaus og Johannes, to fromme præster (som Bruschius bevidner i Monast. Germ. pag. 236). Christoffer, Hertug i Bayern, som kort efter blev konge i Danmark, var til stede ved indvielsen, og så ved den lejlighed de første repræsentanter for et fremmed folk, over hvilket Forsynet havde udkåret ham til regent. Se Pontoppidan, op. cit. p. 565 (fuldstændig titel er anført i note 41). — Ang. Gnadenberg, se også en artikel af den svenske Birgittaforsker Tore Nyberg: Katharina Krumpin, i Personalhistorisk Tidsskrift, 1960, 1—2.

³⁶) se Acta Pont. Dan. III, nr. 1876.

Ang. Mariager kloster, Höjer, p. 265—69, og Carl Neergaard: Grundlæggelsen af Maribo Kloster, p. 284 flg.

Vi vil nu prøve, så vidt de sparsomme kilder tillader det, at følge byggearbejderne ved kirke og kloster. Herunder nævner vi de notitser, som samtidige dokumenter rummer til oplysning om munkes og nonners liv og færden i klostret og om tilstrømningen af pilgrimme. Et vidnesbyrd om de daglige gudstjenester, som munke og nonner var forpligtede til at holde i klosterkirken (de såkaldte tidebønner³⁷), får vi gennem en pavelig skrivelse (af 12. jan. 1431³⁸), som giver medlemmerne af Birgittinerklostret i Maribo tilladelse til fremtidig at følge Lunds Domkirkes ritual i stedet for Odenses, som de egentlig — som henhørende under Odense bispestol — var forpligtede på. Anledningen hertil var, at Odense domkapitel bestod af Benediktinere, hvis ritual egnede sig dårligt for Birgittinerne.

Under kirkemødet i Basel (som vi tidligere har nævnt) opskræmtes man i Norden ved rygter om forestående indskrænkninger i Birgittinernes afladsprivilegier og om stærke anklager, som rejstes mod dobbeltklostrene (på grund af den formentlige umoral, som dér gik i svang). Kong Erik sammenkalder da de nordiske biskopper til møde i Vordingborg i 1434 og sender et bønsskrift til kirkeforsamlingen i Basel til forsvar for Birgittinerordenen. Vi citerer de interessante oplysninger, som skrivelsen giver om klostrenes indbyrdes afsondrethed, som overvåges ved regelmæssig inspektion af biskoppen:

»Derfor ærværdige fædre, kundgør vi eder ved dette brev og forsikrer med sandheds ord, at alle klostre af den hellige Augustins orden, kaldet Frelserens orden, som er

³⁷) Tidebønnerne (på latin: horae canonicae) bestod af følgende daglige bønner: 1) Matutina (på dansk: Ottesang), kl. 3—4 om morgenen alt efter årstiden, bestod foruden bønner og påkaldelser, under ledelse af ugens „horista“, og „invitatorium“ (formaning til at begynde sangen), af to dele: a) Nocturna, som istemtes ved hanegal (ad gallicinium) og b) Laudes (lovsange), som blev sunget ved solens opgang; 2) Prima kl. 6; 3) Tertia kl. 9; 4) Sexta kl. 12; 5) Nona kl. 15; 6) Vespera kl. 18 (sammen med Matutinen regnedes Vesper for den fornemste af døgnets tider); 7) Completorium kl. 21. — Oplysningerne her er givet efter Minnesbok, indledningen side X.

³⁸) Acta Pont. Dan. II, nr. 1592.

oprettet i vore 3 riger, er i deres bygning og indretning således adskilt og delt, at præsternes gård er bygget for sig, adskilt fra søstrenes kloster, og at der på pladsen mellem dem løber en stærk og fast, høj og solid mur, fast sammenføjet og støbt, og at hver afdeling, såvel søsterklostret som præsternes gård, danner et indelukke, som atter er omgivet af en ringmur. Alle disse bygninger, indelukker, midtermuren og ringmurene undersøges og inspiceres med største omhu og pinligste nøjagtighed hvert tredje år af stiftsbiskoppen, som har tilsyn med klostrene³⁹⁾.

Et pavebrev af 6. sept. 1438⁴⁰⁾ giver generalkonfessoren og munkene i Maribo kloster ret til at modtage skriftemål og give syndsforladelse til besøgende i klostret. Det hedder indledningsvis i brevet, at klostret jo ligger »på en ø, omgivet til alle sider af dybe have«, og at »nonnerne, afsondret og adskilt med høje skillemure under evig klausur (lukke) sammen med deres abbedisse ikke ophører med et fromt livs higen og i ydmygheds ånd at tjene Gud«. Endvidere anføres det, som begrundelse for bemeldte rettigheder til klostret, at besøgende ved klostret »ofte opholdes på øen ved det vilde og voldsomme hav og andre forhindringer«.

Et noget senere brev, skrevet af kong Christian I i 1468 (altså omtrent ved den tid da kirken stod færdigbygget), rummer den fyldigste beskrivelse af munkes og nonners liv i Maribo kloster. Anledning til brevet er rygter om, at Birgittinernes afladsprivilegier skulde stå i fare for at blive annulleret. Derfor henvender kongen sig til paven i

³⁹⁾ Kall R p. 72—74.

⁴⁰⁾ Acta Pont. Dan. III, nr. 1819.

(monasterium vestrum), quod in insula quadam maribus altis undique circumdata situm est, et in cuius certa parte e vestri habitatione muris altis mediantibus semota penitus et distincta, nonnulle ipsius monasterii moniales cum earum et illius abbatissa sub perpetua clausura pieque vite studio in spiritu humilitatis pro tempero divinis deservire non cessant....

... quam plurimi causa devotionis certis singulorum annorum temporibus convenire et ibidem etiam aliquando, maris tempestate et aliis impedimentis causantibus, per non modicum tempus moram trahere sint soliti...

Fig. 14. Maribo kirke, set fra sydøst, efter tegning af Kornerup 1859.

følgende vendinger: »Til ære for den allersaligste Jomfru Maria og den hellige enke Birgitta er der i mit rige, Danmark, i Odense stift grundlagt et kloster af den hellige Frelasers orden, som i daglig tale kaldes Mariebo. I dette kloster tjener brødrene og søstrene Gud med største fromhed, således som det er fastsat i hin klosterordens regel, idet de vexelvis synger de kanoniske tidebønner (se p. 459, note 37). Med stor højtid synger de deres messer dag og nat, så at Guds pris aldrig forstummer fra midnat til middag. Bestandig hengiver de sig til bønner og påkaldelser, til faste og nattevågen. De sørger også for regelmæssige prædikener, hvorved de har bragt frelse til mangfoldige syndere. Thi på bestemte tider af året er det skik, at store skarer besøger dette sted på grund af den rige aflad, som er knyttet til stedet. Men nu frygter nogle, at denne aflad skulde være delvis tilbagekaldt af nogle af Eders Helligheds forgængere. Som følge heraf har brødrene i hint kloster, af iver for at adlyde den Hellige Apostolske Stol, holdt op med at uddele denne aflad. Og dette har bevirket, at folk ikke længere, som det hidtil har været skik, strømmer derhen, idet man har opgivet håbet om at opnå de tidligere nådesbevisninger. Ja, det må befrygtes, at den hidtidige skik vil tage af, fromhedsiveren vil kølnes, og kærligheden vil blive kold hos de fleste. Derfor bønfaller jeg ærbødigt Eders Godhed om at skænke udsendinge fra førnævnte kloster gehør, når de henvender sig til Eder i denne sag«⁴¹).

⁴¹) Erich Pontoppidan: *Annales Ecclesiae Danicae diplomatici*, II, Kbh. 1744, pag. 646 flg.

Ad honorem beatissime Virginis MARIE, & sancte BIRGITTE vidue, in regno meo Dacie, in Dyocesi Otthoniensi, fundatum est de sancti Salvatoris Ordine Monasterium, vulgariter dictum MARIEBO, in eo fratres simul & sorores, juxta illius institutionem Ordinis, Deo devotissime famulantur, alternatim horas canonicas, cum missarum solenniis die noctuqve decantant, nec ab hora noctis media usqve in meridiem conticescunt a divinis laudibus, sed jugiter orationibus & obsecrationibus jejuniis & vigiliis vacant, et predicationibus, qve plurimis profuerunt peccatoribus ad salutem. Statutis enim anni temporibus, ad eum locum solita fuit fieri magna populorum frequentia, propter maximas loco illi concessas indulgentias, qvas in parte nonnulli suspicantur a quibusdam esse

Vi vender os nu til spørgsmålet om opførelsen af klosterkirken. Som tidligere anført, anser vi det for godt gjort, at koret (dog uden hvælvinger) har stået færdigt til indvielsen i 1416. Formodentlig har man strax fortsat med opførelsen af den vestlige halvdel af kirkeskibet. Det står nemlig fast, at selve kirken er opført i to omgange. Det ses klart, dels af murstenenes farve, som skifter på nord-siden, hvor muren i den vestlige (ældste) del er opført af samme sten som koret, med mange gule sten blandt de ellers røde, mens den nyere østlige del udelukkende er muret i røde sten. Lignende iagttagelser kan gøres indvendig. Her falder det først og fremmest i øjnene, at vinduerne i kirkens skib i den vestlige (ældre) del på hver side flankeres af to spidsbuede nicher i muren (se fig. 18). Disse nicher savnes i den yngre del af kirken. Såvel vinduer som hvælvinger er også forskelligt udformede i skibets to halvdele (fig. 17). Der råder således ingen tvivl om, at selv om kirkens grundplan har ligget fast fra byggeriets begyndelse, så falder opførelsen i to perioder, som oven i købet må formodes at være skilt fra hinanden ved en standsning i byggearbejdet på måske 15 til 20 år. Årsagen hertil har selvfølgelig været pengemangel. Dette bekræftes gennem et såre interessant afladsbrev, udstedt af 7 kardinaler d. 14. januar 1446⁴²). (Blandt de 7 er den mest

Sanctitatis Vestre predecessoribus revocatas. Quo factum est, ut, ad abtemperandum sancte sedi Apostolice, illius loci fratres, a prononciatione indulgentiarum talium destiterunt. Inde secutum est, ut nec more solito concurrat illuc populus, dum priscis ibi gratiis se speret minime refovendum: futurum quoque timetur, quod regularis ibi lentescat observantia, respescat devotionis ardor, & plurimorum caritas refrigescat. Vestre igitur bonitati cum omni devotione supplico, qvatenus prescripti Monasterii nunciis, qvi ad ipsam, has ob causas & alias accesserint, piam prestet audientiam....

⁴²) Pontoppidan: Annales eccl. Dan. II, København 1744, p. 516 flg. jfr. Kall R. p. 75 og Acta Pont. Dan. III nr. 1878

....ecclesiae monasterii.... qvæ, sicut accepimus, opere lapideo prægrandi noviter est fundata & inchoata, nondum autem constructa & consummaata, sumptuosisque indiget laboribus & expensis....

....qvi ad fabricam seu ad consummationem dicti monasterii & ecclesie, manus porrexerint adjunctrices.... centum dies indulgentiarum de inunctis eis penitentiis in Domino misericorditer relaxamus....

kendte den fra Konstantinopel fordrevne patriark Besarion). Det siges her, at de har erfaret, at klosterkirken i Maribo »nylig er grundlagt og påbegyndt af overordentlig størrelse og i sten, men at den endnu ikke er færdigbygget og fuldført og kræver kostbare arbejder og store udgifter«. De lover alle bodfærdige, som — helst ved højtidene og på Marias og Birgittas festdage — besøger kirken, dér under knæbøjning fremsiger Herrens bøn eller engelens hilsen (d. v. s. Ave Maria), eller andægtigt beder for kirkens fred og enhed, for syndere, at de må omvende sig, for retfærdige, at de må styrkes, eller som ved aftenklokkens klang 3 gange fremsiger engelens hilsen, eller som rækker en hjælpende hånd til kirkens og klostrets bygning og fuldførelse — 100 dages aflad og eftergivelse af pålagt kirkebod. Ligeledes hvem der andægtigt går omkring klostrets kirkegård og for de henfarne troende læser Fader Vor og Ave Maria — 100 dages aflad!«

Det citerede brev er tydeligt bevis på, at man har måttet gribe til ekstraordinære midler for at få byggeriet ført til ende. At arbejdet virkelig har været standset en rum tid, antagelig en årrække, fremgår af et dokument fra 1446, som omtaler den foreløbig mur, der har været opført mod øst ved afslutningen af det fjerde fag i skibet (se fig. 26). Det må vel formodes, at skibets vestlige halvdel (såfremt man har opført denne del af bygningen i umiddelbar fortsættelse af koret) har stået færdig med sine fire fag (indbefattet hvælvingerne) omkring 1430. Her er byggeriet så gået i stå, og man har som afslutning opført en foreløbig mur mod øst, i forventning om bedre tider. Men tiden er trukket ud, og i mellemtiden har man indrettet sig i den grad, at man i den foreløbige kirkes østende har indrettet i hvert fald det alter for den hellige Birgitta, som klosterreglen fordrer på denne plads (nedenunder nonnernes kor, som i Birgittinerkirkerne befinder sig i kirkens østende, på et pulpitur). Om man også har sørget for pulpitur til nonnerne, ligger ikke helt klart.

Det yderst værdifulde dokument, som giver os disse oplysninger, er et gavebrev fra fru Mette Jensdatter, enke

Fig. 15. *Maribo Domkirke, set fra vest (omkring 1890), før sidste restaurering. Vesttårnet blev først genopført i 1892.*

efter den rige ridder Lyder Kabel til herregården »Fuglsang« på Østlolland. Han døde antagelig ca. 1440, men havde allerede i et testamente af 1429 tilskødet klostret en gård i Skelstrup⁴³). I sit gavebrev af 18. november 1446⁴⁴) skænker hun klostret i Maribo 13 gårde (i Fuglsang) mod at der årlig skal holdes en hverdagsmesse for hr. Lyders sjæl, hendes egen, deres forældres og alle kristnes sjæle »inden Sct. Birgitte kapel for hendes alter«. Senere hedder det, at »denne hverdagsmesse skal holdes inden Sct. Birgitte Kapel, som det nu er i kirken, til det andet hendes kapel og alter aldeles rede vorder«, og videre siges om det kommende kapel: »dersom det kapel nu skikkes at være under Vor Frue Alter inden den nye klosterkirke hos den østre gavl, når det til rede kommer«. Endelig omtales i samme forbindelse den »grinden (som skal) udflyttes, der nu for koret står«. Med »grinden« betegnes øjensynlig den østmur, som danner kirkeskibets midlertidige afslutning. Man har lov at spørge, om betegnelsen »koret« her ikke hentyder til et foreløbigt nonnekor (med

⁴³) Kall R. p. 74.

⁴⁴) Danmarks breve fra Middelalderen, ved Kr. Erslev, III, nr. 7636. På grund af dette dokumentets vigtighed aftrykkes det her fuldtud: Mætte Jensdottir, Hr. Luder Cabels R. Efterleverske, cenobio de Mariebo donat 13 curias (skænker til klostret i Maribo 13 gårde) med sådant vilkår, at Abbedisse, Konfessor og alt Konvent, Søstre og Brødre inden Klostret årlig skal lade holde en hverdagsmesse for hr. Luders sjæl og min og vore forældres og alle kristne sjæle inden s. Birgitte kapel for hendes alter, inden hvilket kapel jeg udvælger mit lejested, om den „grinden“ udflyttes, der nu for koret står, før jeg dør, at jeg ej kan få mit lejested hos fornævnte min herre, som jeg før har „utkest“, dersom det kapel nu skikkes at være under vor Frue Alter inden den nye klosterkirke hos den østre gavl, når det til rede kommer, til hvilket alter Abbedisse og Konvent skal have fuldmagt at skikke præster, som der er „qveme“ til, som de daglige messer skal holde til evig tid; og de præster skal de lønne af den rente, som af det gods ganger, som jeg har lagt dertil, som de med præsterne overens vorder; og denne hverdagsmesse skal holdes inden s. Birgitte Kapel, som det nu er i kirken, til det andet hendes kapel og alter aldeles rede vorder, og inden alle messerne skal holdes amindelse for mig, såvel i mit liv som efter min død. Sig. Meum cum sig. Dn. Gerardi episcopi Burglanensis et nobilium Michaelis Dwæ, Dn. Laghonis Rødh cruciferi monasterii Dufveholm et Dn. Andree Nielssun presbiteri de Frøtzløff. Datum in octava Martini.

midlertidigt Jomfru Maria alter), idet stedet for Birgittas alter jo stadig i brevet benævnes »kapel«.

Det må tilføjes, at samme fru Mette Jensdatter 3 år senere 18. oktober 1449 endnu en gang viser sin gavmildhed mod klostret ved at give det brev på 4 gårde i Lolland. Betingelsen er, at konventet i Maribo skal lægge en fager sten på hr. Lyders grav, og hvad der bliver tilovers, skal »lægges til Sct. Birgitta Kapels bygning, i hvilken jeg agter mit lejested«⁴⁵). Det nye kapel er øjensynlig endnu ikke indrettet og taget i brug. Og det forstår man udmærket, såfremt man først efter, at de syv kardinalers afladsbrev af 1446 har gjort sin virkning, har kunnet tage fat på den vestlige halvdel af kirkeskibet, hvilket vel må formodes at være sket henimod 1450. Skal man så regne med, at opførelsen er sket i samme tempo som første halvdel af kirken, kan man formode, at hele kirken har stået færdig omkring 1470. Herom er vistnok i dag alle kyndige enige⁴⁶). Denne antagelse kan underbygges ved et pavebrev af 1474⁴⁷), som lover aflad, ikke til bygning af kirken, men til dem, der bidrager til dens udstyr.

Hvad opførelsen af klosterbygningerne angår, må vi fatte os i korthed. Vi har overhovedet ingen skriftlige ef-

⁴⁵) Danmarks Breve fra Middelalderen, ved Kr. Erslev, III, nr. 7921.

⁴⁶) se f. ex. C. M. Smidt, op. cit. p. 8.

⁴⁷) Acta. Pont. Dan. IV, nr. 2577 (af 20. april 1474), jfr. brev af 6. juni samme år (nr. 2606)

Brevet af 20. april lyder i uddrag: „Til alle Christi troende, som ser dette brev . . . Da det er vort ønske, at St. Birgittas klosterkirke i Maribo af den hellige Augustins orden i Odense stift, for hvilken Christiern (den første), Danmarks, Sveriges og Norges konge, de Venders og Goters, nærer en ikke ringe hengivenhed, må vedligeholdes, istandsættes og forøges i alle sine bygningsdele, og at den sømmeligt forsynes og passende udsmykkes med bøger, alterkalke og andre kirkelige prydelser . . . så bevilge vi herved etc.“

Universis Christi fidelibus presentes litteras inspecturis . . . Cupientes igitur, ut ecclesia monasterii s Birgitte de Moriebos (!) ordinis s. Augustini Ottoniensis diocesis, ad quam Cristiernus Dacie Svecie Norvegie Slavorum Gottorumque rex non mediocriter est affectus, in suis edificis manuteneatur, reparetur ac augeatur, et cum libris, calicibus et aliis ornamentis ecclesiasticis decenter muniatur et congrue decoretur . . . omnibus vere penitentibus et confessis . . . viginti annos et totidem quadragenas de injunctis eis penitentiis relaxamus.

terretninger om deres bygningshistorie og må derfor nøjes med de slutninger, som kan drages af de udgravninger, som C. M. Smidt i 1931-35 har foretaget (fig. 11) i ruinerne af nonneklostret nord for kirken⁴⁸), suppleret med de oplysninger, som Resens kort over Maribo fra ca. 1650 giver os (fig. 10).

Som allerede nævnt er nonneklostret opført i to omgange, antagelig nogenlunde sammenfaldende med de to byggeperioder for kirken (henholdsvis 1413-30 og 1450-70). I første omgang opførtes bygningerne omkring den østre klostergård (angivet ved C på Smidts tegning af udgravningerne af nonneklostret). Den østlige fløj i dette anlæg lå omtrent midt i den nuværende Klostergade og gik op til kirken, idet der fra denne klosterfløjs andet stokværk var direkte adgang til kirkens nonnelægter, hvorfra nonnerne, skærmet af et højt gitterværk, uset af folket kunde bevæge sig hen til deres kor i kirkens østende (se fig. 28).

Den firkantede klostergård var omkranset af en korsgang, som var foreskrevet i Birgittas åbenbaringer. I denne korsgang skulde søstrene hver fredag vandre rundt, under læsning af de 7 bodssalmer i det Gamle Testamente. Til første byggeperiode hører antagelig også nonnernes skriftemålsbygning, som lå op imod korets nordmur, og hvis omrids idag er angivet ved fliser i brolægningen.

Udvidelsen af nonneklostret i den anden bygningsperiode skyldes utvivlsomt pladsmangel i nonneklostret, som har fået langt større tilgang af nonner end oprindeligt forudset. Man har så foretaget en udvidelse mod vest, ned mod søen, ved anlæg af bygninger omkring en større klostergård (dog uden korsgang), og således at vestfløjen i det ældre anlæg kom til at danne østfløj i det nye (angivet med D på C. M. Smidts tegning) (fig. 11). Målene på de to klostergårde er henholdsvis 24×24 m (den ældre) og 32×54 m (den nye)⁴⁹).

⁴⁸) se den af C. M. Smidt udgivne redegørelse: Birgittinerklostret i Maribo, i Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed, 1935.

⁴⁹) Det vældige bygningskompleks i Maribo har selvfølgelig kostet umådelige anstrengelser at rejse og vedligeholde. Vi har i det fo-

Da anlæget stod færdigt (antagelig omkring 1470), var det ikke alene det mest imponerende klosteranlæg på Lolland-Falster, men søgte sin lige i hele riget, ja, det overgik endda selve Vadstena. Men stort mere end godt 100 år fik det ikke lov at blive stående, Reformationen havde ikke brug for dette vældige kompleks. Man forsøgte med et adeligt Jomfrukloster i de gamle bygninger, men tanken var på forhånd dødsdømt, og med klostrets ophævelse i 1621 stod nonneklostrets bygninger tomme hen. Og så tog man da resolut fat på at rive dem ned. I løbet af de næste 100 år forsvandt så godt som hele nonneklostret (fig. 9). Munkeklostret fik delvis lov at blive stående, da det fik forskellig anvendelse (som bolig for sognepræsten, for amtsforvalteren og endelig som residens for kongedatteren Leonora Christina i årene 1685-98), men omkring år 1800 faldt de sidste rester af munkeklostret.

regående nævnet de forskellige indtægtskilder, som stod til rådighed: nonnernes proventer, testamentariske gaver af huse, gårde og jord, Vor Frues penning m. v. Men vi har yderligere efterretninger, der viser, at klostret har berejst landet ved udsendte kvæstorer (d. v. s. pengeindsamlere), som fortalte om klostret, berømmede den aflad, som var knyttet dertil, og søgte at bevæge folk til at yde bidrag, idet man til gengæld lovede dem del i klostrets gode gerninger, „som er messer, tidebønner, vigilier, faste, almisse, prædikener og alle andre velgerninger.“

Dette erfarer vi af et interessant brev, udstedt 14. august 1518 af „abbedisse, confessor og menige konvents-søstre og brødre i Jomfru Mariæ og Sanctæ Birgittæ kloster i Mariebo“ og stilet til „alle gode kristne mennesker, sogneherrer, præster og kapellaner, og alle dem, som er i deres stæder, og alle gode almuesfolk, besynderlig alle dem, som er i Sanctæ Birgittæ Laug og Gilde i Kvandløse.“

Henvendelsen opfordrer til „at hjælpe og trøste os til vort klostres bygning og forbedring . . . med deres almisse, sjæleskud, sjælegave, med ornamenter, kalk, disk, bøger, gennem testamentener eller i andre måder prokurere eller forhverve os noget godt til vor føde og klæde . . . annammendes løn af Guds nåde og aflad . . . af Ham, som lønner alle gode gerninger tusindfold i Himmeriges rige over al vor værdskyld“ (se teksten hos Kall R p. 117 flg.).

Bemærkelsesværdigt i dette brev er fremfor alt omtalen af Sct. Birgitta Laug i Kvandløse. Vi har her en efterretning, som viser, at Birgitta-fromheden havde slået rod i folkets dagligliv — i hvert fald i visse egne. Og det er nok næppe tilfældigt, at det netop er sket i egnen omkring Holbæk, hvor flere Birgitta-fremstillinger er bevaret som kalkmalerier i kirker (se herom dette arbejde p. 427, note 9 og bemærk, at Kvandløse er nabosogn til Undløse).

Tilbage stod så kun den monumentale kirke — som et dyrebart minde om en tid, som forstod at bygge stort — til den Højestes ære. Også den måtte i århundreder lide under tidernes ugunst og vanrøgt, men den undgik dog den skæbne som ramte søsterkirken i Mariager (hvor de 3 fjerdedele af kirken blev nedrevet i 1788—89). Og idag står den gamle kirke så velbevaret som nogensinde, takket være to hovedstandsættelser i det 19. århundrede (1861—65 ved professor H. C. Hansen og 1890—92 ved professor Hans Storck).

IV. Kirkebygningen

Klosterkirken i Maribo er en 3-skibet gotisk kirkehal, hvor hovedskib og sideskibe er af omtrent samme højde (ca. 15 m), mens sideskibene kun har den halve bredde af midterskibets. De 3 skibe adskilles ved 2 rækker ottekantede stenpiller (7 i hver side), som bærer hvælvingerne. Hvert fag i skibet markeres ved et højt vindue, med gotisk stavværk (altså 8 vinduer i hver side). De slanke stenpiller bevirker, at sideskibe og hovedskib fornemmes som eet rum, af en usædvanlig lys og festlig karakter, på grund af det stærke lys fra de store vinduer. Koret er af samme bredde og højde som hovedskibet og rummer to hvælvingefag, med vinduer af samme art som skibets. Korets gulv er hævet ca. 95 cm over skibets og forbindes med dette ved en trappe på 6 trin. Iøvrigt får kirkerummet sit særlige præg ved de langs ydermurene løbende pulpiturer, der hviler på murede buer i begge sideskibenes længde.

Som klosterkirke under Birgittinerordenen er den opført efter de særlige og ofte meget detaljerede anvisninger, som den hellige Birgitta i sine åbenbaringer gav for sin ordens kirker, først og fremmest for hovedkirken i Vadstena, men uden tvivl ønskede hun selv, at disse anvisninger (ligesåvel som hendes »regel« for klosterlivet) skulde være bindende for alle ordenens kirker. Det blev

Til dette kapitel har (udover de tidligere nævnte hovedværker) særlig været benyttet:

Bertil Berthelson: Studier i Birgittinerordens Byggnadsskik, Lund 1947 (i serien: Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademiens Handlingar, del 63).

(cit.: Berthelson).

N. L. Høyen: Mariebo Stiftskirke, trykt i Høyens skrifter, ved J. L. Ussing, København 1874, II, p. 299—337.

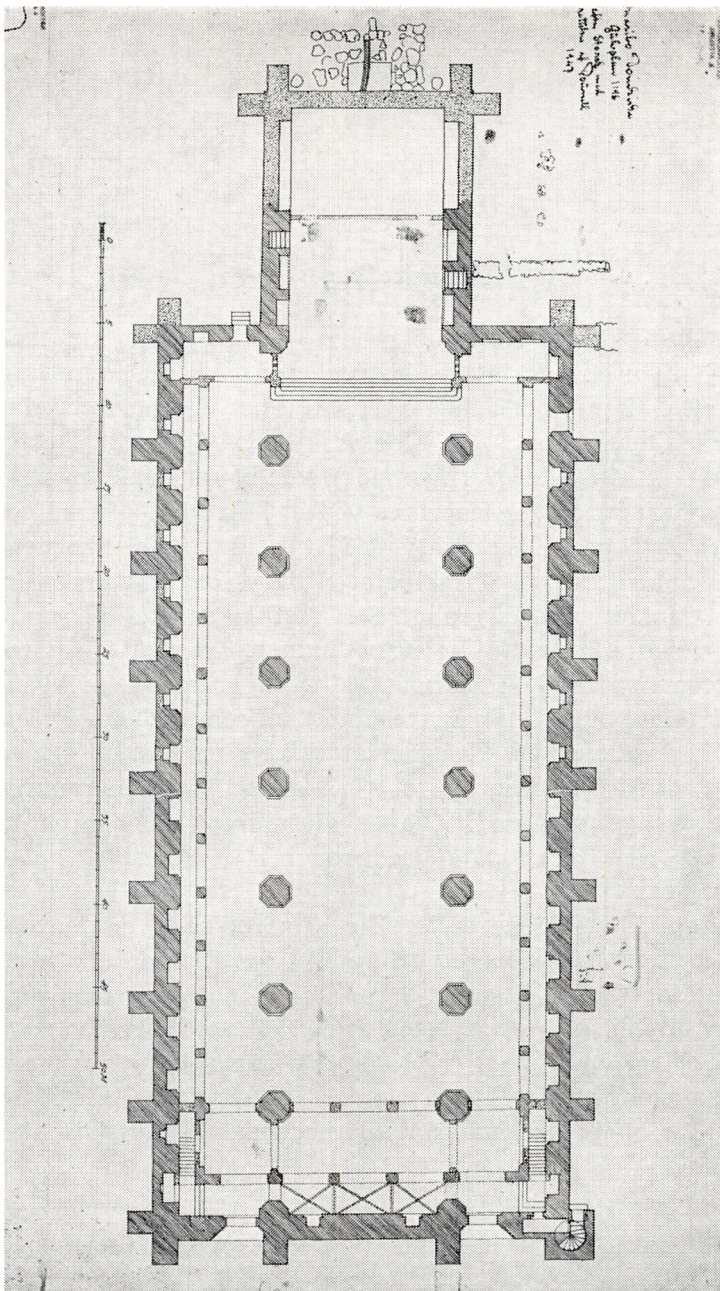

Fig. 16. Plan over kirken (Storck 1884). Bemærk de talrige nicher i ydermurene (måske benyttet til sidealtre i middelalderen) og tillige støttepillerne til de murbuer, som bærer nonnelægterne. Udfør 3. hvælvingsfag fra øst antydes rester af den fløj, som forbandt kirken med de ældre klosterbygninger.

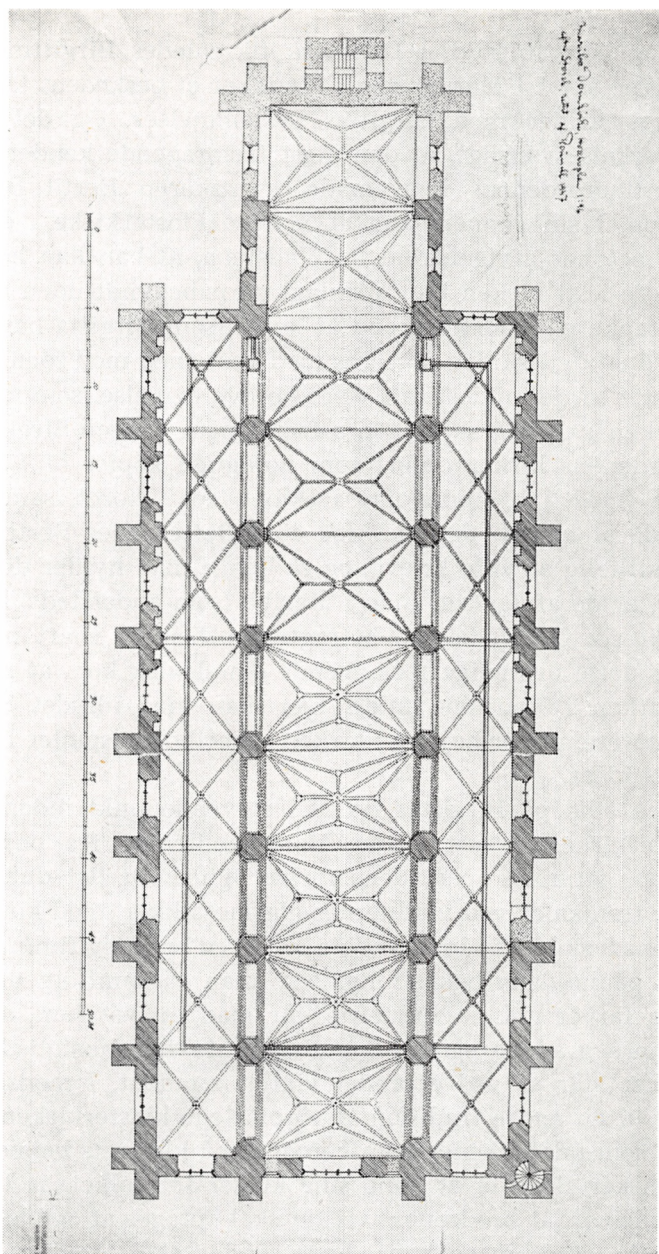

Fig. 17. Plan med gallerier og hvælv (Storck 1884). Bemærk de forskellige hvælvingsformer, se herom p. 482 og 486.

de dog ikke fuldtud. I Danmark fik således Birgittinerkirkerne såvel i Maribo som i Mariager et beskedent tårn, hvilket strider mod Birgittas bestemmelser. Og det er bemærkelsesværdigt, at den mest fremragende kender af Birgittinerordenens byggemåde, svenskeren Bertil Berthelson, i sin gennemgang af Maribo klosterkirke i den grad betoner afvigelserne fra Vadstena, at han kan konkludere i, at kirken blev planlagt og påbegyndt uden anden tanke på Vadstena, end at koret (som Birgitta havde forordnet det) skulde placeres mod vest »ned mod søen«¹⁾.

Dette turde mildest talt være en overdrivelse, som man kun kan gøre sig skyldig i, såfremt man ønsker Birgittinerordenens kirker opført som nøjagtige kopier af Vadstena (med 5 hvælvingefag i skibet, eet i koret, samme bredde af hoved- og sideskibe etc.) Dette synes Berthelson virkelig at ville kræve, og så længe man hylder dette krav, er de afvigelser, man i Maribo (som andetsteds) har tilladt sig fra Vadstena, betragtelige. Dog så snart man lader dette urimelige forlangende om slavisk kopi af moderkirken i Vadstena falde, kan man med uhildet blik konstatere, i hvor høj grad kirken i Maribo genspejler Birgittas idéer.

Man stod på Birgittas tid ved et vendepunkt indenfor klosterkirkernes arkitektur. Man vendte sig fra højgotikkens stræben opad, dens forkærlighed for det dunkle rum, fremkaldt ved vinduernes glasmosaikker, mod kirkehallens 3 skibe af samme højde, hvorved breddevirkningen øges på højdens bekostning. Når man så samtidig undlader farvet glas i vinduerne, får man et lyst rum, som i højere grad er egnet til gudstjeneste for menigheden. Og her står vi ved et andet vigtigt moment. I modsætning til en ældre tradition, der opfattede klosterkirken så godt som udelukkende som beregnet på klostrets beboere, så ønsker Birgitta at åbne sine kirker for folket, ja hun foreskriver, at brødrene, hvis tid skal optages af »gudeligt embede, studium og bøn«, hver søndag skal prædike for

¹⁾ Berthelson, p. 41 og 240, jfr. *Abenb.* IV, p. 132.

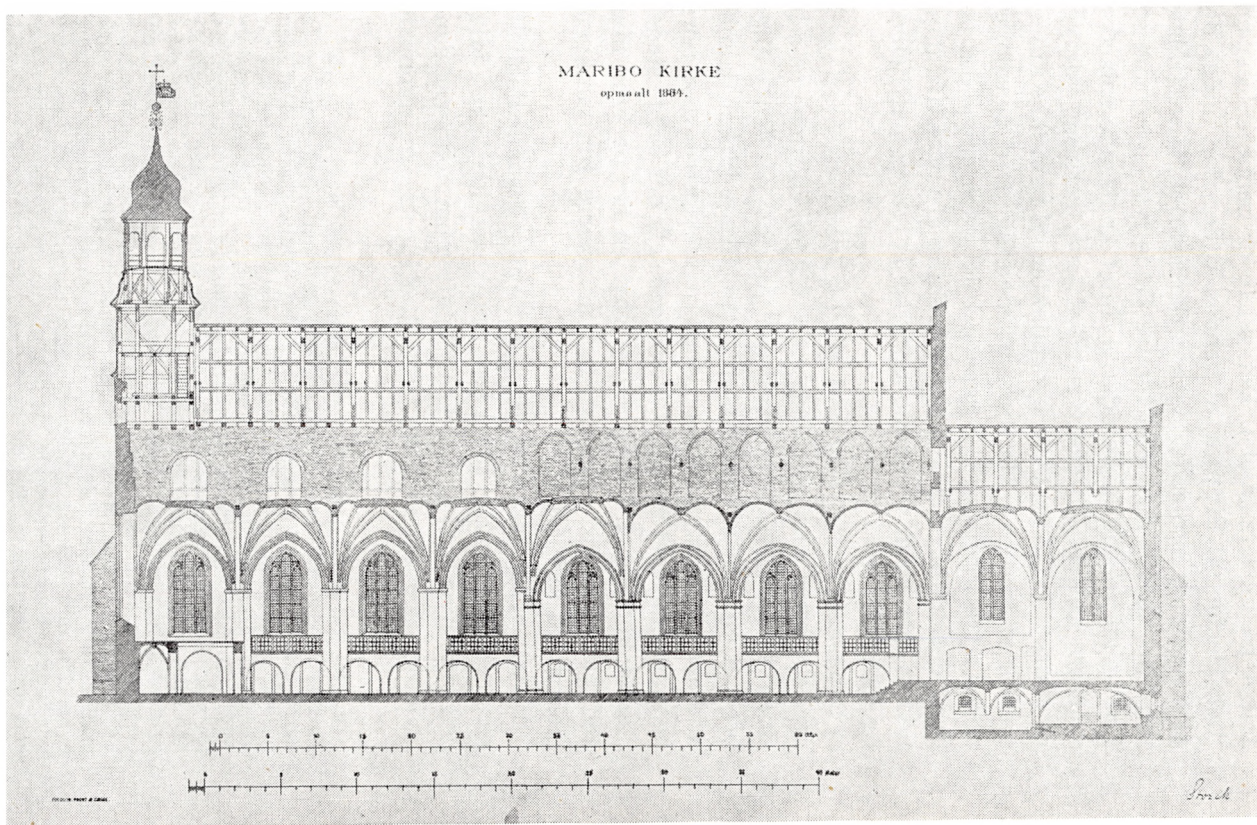

Fig. 18. Længdesnit af kirken (Storck 1884). Den viste tagrytter fjernedes i 1892, samtidig med genrejsning af kirkens gamle tårn mod vest.

folket på modersmålet²). Det sidste er bemærkelsesværdigt. Derfor vil Birgitta, at hendes kirker skal undgå det prangende og pralende, det overlæssede og farvestrålende. Intet farvet glas skal hindre Guds lyse og varme sol i at vælde ind ad kirkeruderne. Intet knejsende spir skal markere kirken. Alt skal være »af jævn gerning, ydmygt og stærkt«³). Ud fra disse synspunkter vil man ikke kunne nægte, at kirken i Maribo i usædvanlig grad genspejler noget ægte birgittinsk, beskeden i det ydre, mens det indre i det enkle gotik, uden overlæsning af nogen art, danner et rum, som i enestående grad er præget af helhed og harmoni.

Beliggenheden af Maribo kirke (og kloster) svarer »geografisk« ganske nøje til Vadstenas. Ligger Vadstena på østsiden af søen Vättern, så ligger Maribo på den østlige bred af en arm af Maribo Sønder sø. Begge kirker danner midtaksen i et klosteranlæg, med nonneklostret mod nord og munkeklostret mod syd. Yderligere gik der begge steder i middelalderen fra kirkens vestgavl en høj og bred mur ned mod søen for fuldstændigt at spærre for samkvem mellem de to klostre.

Birgittinerkirkerne skulde iflg. Birgitta afspejle dobbeltklostret, idet nonner såvel som munke skulde have rådighed over hver sit kor i kirken. Og eftersom nonnerne dannede den egentlige kerne i Birgittas klostre, indrømmede

²) Emilia Fogelklou: Birgitta. Stockholm 1955, p. 94. Kristus taler: „De, som prædiker min sandhed, skal bruge enkle og få ord, hentede fra og grundede i den hellige skrift, så at mennesker, som kommer langvejsfra, kan forstå det og ikke bliver forvirrede ved langvarig og kedsommelig snak . . . Thi hvad enfoldige folk ikke forstår, vækker snarere forundring fremfor at tjene til forbedring og opbyggelse. Derfor skal de, som i denne (kloster)orden skal prædike, hver søndag fremlægge søndagens evangelium og dets udtydning og desuden Bibelen, mine ord og min kære moders ord og mine helgeners, endvidere forfædrenes levned og hellige mænds jærtegn, troens artikler, samt gavnlige råd og hjælpemidler mod fristelser og synder, efter enhvers forstand og fatteevne. Thi min elskede moder var den enfoldigste af alle, Petrus var ulærd, Frants en bonde, og dog gjorde de sjælene større gavn end de allerlærdeste. Thi de havde en fuldkommen kærlighed til sjælene“, jfr. Åbenb. IV, p. 128.

³) Berthelson, p. 40, jfr. Åbenb. IV, p. 133.

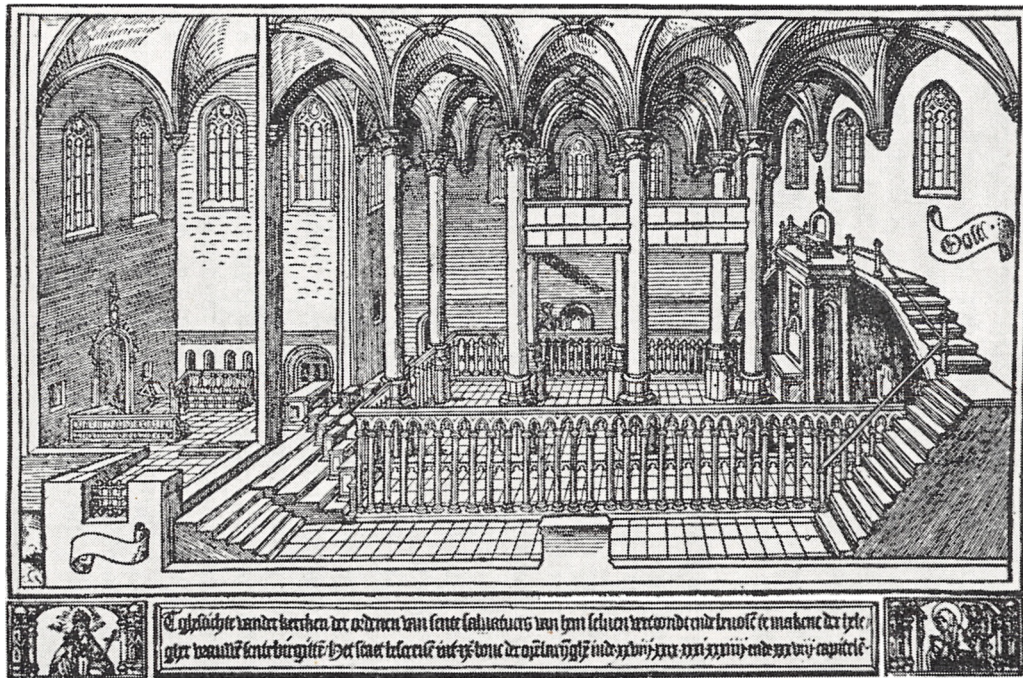

Fig. 19. Det indre af en birgittinsk klosterkirke. (Hollandsk træsnit fra ca. 1500).
 Bemærk til venstre: Højaltret og de 12 apostel-altre anbragt på 6 trin. Midt i kirken gitterværket, som spærrer lægfolkets adgang til koret og sideskibene. Til højre trapper, der fører op til nonnepulpitret.

hun dem retten til at få deres kor på den traditionelle plads, nemlig mod øst. Som følge deraf måtte højkoret, med munkenes kor og korstole, placeres mod vest, hvilket medfører, at Birgittinerkirkerne forekommer »forkert vendt«, idet menigheden under gudstjenesten har ansigtet mod vest. Således såvel i Vadstena som Maribo (og Mariager). Set udefra medfører det, at koret (ganske utraditionelt) er placeret mellem kirkens skib og kirkens tårn. Dette gælder dog kun Maribo (og Mariager), idet Vadstena — som følge af Birgittas uvilje mod tårn på kirken — måtte nøjes med en tagrytter anbragt på hovedskibet⁴). (fig. 3).

Men anbringelsen af nonnekoret mod øst stødte på visse problemer, idet Birgitta ønskede indgangen for folket anbragt dér (mens munkene skulde træde ind i kirken fra syd, nonnerne fra nord, svarende til beliggenheden af deres respektive klosterbygninger). Hun greb da til den udvej at anbringe nonnekoret på et pulpitur i midtskibet, under det store midtervindue mod øst. Her stod Jomfru Marias alter, foran hvilket nonnerne forrettede deres gudstjenester og bønner. Pladsen på gulvet, nedenunder nonnekoret, fik også sit alter, viet ordenens stifterinde den hellige Birgitta. (Ang. Maribo klosterkirkes formodede indretning i middelalderen, se min skitse fig. 28).

Vender vi os nu mod munkekoret i vest, så beherskedes det af højaltret, viet til apostelfyrsten Sct. Peter, og det flankeredes på begge sider af munkenes korstole (som bevarede i Maribo indtil 1793 eller 94, hvor de — ved korets indretning til bibliotek for Maribo Provinsialbogsamling (det ældste offentlige bibliotek udenfor København, senere kendt under navn af Stiftbiblioteket i Maribo) — blev bortsolgt som gammelt skrammel⁵).

⁴) Tagrytteren blev opført „imod brødrenes og søstrenes vilje, idet tømmermanden rettede sig efter kongens, stormændenes og andre kloges vilje, men ikke efter konventets“, se Minnesbok, p. 179 (23/11 1455).

⁵) Ang. Stiftsbiblioteket i Maribo, se Georg Heilskov Pedersen: Stiftsbiblioteket i Maribo (trykt i: Maribo som Stiftsby og mødested, Maribo 1962, p. 65—80) — Ang. korstolene, se Kall R., p. 234 og 288.

*Fig. 20. Kirken, som den ser ud i dag (set fra vest, fra søen).
Under træerne skimtes mindestøtten (rejst 1924) for Leonora Christina, som tilbragte
sine sidste leveår (1685—98) i Maribo Kloster.*

På kortrappen (hvis trin i Middelalderen var betydeligt bredere end idag) stod efter Birgittas anvisninger 12 altre, viet til de 12 apostle, (Peter og Judas fraregnet, Paulus og Matthias (Apostlenes Gerninger 1, 26) medregnet), 6 til højre og 6 til venstre (jfr. det hollandske træsnit fra ca. 1500, som viser en Birgittinerkirkes indretning, med apostelaltre og nonnepulpitur) (fig. 19). Vi ved, at disse altre blev taget i brug i Vadstena i 1445⁶⁾. At tilsvarende altre blev indrettet i Maribo, synes hævet over enhver tvivl. Alene korets niveau i sammenligning med skibets viser, at de har været planlagt fra første færd.

I det foregående kapitel mener jeg at have godtgjort, at indvielsen af Maribo kirkes kor fandt sted i 1416. Koret har altså til at begynde med måttet fungere som kirke for både munke og nonner. Altså må der som en midlertidig ordning have været indrettet et særligt pulpitur i koret til nonnerne. Man mener da også at kunne påvise spor af et sådant pulpitur på korets nordvæg⁷⁾. Omtrent midt i korets sydvæg viser nogle trin endnu idag munkenes indgang i koret. Trinene fører opad og har ført ind til kirkens sakristi, som lå i andet stokværk af en tilbygning op mod korets sydmur (det ydre murværk viser spor af bygningen). Adgangen til det nedre stokværk i tilbygningen var gennem den dør, som endnu i dag forefindes i det sydlige sideskibs vestmur (idag præstens indgangsdør til kirken⁸⁾) (fig. 28.).

Omtrent overfor munkenes indgang har vi på nord-siden af koret spor af en tilsvarende trappe, som førte nedad, nemlig til nonnernes skriftemålsbygning, som lå umiddelbart op mod korets nordvæg. Vi har her en ordning, som afviger fra Vadstena, idet korets nordvæg dér rummer 5 åbninger, hvorigennem præsterne siddende i koret kunde høre nonnernes skriftemål og række dem den hellige nadver. I Maribo har man altså indrettet en sær-

⁶⁾ Minnesbok, p. 150 (5/8 1445).

⁷⁾ se Danmarks Kirker, Maribo amt, I, p. 36 og p. 87, note 36, jfr. Kall R. p. 233 flg.

⁸⁾ Ang. denne tilbygning, se dette arbejde p. 498.

Fig. 21. Søndre sideskibs ydre, set fra sydvest.

lig skriftemålsbygning, hvis fundamenter, konstateret gennem udgravninger, idag markeres ved fliser i stenbroen omkring kirken⁹⁾.

Efter korets fuldendelse og indvielse tog man så i umiddelbar fortsættelse heraf fat på rejsning af første halvdel af skibet, idet man dog må anse det for givet, at kirken i dens helhed er projekteret og også afsat under eet¹⁰⁾. Herpå tyder også placeringen af nonneklostrets ældre bygninger (fig. 11). Denne del af kirken (omfattende skibets 4 vestlige fag) kendetegnes ved en større detailrigdom og finere profilering end den østlige (det gælder fremfor alt vinduerne og hvælvingernes ribber). Desuden bemærker man i denne del af skibet, at hvert vindue flankeres af 2 spidsbuede nicher (sådanne findes ikke i skibets østlige del) (fig. 18).

Mens koret fra begyndelsen havde loft af træ, blev skibets vestlige del strax forsynet med hvælvinger (stjernehvælv af en enkel type, men med elegant profilerede ribbesten). Ejendommeligt er det, at denne form for hvælving kun findes i de 3 første fag regnet fra vest, mens hvælvingen i fag nr. 4 er af samme type som i den yngre del af kirkeskibet (fig. 25). Berthelson formoder i sin grundige gennemgang af Maribo kirkes bygningshistorie, at man af bygningstekniske årsager ikke har vovet at indbygge hvælvinger i det østlige fag af den halvfærdige kirke med dens foreløbige afslutning mod øst (den i samtidige dokumenter omtalte mur »grinden«¹¹⁾). Heri har han muligvis ret. Men det er også tænkeligt, at alle fire vestfag i skibet fik deres hvælv samtidig, men at den lange standsning i byggeriet har forårsaget, at bygningen har »forsat« sig på den bløde grund ned mod søen. Det er tydeligt, at samtlige murpiller i skibets ældste del hælder betænkeligt mod øst, mens de i den yngre del af kir-

⁹⁾ Berthelson anfører dog gode grunde for den antagelse, at bygningen oprindeligt har haft den dobbelte størrelse, se op. cit. p. 246 og 259—60 og jfr. min skitse fig. 28 under mærket E.

¹⁰⁾ se Danmarks Kirker, Maribo amt, I, p. 33.

¹¹⁾ se dette arbejde, p. 466.

Fig. 22. Den imponerende østgavl, hvis midtvindue er 7 m højt. Under uret hænger en gammel klokke (uden indskrift) til timeslagene. Under midtvinduet ses reliefstenen, som er afbildet på titelbladet. Bemærk de to indgangsporte for folket (»Syndsforladelsens porte«).

ken står »i lod«. Det tyder på, at man har været ude for visse ubehagelige overraskelser under byggeriet, og det er tænkeligt, at hvælvingen i kirkens fjerde fag har været så truet af nedstyrtning, at man har set sig nødsaget til at forny den ved byggeriets genoptagelse omkring 1450 (fig. 26).

Berthelson fremsætter en yderst dristig hypotese ang. den samlede plan for kirken, idet han går ind for, at denne egentlig var tænkt som en »pseudobasilika«, d. v. s. med midterskib betydeligt højere end sideskibene. Han støtter teorien på det faktum, at de arkademure, som i vest-østlig retning er opført oven på stenpillerne, er ført helt op som støttemure for det vældige tag, som under eet dækker såvel hovedskib som sideskibe. Disse arkademure, som altså kun ses, når man kommer op på kirkens loft, er igen forskellige i kirkens ældre og yngre del, idet de i den ældre del af kirken (altså mod vest) er forsynet med spidsbuede blændinger, mens de i den yngre del er erstattet med store rundbuede åbninger (fig. 18 og 27).

Mens man hidtil har forklaret arkademurenes forhøjelse op til tagkonstruktionen som en støtte for denne (således f. ex. Vilh. Lorenzen)¹²⁾, udkaster Berthelson altså den tanke, at man oprindeligt har planlagt midterskibet betydeligt højere end sideskibene. Derfor har arkademurene spidsbuede blændinger ovenover de nuværende hvælvinger, da de jo vilde være synlige nede fra kirken. Han anser da også hvælvene i de 3 vestlige fag for indbygget senere, efter at man havde forandret de oprindelige planer om kirken som en art basilika til de endelige, hvorefter den fik form af en kirkehal — som skik var ved Birgittas kir-

¹²⁾ Vilh. Lorenzen: De danske Birgittinerklostres bygningshistorie. København 1922, p. 17.

At det vældige tag virkelig har brug for en sådan støtte, ses af de vanskeligheder, som man havde i Vadstena med at sikre tagets holdbarhed, se Minnesbok, p. 179 (23/11 1455). „Dette år blev kirkens tag, som forud var lavt og ikke i tilbørlig grad afpasset efter kirkens bredde, påny repareret, dels fordi kobberpladerne var knækket eller ikke lagt rigtigt på, dels fordi flere bjælker havde lidt skade“.

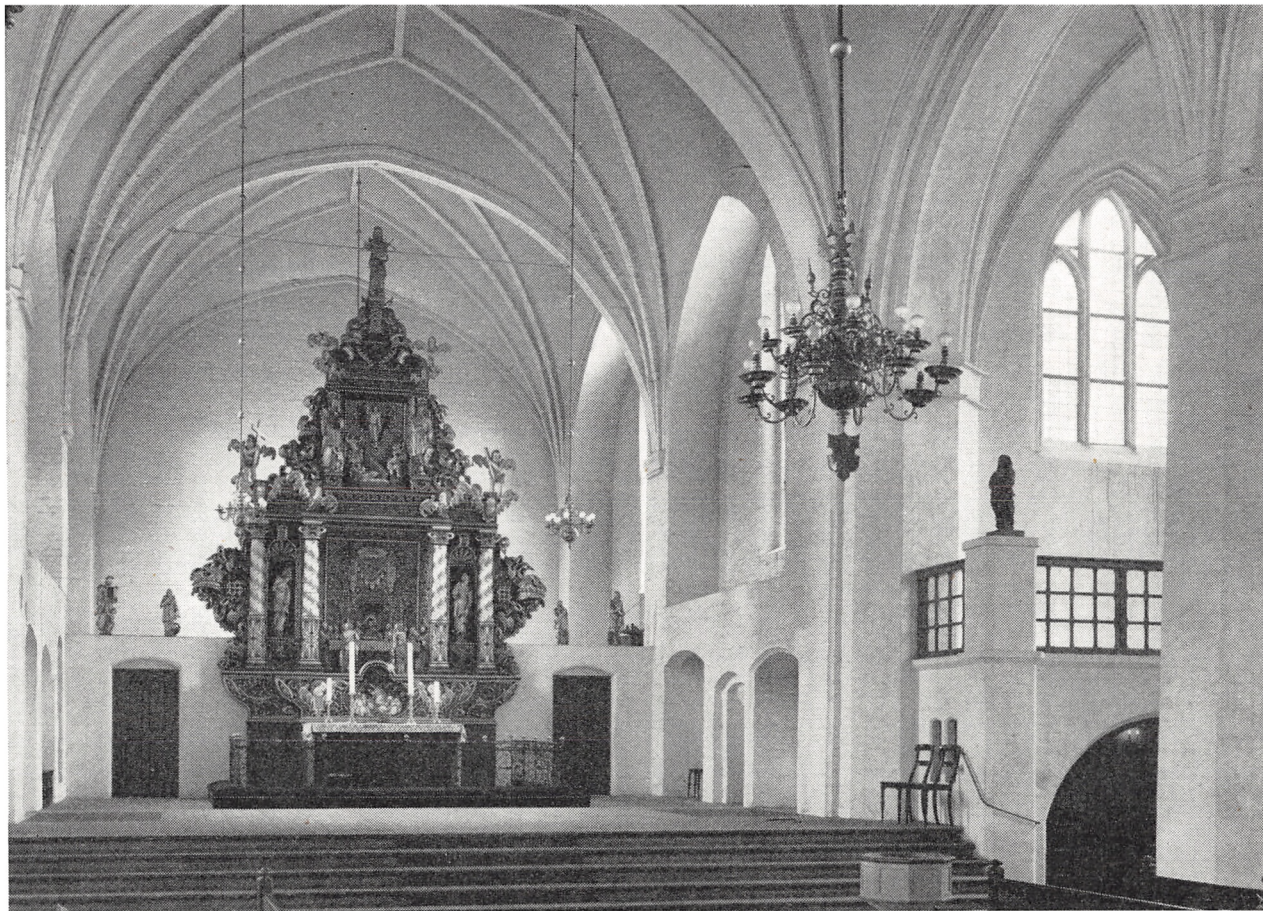

Fig. 23. Koret, skilt fra skibet ved 6 trin. Bag brøstmuren ligger Landemodesalen. I midterste niche i korvæggen til højre er de første trin bevaret af den middelalderlige trappe, der førte ned til nonnernes skriftemålsbygning.

ker. Berthelson tilføjer, at på denne måde (og kun på denne) forklares det, at arkademurene (oppe på den nuværende kirkes loft) bærer blændinger i den vestre del af kirken (fordi de var beregnet til at ses nedefra), mens de i den nyere del af kirken er erstattet med runde, åbne murbuer¹³).

Berthelsons teori er interessant og åbner utvivlsomt muligheder for at forklare visse gåder ved kirkens bygning. Det kan til støtte for den anføres, at man netop i Danmarks anden Birgittinerkirke (i Mariager) uden tvivl har haft »en kirkehal med forhøjet midterskib« (Berthelsons udtryk¹⁴). Og dog vægrer man sig ved at godtage den, vel nok væsentlig ud fra en fornemmelse af, at kirken i Maribo er et så usædvanlig helstøbt rum, at det forekommer utænkeligt, at så omfattende ændringer i planerne som de af Berthelson formodede skulde være sket så at sige »undervejs«.

Det må her indskydes, at ganske som man en årrække måtte nøjes med koret som gudstjenesterum, således har man gennem længere tid indrettet sig midlertidigt i den vestlige halvdel af kirken, da den (antagelig omkring 1430) stod færdigbygget, afsluttet mod øst af den omtalte »grinden«¹⁵). Ja, vi har jo endda efterretning om, at den hellige Birgittas kapel var indrettet ved østmuren i den foreløbige kirke, og kan formode, at der oven over dette kapel var et pulpitur til et nonnekor¹⁶).

Under den sidste byggeperiode (fra ca. 1450-70) har man så rejst de 4 østlige fag i skibet, i hovedtrækkene i nøje overensstemmelse med den oprindelige plan, men med små afvigelser i enkelthederne. Som allerede bemærket, forsvinder nu de spidsbuede blændinger på begge sider af vinduerne. Hvælvingerne er stjernehvælv af mere kompliceret art end mod vest, men med grovere enkeltheder

¹³) Berthelson, p. 234—38.

¹⁴) Berthelson, p. 280.

¹⁵) se dette arbejde, p. 466.

¹⁶) se dette arbejde, p. 466.

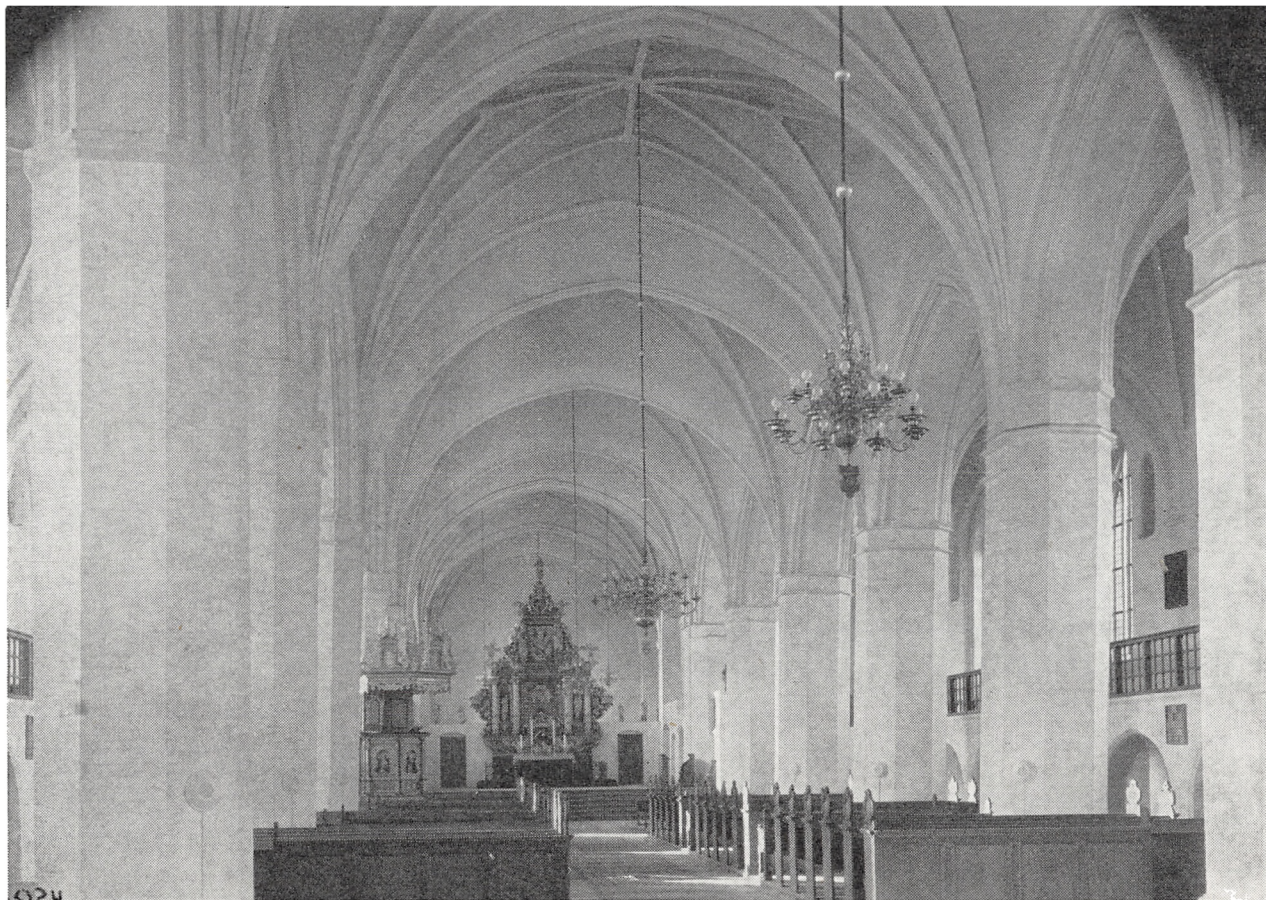

Fig. 24. Kirkens hovedskib, set mod alteret. Bemærk dobbeltbåndene øverst på murpillerne til højre, mens de to nærmeste murpiller til venstre har enkeltbånd. I højre sideskib ses en del af nonnelægteren.

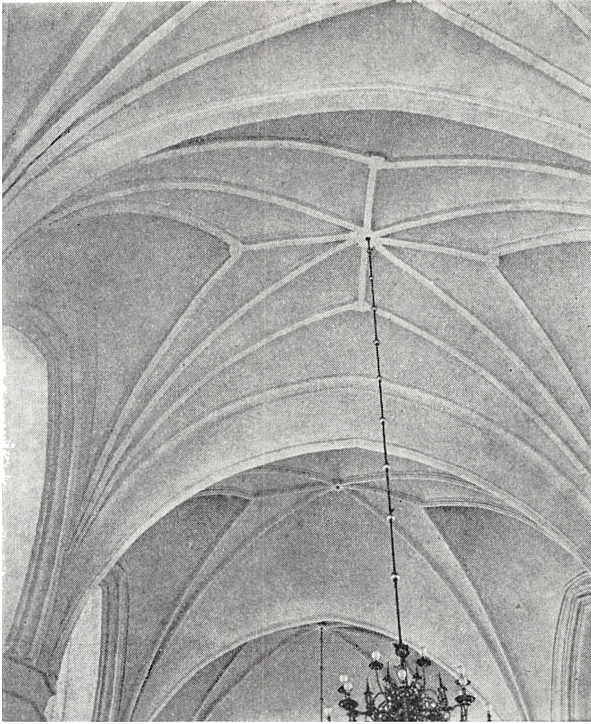

Fig. 25. Midtskibets 3. og 4. hvælv. Bemærk forskellen på de to ribbehvælv. (fig 17 og 25). Både piller, arkadebuer og vinduer er en smule højere i den yngre del af kirken (fig 18).

Denne type hvælvinger er gennemført, ikke blot i de 4 østlige fag af kirken, men også i det fjerde fra vest og endelig i korets to hvælvingefag, som antagelig først indmuredes nu¹⁷). Alle hvælvinger i sideskibene er ganske enkle krydshvælv. (fig 17).

En lille detaille er værd at gøre opmærksom på. De 3 østligste stenpiller i den sydlige række bærer for oven (mod syd) en skråtstillet skjoldblænding (fig 31). Når man erindrer, at stenpillerne i Vadstena blev bekostet af landets stormænd, spørger man sig, om noget lignende er sket i Maribo, ganske særlig da den munk, som fik truffet en sådan ordning i Vadstena, var Maribo klostrets første ge-

¹⁷) se dette arbejde, p. 448.

Fig. 26. Nordsidens 4. arkadepille, som danner overgangen fra den ældre del af kirken til den yngre. Udfor denne pille stod fra ca. 1430 til 1450 den midlertidige afslutningsmur »Grinden«, se p. 464 og 466.

neralkonfessor Petrus Johannes¹⁸⁾). Måske har disse blændinger båret slægtsvåben for klostrets velgørere, og i så fald må man vel i første række gætte på slægten Kabels våben, idet Lyder Kabels enke fru Mette Jensdatter jo skænkede en formue til kirkens fuldførelse¹⁹⁾.

Vi har i en tidligere sammenhæng nævnet pulpiturene langs kirkens ydervægge (fig. 18 og 30). De hviler på murbuer (2 i hver hvælvingsfag), og går under navn af »nonnelægterne«, idet de mod nord skulde tjene som adgang for nonnerne på deres vandring fra klostret ind i kirken og videre frem til nonnekoret i øst, mens præstemunkene ad

¹⁸⁾ se dette arbejde, p. 454 og p. 450, note 11.

¹⁹⁾ se dette arbejde, p. 464 fig. og jfr. Haugner I, p. 103.

lægteren mod syd havde adgang fra højkoret i vest til Jomfru Marias alter i nonnekoret i øst. Lægterne har idag kun en bredde af 90 cm. Måske har de oprindeligt været projekteret bredere og med krydshvælvinger (således som tilfældet er ved pulpituret mod øst (under det store vindue i midtskibet²⁰). Idag har lægterne trægulv, mens de tidligere var forsynet med flade tøndehvælvinger, belagt med fliser²¹).

I dag finder adgangen til de to lægtre steder ad trapper mod øst (tæt ved de to hovedindgange til kirken). Men oprindeligt var der ingen trapper her, idet lægterne fortsatte helt ned til kirkens østmur og langs denne hen til »Nonnekoret« foran det store vindue i midterskibet. Under dette vindue er lægteren bevaret i sin oprindelige skikkelse fra middelalderen, i en bredde af 1,80 m, båret af 3 smukke krydshvælvinger (fig. 33). Det bemærkes, at østpulpitrets niveau ligger 40 cm over nonnelægternes. Der kan ikke råde tvivl om, at dette østpulpitur har rummet nonnernes kor, med Jomfru Marias alter. Berthelson formoder (antagelig med rette), at nonnekoret i middelalderen har været udvidet ind imod kirkerummet i hele midtskibets bredde (indtil stenpillerne — altså af samme udstrækning som orgelpulpituret idag (fig. 28)²²).

Idag er nonnelægterne mod vest ført helt frem til sideskibenes afslutning og fortsætter hen til koret (fig. 17 og 23). Dette er en rekonstruktion, som blev foretaget ved kirkens første hoveddistandsættelse i 1861-65²³), men svarer næppe til det oprindelige. Vi kan her få hjælp i Lauritz Thuras plan over kirken fra 1735 (fig. 32), (som ganske vist rummer forskellige unøjagtigheder, bl. a. savner han fuldstændig angivelse af de middelalderlige hvælvinger, som bærer nonnekoret mod øst). På denne plan ser vi utvivlsomt nonnelægternes oprindelige afslutning mod vest i

²⁰) Danmarks Kirker, Maribo amt, I, p. 48.

²¹) Danmarks Kirker, Maribo amt, I, p. 48.

²²) se Berthelson, p. 253 og hans plan over kirkens formodede indretning i Middelalderen, p. 273, jfr. min skitse fig. 28.

²³) se Haugner, I, p. 131.

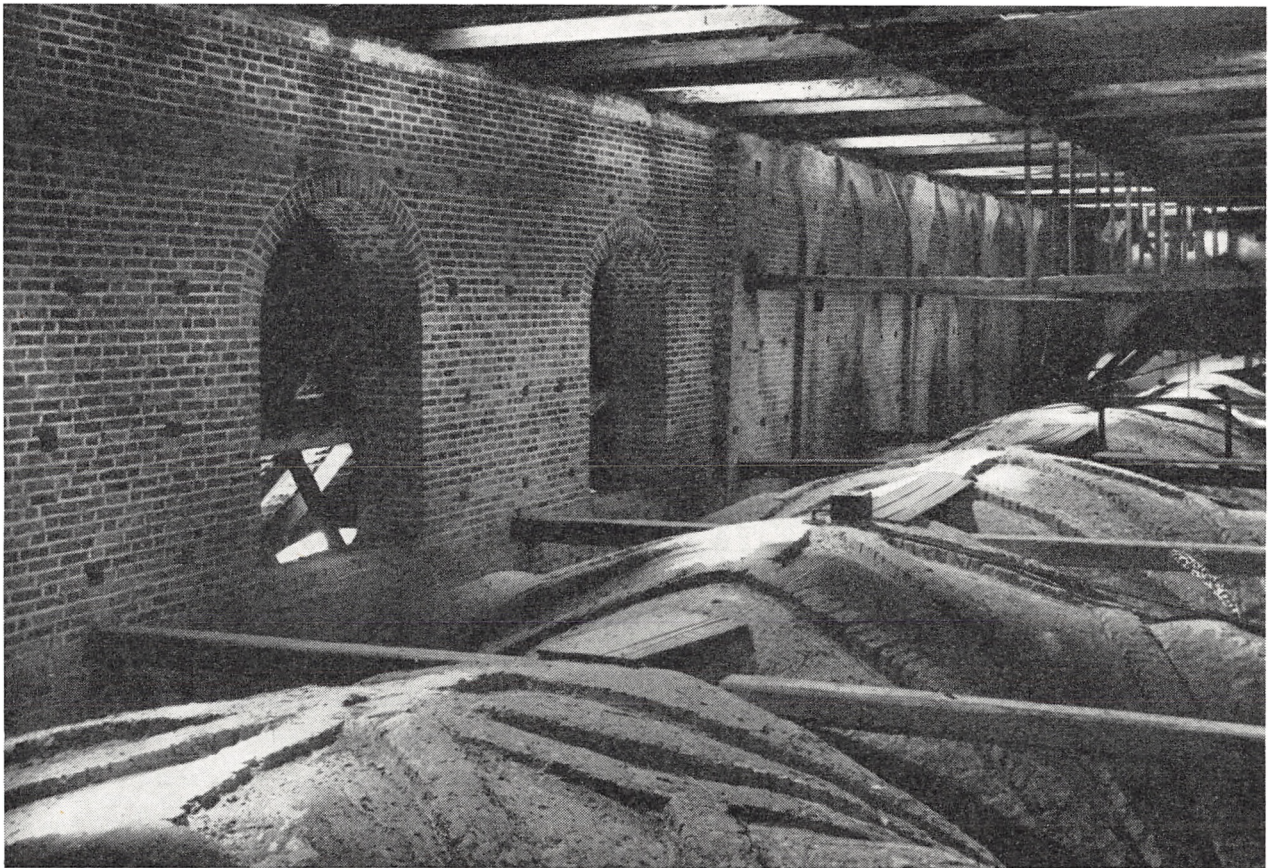

Fig. 27. Arkademurene, oven over midtskibets hvælv. Bemærk mod vest de spidsbuede blændinger, mod øst de store, rundbuede åbninger, se p. 484 flg.

form af stentrapper til kirkens gulv. Og når vi erindrer, at folkets plads i kirken væsentlig var i midterskibet, idet gitterværker op igennem sideskibene afspærrede disse, så havde præsterne alene adgang til at færdes under nonnelægterne og tillige mulighed for ad de nævnte stentrapper

Forklaring til min skitse fig. 28 af kirken i middelalderen (se modstående side).

- A = Kirkeskibet.
- B = Koret.
- C = Tårnet.
- D = Sakristibygning I. I øverste etage var sakristi, i nederste fandtes klostrets bibliotek.
- E = Skriftemålsbygning. I øverste etage var sakristi, i nederste fandtes klostrets bibliotek.
- F = Skriftemålsbygning. I øverste etage var sakristi, i nederste fandtes klostrets bibliotek.
- G = Skriftemålsbygning. I øverste etage var sakristi, i nederste fandtes klostrets bibliotek.
- H = Skriftemålsbygning. I øverste etage var sakristi, i nederste fandtes klostrets bibliotek.
- I = Skriftemålsbygning. I øverste etage var sakristi, i nederste fandtes klostrets bibliotek.
- J = Skriftemålsbygning. I øverste etage var sakristi, i nederste fandtes klostrets bibliotek.
- K = Skriftemålsbygning. I øverste etage var sakristi, i nederste fandtes klostrets bibliotek.
- L = Skriftemålsbygning. I øverste etage var sakristi, i nederste fandtes klostrets bibliotek.
- M = Skriftemålsbygning. I øverste etage var sakristi, i nederste fandtes klostrets bibliotek.
- N = Skriftemålsbygning. I øverste etage var sakristi, i nederste fandtes klostrets bibliotek.
- O = Skriftemålsbygning. I øverste etage var sakristi, i nederste fandtes klostrets bibliotek.
- P = Skriftemålsbygning. I øverste etage var sakristi, i nederste fandtes klostrets bibliotek.
- Q = Skriftemålsbygning. I øverste etage var sakristi, i nederste fandtes klostrets bibliotek.
- R = Skriftemålsbygning. I øverste etage var sakristi, i nederste fandtes klostrets bibliotek.
- S = Skriftemålsbygning. I øverste etage var sakristi, i nederste fandtes klostrets bibliotek.
- T = Skriftemålsbygning. I øverste etage var sakristi, i nederste fandtes klostrets bibliotek.
- U = Skriftemålsbygning. I øverste etage var sakristi, i nederste fandtes klostrets bibliotek.
- V = Skriftemålsbygning. I øverste etage var sakristi, i nederste fandtes klostrets bibliotek.
- W = Skriftemålsbygning. I øverste etage var sakristi, i nederste fandtes klostrets bibliotek.
- X = Skriftemålsbygning. I øverste etage var sakristi, i nederste fandtes klostrets bibliotek.
- Y = Skriftemålsbygning. I øverste etage var sakristi, i nederste fandtes klostrets bibliotek.
- Z = Skriftemålsbygning. I øverste etage var sakristi, i nederste fandtes klostrets bibliotek.
- a = Højalteret, viet St. Peter.
- b = de 12 apostles altre, anbragt på de 6 trin mellem kor og skib.
- c = stentrapper fra kirkegulvet til nonnelægterne (jfr. Thurs tegning, se fig. 32).
- d = Gitterværk, som spærrede lægfolks adgang til højkoret og sideskibenes buegange, der var forbeholdt præsterne. I disse buegange var et stort antal sidealtre anbragt, jfr. p. 522.
- e = dør fra søndre sideskib til bibliotek.
- f = trappeopgang fra højkor til sakristi i øverste stokværk.
- g = munkenes korstole, som blev fjernet i 1793.
- h = trappenedgang fra højkoret til nonnernes skriftemålsbygning.
- i = „Nådens og ærens port“ med direkte adgang fra kirken til nonneklostret.
- j = nonnernes sædvanlige indgang til kirken, når de fra klostret begav sig til nonnekoret (mærket k på planen). Murbuen, som markerer indgangen til nonnelægteren, ses i kirken ved tredje vindue fra øst.
- k = nonnekoret, på pulpituret under det store østvindue.
- l = angiver beliggenheden af to altre, anbragt i forskellig højde. På kirkens gulv stod her den hellige Birgittas alter (nu i Landemodesalen). Ovenover, altså i nonnekoret på pulpituret, stod Jomfru Marias alter (nu i Engestofte kirke).
- m = Nonnelægterne. Ad lægteren mod syd havde præstemunkene adgang til nonnekoret, når de skulde forrette messe ved Jomfru Marias alter.
- n = de to indgangsporte for folket, kaldet „Syndsforladelsens porte“.

at komme op på nonnelægterne og derfra nå frem til nonnekoret, hvor de ledede gudstjenesten for de forsamlende søstre. I forbindelse hermed må nævnes, at selve højkoret jo selvfølgelig var forbeholdt præstemunkene²⁴). Det samme gælder kortrappen med de 12 apostles altre. Troligt har også hele dette parti af kirken ved et gitter været skærmet mod uvedkommende (angivet ved d på min skitse fig. 28). Et spørgsmål er det, hvorlangt kortrappen har gået ned i kirkerummet. Berthelson formoder, at trappen (med sine 12 altre) har beslaglagt hele to fag af kirkerummet²⁵). Formodentlig har dog eet hvælvingefag været tilstrækkeligt, idet kortrappen oprindeligt har begyndt nærmere koret end i dag (det er heller ikke givet, at højalteret i Maribo har været anbragt lige under triumfbuen — som foreskrevet af Birgitta og virkeliggjort i Vadstena). Ved denne antagelse kommer man heller ikke i vanskeligheder med Thursas placering af stentrapperne til nonnelægterne (nemlig i begyndelsen af skibets andet fag, regnet fra vest²⁶) (fig. 28).

Et karakteristisk træk for Birgittas kirker er de af hende forordnede forskellige indgange, hver med sit særegne navn. Vi begynder med de to indgange for folket, som skal indrettes i kirkens østgavl (fig. 22), ud for de to sideskibe (mens midterskibet jo optages af de to dér anbragte altre, Jomfru Marias foroven (i nonnekoret), den hellige Birgittas på gulvet). De bærer navn af »syndsforladelsens porte«. I kirkens modsatte ende havde præsterne adgang fra deres kloster til brødrekoret gennem »forligelsens og mildhedens port«, hvis første trin endnu er bevaret i korets syd-mur i Maribo (angivet ved f på min skitse fig. 28). Størst interesse knytter sig til den berømte »Nådens og ærens port«, som var beregnet for nonnerne. De fleste danske

²⁴) Derfor anføres det i Vadstena-dagbogen som et brud på klosterreglen, at kong Karl Knutsson fra en plads i koret overværede sin 9-årige datter Birgittas indvielse til nonne, se Minnesbök, p. 177 (23/2 1455).

²⁵) se Berthelson, p. 252 og hans skematiske plan p. 273.

²⁶) se L. Thursas plan af kirken (fig. 32) og cfr. min skitse fig. 28.

Fig. 29. Nordre sideskib, set fra koret. Bemærk de gådefulde nicher på begge sider af vinduerne (i den ældre del af kirken).

kendere af Birgitta-ordenen går ud fra, at der hermed tænkes på nonnernes sædvanlige indgang i kirken, som jo skete til nonnelægteren. Denne indgang eksisterer ikke mere i Maribo, men C. M. Smidt har i 1935 ved vinduet i nordlige sideskib i tredje fag fra øst afdækket halvdelen af en murbue, som angiver denne ports placering (angivet ved j på min skitse fig. 28). Beliggenheden passer udmærket, idet den befinder sig ud for det ældste klostres østfløj, som gik omtrent midt i den nuværende Klostergade²⁷).

Den således påviste indgang, som nonnerne jo benyttede daglig, er imidlertid iflg. svenske forskere *ikke* identisk med »Nådens og ærens port«. Thi »Nådens og ærens port« benyttedes kun af nonnen to gange i hendes liv: når hun som indviet nonne førtes fra højalteret i brødrekoret ind i klostret, hvor hun højtideligt blev modtaget af abbedissen, og så når hun som død blev båret fra klostret ind i kirken for at der kunde holdes dødemesse over hende — inden begravelsen (som i Vadstena oftest skete ved nedgravning af kisten i gulvet i kirkens østende. Man må formode, at lignende skik har rådet i Maribo, selv om vi ingen efterretninger har derom²⁸).

I Maribo er »Nådens og ærens port« bevaret (omend i let ommuret skikkelse) i nordre sideskibs vestligste fag²⁹) og sikrede — som Birgitta ønskede det — en direkte adgang fra kirkens gulv ind til nonnernes kloster (angivet ved i på min skitse fig. 28).

Under kirkens kor findes en krypt med flere hvælvingefag (fig. 18). Det store rum er ved en oprindelig øst-vest mur delt i to, og der er adgang til krypten ad to trapper, i nord og syd. I dag er kirkens varmekærk anbragt her og

²⁷) se C. M. Smidt, anf. arb. p. 4 og 9. Jfr. Danmarks Kirker, Maribo amt, I, p. 40 og 48 og L. Fenger: Om Birgittinerkirkernes Indretning i Vadstena, Maribo og Mariager, Nordisk Tidsskrift 1904, p. 548—53.

²⁸) se Berthelson, p. 80—81 og 251, note 35.

²⁹) „Nådens og ærens port“ var i Vadstena anbragt i nordlige sideskibs andet fag fra vest, se Berthelson, p. 76. — Ang. Maribo, se Danmarks Kirker, Maribo amt, I, p. 38.

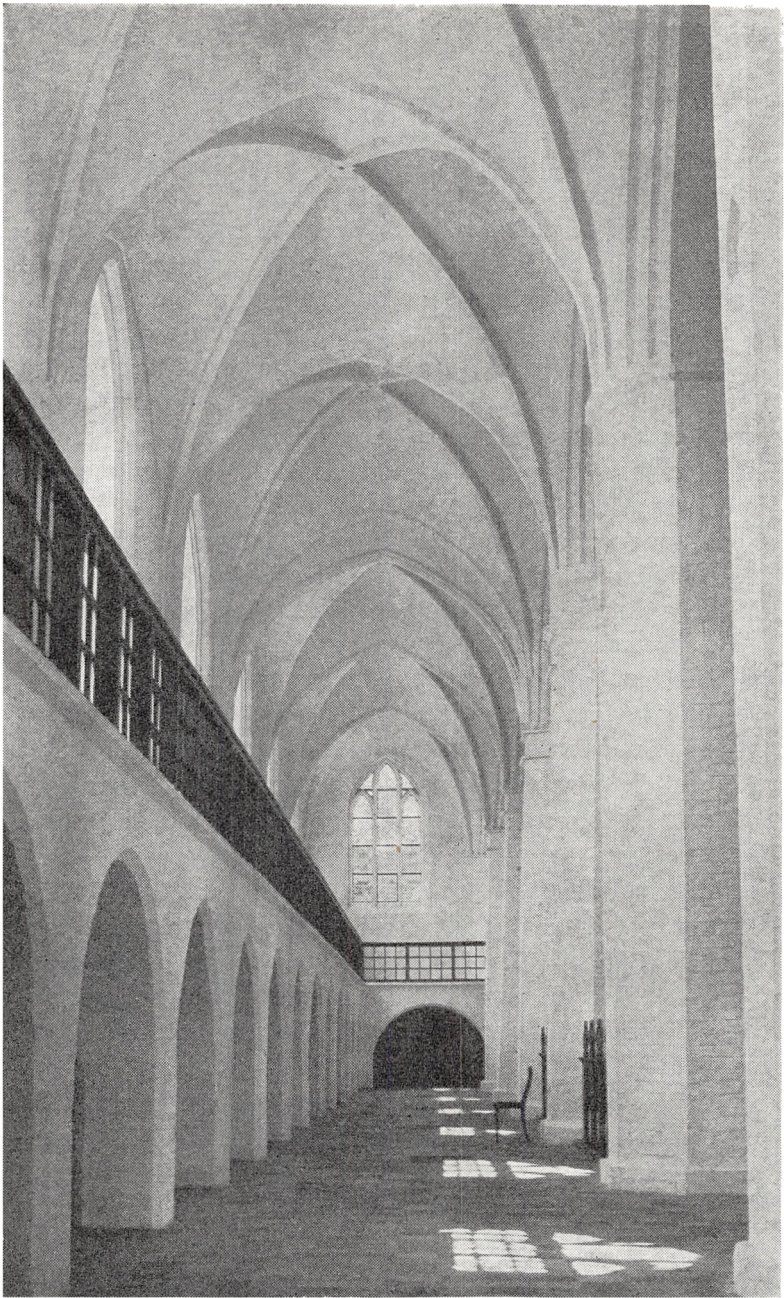

Fig. 30. Søndre sideskib, set mod vest. I baggrunden, bag træskillerummet er idag præsteværelse med særlig indgangsdør for præsterne. I middelalderen førte denne dør fra kirken ind til klostrets bibliotek, jfr. planen fig. 28.

har afstedkommet visse forstyrrelser i det oprindelige anlæg. Hvad krypten har været bestemt til i middelalderen, er usikkert. Man har gættet på dens anvendelse til opbevaring af klostrets breve m. m.³⁰). Man har også — støttet på den dobbelte adgang til krypten, fra såvel nonneklostret som munkeklostret — formodet, at krypten tjente til »parlatorium« (talestue til forhandlinger mellem brødre- og søstrekonvent) eller — snarere — til udvexling af varer (det må jo erindres, at brødrene fik deres forplejning fra nonneklostret)³¹). Vi ved fra Vadstena, at udvexling af breve og dokumenter såvel som varer skete ved hjælp af en slags drejeskiver (eller tønders forsynet dels med en midtervæg, dels med huller i tøndens to rum) — jvf. de moderne anordninger ved billetsalg på jernbanen. Man har i Vadstena konstateret to sådanne kommunikationsanlæg, et mindre (til breve), et større (til varer)³²).

Det fremgår af Thuras tegning (fig. 32), at kirken har haft i hvert fald to tilbygninger (bortset fra skriftemålsbygningen, som ikke antydes). På korets sydside angives en sådan tilbygning med vindue mod syd og to døre ind til koret (angivet ved D på min skitse fig. 28). Bygningen har haft to stokværk, og den fra koret førende trappe (som tidligere har været omtalt)³³) førte til øverste stokværk, som uden tvivl rummede kirkens sakristi³⁴) (ganske som i Vadstena). Fra bygningens nedre stokværk, som formodentlig var bibliotek³⁵), var der gennem den bevarede dør i skibets vestmur direkte adgang til søndre sideskib. (Det må tages i betragtning, at sakristibygningen nok i middelalderen fyldte hele hjørnet mellem sideskib og kor) (jfr. min skitse fig 28). Efter klostrets ophævelse i 1621 blev understokværket gravkapel for familien Steensen,

³⁰) Således Vilh. Lorenzen, op. cit. p. 15.

³¹) Berthelson, p. 267—68.

³²) Berthelson, p. 192.

³³) se dette arbejde, p. 480.

³⁴) jfr. bemærkningen hos Kall R. (p. 241) under omtalen af det såkaldte Steensens kapel: „ubi olim sacrarium“ (hvor der tidligere var sakristi).

³⁵) Således Berthelson, p. 272.

Fig. 31. Sydsidens vestligste arkadepiller, forsynede med skjoldformede blændinger, som måske har båret våbenskjolde for klosterkirkens fornemste velgørere, se p. 488.

mens overstokværket i 1759 blev erhvervet af dr. Hahn til gravkapel. I 1812 blev kapellet solgt til nedrivning, og begravelserne flyttedes ud på kirkegården³⁶).

Endnu et lille kapel antydes på Thuras tegning, nemlig ved kirkens østende. Murværket på midtfaget mellem de to ydre murpiller viser også spor af en oprindelig tilbygning her. Det drejer sig uden tvivl om den sakristibygning, som iflg. Birgittas anvisninger havde sin plads her (angivet ved G på min skitse fig. 28). Den har såvel i Vadstena som i Maribo været i to stokværk, og den har i første række været bestemt til at huse et sakristi for de præster, som gjorde tjeneste i nonnekoret foran Jomfru Marias alter. Hertil svarer udmærket de to blændinger, som i dag ses i muren udvendig på begge sider af det store vindue. De har i middelalderen ligget i højde med nonnekorets gulv og har dengang tjent som adgangsporte fra nonnekoret til sakristiet³⁷). I Vadstena blev det her nævnte sakristis nedre stokværk benyttet til sakristi for de præster udefra, som kom for at læse messer for »folket«. Men da der ikke findes spor af oprindelige porte ind til kirken i denne niveau-højde i Maribo, må rummet have tjent andet formål. For øvrigt vilde evt. døre herfra ind til kirkerummet være kommet i konflikt med den hellige Birgittas alter, som jo netop havde sin plads her. Man kan gætte på, at rummet har huset et lille kapel eller andagtsrum (uden forbindelse med kirken) til brug for pilgrimme³⁸).

³⁶) se Danmarks Kirker, Maribo amt, I, p. 50 og i særdeleshed Haugner I, p. 219—21.

³⁷) Således Berthelson, p. 254. — Det kan her anføres, at der på eet punkt er sket en betydningsfuld ændring m. h. t. det store vindue i kirkens østgavl, idet underkanten ved hovedrestaureringen i 1861 blev sænket ca. 1 alen. Før lå vinduets fodlinie over stikket til de to middelalderlige døråbninger, som førte fra nonnekoret til sakristibygningens øverste etage (se Danmarks Kirker, Maribo amt, I, p. 41 og jfr. Kornerups tegning af kirken 1859, dette arbejde fig. 14). Når fodlinien til det store vindue oprindeligt har været anbragt så højt, skyldes det utvivlsomt hensynet til Mariaalteret, som havde sin plads på nonnernes pulpitur midt under vinduet.

³⁸) Kall R. anfører (på side 21) af Molbechs dagbog 1813 (side 297 fig.) flg. passus: „I et lille kapel ved kirkedøren lå et par vagt-

Op mod kirkens vestgavl er kirkens tårn anbragt. Dets beskedne størrelse hænger sammen med, at kirken jo ikke er bygget som domkirke, men som klosterkirke, hvorfor klokkerne i det lave tårn jo kun skulde samle munke og nonner til bøn. Det nuværende tårn er opført i 1892 (på det tidligere tårns plads), idet det oprindelige tårn på grund af brøstfældighed blev brudt ned omkring 1770³⁹).

I tårnet hænger idag 3 klokker. Den mindste (67 cm i tværmål) er fra middelalderen (1400-tallet), og uden indskrift. Den går altså tilbage til klostertiden. Den mellemste er fra år 1600 (98 cm i tværmål) og bærer flg. indskrift: »Borgmester og Råd og menige borgere udi Maribo lod denne klokke støbe udi Lübeck af Reinholt Benninck Anno 1600«. Den største stammer fra 1959 og er en gave fra en enkelt mand i byen. For oven står: »Anno Domini 1959 blev jeg støbt af John Taylor & Co., Loughborough. Skænk- ket til Maribo Domkirke af borger i Maribo H. O. D. P.« Nedenunder står følgende linier: »Gud Herren ære — fol- ket til gavn — jeg kalder til kirke, til fred. (I. F.)« — Denne klokke måler 122 cm i tværmål og har en klang, som er en domkirke værdig.

Særegent for Maribo er de mange daglige ringninger fra kirkens tårn. De går utvivlsomt tilbage til middelal-

havende soldater og sov på halm“. — Kall R. meddeler videre (p. 23): „Her fandtes tilforn tvende kapeller, hvert henved 10 alen i kvadrat, med spidsvinklede gavle; det nordre af dem blev solgt til nedbrydelse 1812, det andet var tidligere forsvundet“. — Endelig citerer Kall R. (p. 290) en meddelelse om, at 1812 solgtes til nedbrydelse „tvende grundmurede begravelses-kapeller, opførte af store og meget stærkt brændte klostersten“.

Berthelson bemærker hertil (op. cit. p. 254): „Det er tydeligt, at bygningens nedre stokværk sekundært indrettedes som gravkapel og derved blev delt i to dele ved en mellemvæg under buen mellem de to hvælve, samtidig med at enheden for hver dels vedkom- mende betonedes ved, at den blev forsynet med eget saddeltag“. Ang. nederste stokværks formodede benyttelse som gravkapel dels for familien Walkendorff (allerede i slutningen af det 15. århun- drede, se Kall R. p. 145), dels for familien Reimer (Kall R. p. 283), se den udførlige redegørelse hos Haugner, I, p. 217 flg.

³⁹⁾ Den eneste tegning, som mig bekendt eksisterer af det oprinde- lige tårn (udover Resens plan), findes i Erich Pontoppidans danske Atlas, III bind, København 1767, p. 292—93. Pontoppidans stik vi- ser tydeligt, at det nye tårn i eet og alt svarer til det oprindelige (fig. 12).

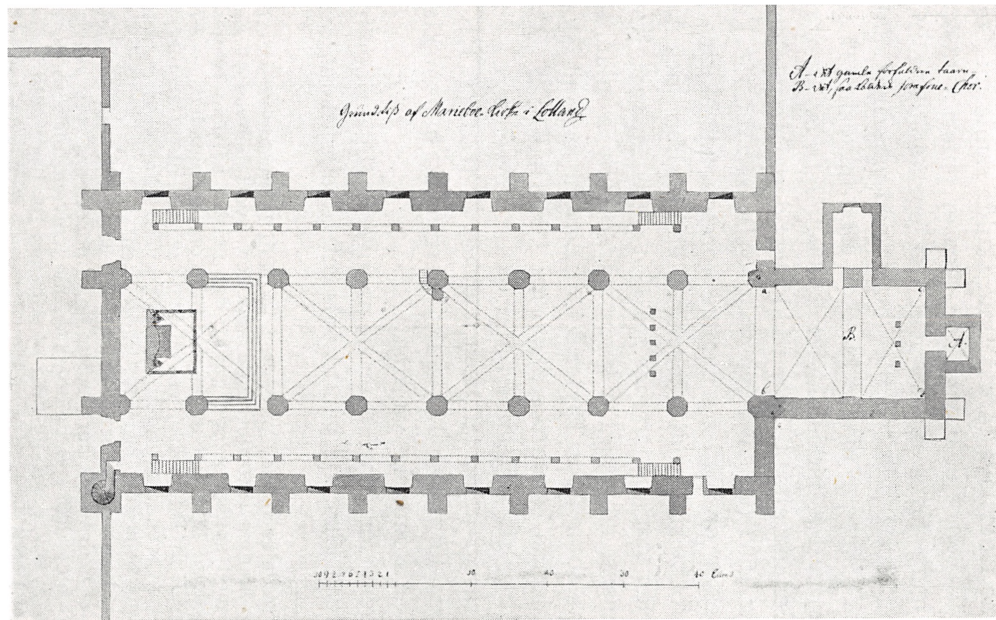

Fig. 32. Thuras plan af kirken, 1736. Bemærk alterets placering i kirkens østende (modsat koret), hvor det havde sin plads fra 1596 til 1865. Udfor koret og ved kirkens østgavl antydes de to middelalderlige sakristbygninger, hvis sidste rester fjernedes så sent som 1812. se p. 500, specielt note 38.

deren, da munke og nonner flere gange daglig samledes til tidebøn i hver sit kor af klosterkirken⁴⁰). De nuværende 6 ringninger (kl. 7 om morgenen, (dog kl. 8 om vinteren) og kl. 19 om aftenen med den mellemste klokke, kl. 12 middag med den største klokke, kl. 10,14 og 17 med den lille klokke) er allerede bevidnet hos Kall Rasmussen⁴¹) som tradition »fra gammel tid«. Han nævner også, at der kimes med klokkerne hver lørdag og søndag fra Jul til Kyndelmisse (2. februar) — noget som næppe kendes andre steder i Danmark — og ligeledes fra Påske til Pinse. Hele dette system af regelmæssige ringninger overholdes stadig nøje og vil utvivlsomt fortsat blive holdt i hævd (bl. a. fordi kirken i 1959 fik elektriske ringemaskiner, som befriede kirketjeneren for de mange vandringer op i tårnet!).

Et par enkeltheder af kirkens historie bør tilføjes (for så vidt disse vedrører kirkens indretning og brug). Ved reformationen blev munkene henvist til at søge arbejde udenfor klostret, mens nonnerne fik lov at blive, om de ønskede, og oven i købet fortsætte med deres katolske gudstjeneste. Først i 1551 blev der nedlagt forbud mod katolsk gudstjeneste, og i 1556 blev der i Maribo indrettet et adeligt jomfrukloster på protestantisk grund. Jomfruerne fik overladt brødrekoret mod vest (som ved munkenes bortgang fra klosteret jo var »ledigt«) til deres daglige gudstjenester, og det kom derved i folkemunde til at hedde »Jomfrukoret«, (stik imod dets hidtidige brug), hvad uundgåeligt i tidens løb har afstedkommet mange misforståelser.

I 1596 lagde en ildebrand en stor del af byen i aske, deriblandt den gamle Skemminge kirke, som hidtil havde fungeret som sognekirke for byen og altså været det sted, hvor byens borgere blev døbt, og hvor de jordedes på den gamle kirkegård, der lå omkring denne kirke⁴²). I stedet

⁴⁰) jfr. dette arbejde p. 459 og noten dertil (nr. 37).

⁴¹) Kall R. p. 294, noten.

⁴²) Skemminge kirkes beliggenhed angives på Resens kort over Maribo (fig. 10 lidt nord for den nuværende Vestergade — dér hvor

for at genrejse sognekirken besluttedes det at henvise byens folk til at benytte klosterkirken, og den østlige del af kirken indrettedes da til byens kirke, forsynedes med alter, prædikestol, m. v. Ja, der indrettedes mod øst et korparti (hævet et par trin over gulvet) (fig. 32), så at kirken atter fik to kor som i middelalderen. Ydermere blev der på kirkens østgavl bygget en lille tagrytter, som rummede byens klokker, så at borgerne havde deres eget klokke-tårn (fig 14 og 18). Ved klostrets ophævelse i 1621 blev klosterkirken helt og fuldt overgivet til byen, men da alt klostergodset blev overdraget til Sorø Akademi, berøvede man derved kirken al dens ejendom.

Følgen blev, at den mægtige kirke blev en utålelig byrde for den lille købstad, så at den i århundredernes løb mere og mere forfaldt. Påfaldende virker det, at byens folk, selv efter klostrets ophævelse og adelsjomfruernes forsvinden, vedblev at holde til i kirkens østlige del. I denne periode opførtes den berygtede skillemur tværs over kirken mellem pillerne i det vestlige fag af skibet (i 1793-94), begrundet ved idelige klager over kirkens størrelse, idet »dens vidtløftighed forårsager både præst og tilhørere ulejlighed«⁴³). En ny tid for kirken oprandt først med de to hovedstandsættelser i det 19. århundrede (1861-65 og 1890-92). Ved den første fjernedes skillemuren, så at kirkerummet atter fik sin oprindelige størrelse, hovedkoret toges atter i brug, gulvet blev lagt med røde og gule teglsten,

Olsens hotel lå, indtil det blev ødelagt ved brand i 1959, og hvor nu butikscenret ligger).

Efter hotelbranden blev tomten undersøgt, og kirkens fundamenter udgravet. Det var en lille romansk kirke med kor, men uden tårn, bygget ca. 1200. Man afdækkede spor af to tidligere trækirker på stedet og et stort antal begravelser, i og udenfor kirken. Alle benrester af de begravede blev omhyggeligt samlet, og ved en lille højtidelighed blev de — under ringning med kirkens gamle klokke fra Middelalderen — bisat på den gamle del af Maribo kirkegård (tæt ved kirkens sydøstre hjørne). En sten på stedet bærer følgende indskrift: Minde over slægter fra Skimminge gl. kirkegård — fra år 1000 til år 1596. (Se dagbladet Ny Dag for 26/6 1962). — En udførlig redegørelse for udgravningen findes i Lolland-Falsters Stiftsmuseums årsskrift 1962 (Kjeld Snedker: Skemminge kirke, p. 5 flg.).

⁴³) Kall R p. 286.

Fig. 33. Middelalderlige hvælvinger, som bærer nonnekoret.

kortrappen blev istandsat med sine 6 trin, vinduernes stavværk blev rekonstrueret o. s. v. Ved den anden istandsættelse blev tårnet genopført, østgavlen rekonstrueret, og hele kirkerummet hvidkalket⁴⁴).

Under en gennemgang af kirken vil det være på sin plads at meddele, hvad vi ved om de orgler, som i tidens løb har stået i kirken. I 1601 fik kirken sit første orgel;

⁴⁴) Ved istandsættelsen 1892 skete det beklagelige, at den gamle uensartede kampestenssyld overalt (undtagen på et stykke af østgavlen) blev erstattet af regelmæssigt tilhugne granitkvadre. — Det kan også anmærkes, at støttepillerne på korets vestside ikke er oprindelige. De blev tilføjet i 1863, samtidig med at korets vestligste fag blev nymuret.

det skete, da Henrik Lykke var kirkens patron og Margrete Norby abbedisse i det adelige frøkenkloster⁴⁵). Dette instrument gennemgik to større istandsættelser, i 1639 ved orgelbygger M. Christen Smidt af Nyborg og i 1653 ved Peder orgelmester fra Nakskov. Dets plads har ifølge opgivelse af 1736 været på kirkens vestgavl (det må erindres, at alteret jo i århundreder havde sin plads mod øst)⁴⁶). I 1690 blev orgelværket, som da var ganske ruineret, »forfærdiget«, det vil sige repareret, for 50 Rdlr. (orgelbyggerens navn nævnes ikke). Året efter udbetaler kirken til orgelbygger Jens Bøy, 2 Rdlr., »som han skal have årligt for at holde hvert orgel vedlige her i landet«⁴⁷).

Ved opsætning af den førømtalte skillemur i kirken (i 1793-94) måtte kirkens orgel jo flyttes hen på denne mur, og man benyttede lejligheden til at udskifte det gamle orgel fra 1601, som kom til Frue kirke i Århus, »hvor det endnu (i 1866) gælder for et godt værk«⁴⁸). Det siges samtidig, at det nye instrument var både mindre og ringere end det gamle(!). Orgelets skiftende placering antydes på Thuras tegning, idet de bjælker, som bar orgelpulpiturerne, er angivet såvel ved korets endevæg som i midterskibets andet hvælvingefag fra vest. (fig. 32).

Ved kirkens første hovedistandsættelse (i 1864) anskaffedes et nyt, mekanisk orgel på 28 stemmer. Det var bygget af Knud Olsen og kostede 4.000 rigsdaler. Dets plads var på det nye orgelpulpitur, som dengang blev indrettet i det gamle nonnekor (mod øst), under det store vindue i midtskibet. Dette instrument blev ombygget og udvidet af samme firma (nu under navnet: I. Starup & Søn) i 1914 og samtidig deltes orgelfacaden (som hidtil havde dækket kirkens store vindue) i to, så at vinduet frilagdes (fig. 34). Spillebordet bevarede foran vinduet. I 1939 foretog firmaet en yderligere ombygning og udvidelse, så at orglet kom op på 45 stemmer, fordelt på 3 manualer og pedal. Trak-

⁴⁵) Kall R. p. 203.

⁴⁶) Kall R. p. 232—33.

⁴⁷) Kall R. p. 250.

⁴⁸) Kall R. p. 288.

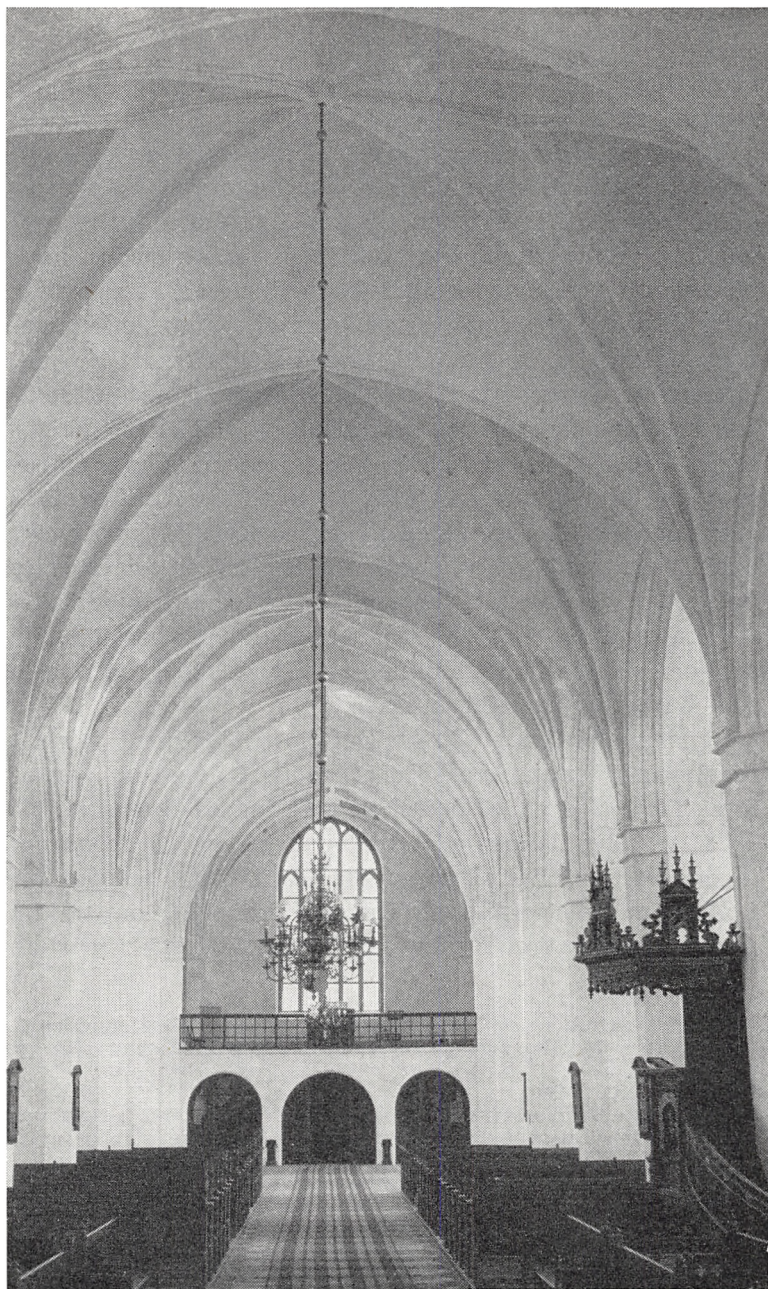

Fig. 34. Midtskibet, set mod det store østvindue. Pulpituret under vinduet rummede i middelalderen nonnernes kor med Jomfru Marias alter. Idag står orgelspillebordet midt for vinduet, mens orgelværkerne er anbragt i sideskibene.

turen blev elektro-pneumatisk, og spillebordet flyttedes samtidig frem til pulpituets forkant.

Vi slutter denne gennemgang af kirken med nogle ord om den sal, som er beliggende bag højalteret, og som er adskilt fra den fra kirken tilgængelige del af koret ved en lav brøstningsmur. Det er kirkens landemodesal, hvor biskop, stiftamtmand og stiftets provster mødes een gang årlig til rådslagning på en dato, som er fastsat ved kongelig anordning af 15. jan. 1813 (nemlig sidste onsdag i juni eller første onsdag i juli). Landemodesalen i Maribo Domkirke⁴⁹⁾ blev indrettet på foranledning af biskop Thomas Kingo i 1685 (Lolland-Falster hørte den gang under Odense bispestol), idet et kongeligt brev af 1. december 1685 gav tilladelse til, »at et sted i Jomfrukoret i Maribo kirke, hvor ellers ingen gudstjeneste holdes, må på provsternes og præsternes egen bekostning indrettes til landemodet for Laaland og Falster, som tilforn har været, i nogle år, i den afdøde enkedronnings gård dér i byen, hvilken nu skal beboes af amtsforvalteren«⁵⁰⁾.

Landemodesalen i Maribo Domkirke har altså været i regelmæssig brug i små 300 år, mens Lolland og Falster først fik sin egen bispestol ved deling af Fyens stift i 1803⁵¹⁾. Selve landemodet på vore to øer er dog langt ældre. Vi har efterretninger om særlige landemoder for Lolland og Falster allerede i middelalderen⁵²⁾, omend det nok kun har været lejlighedsvis. Men allerede Christian

⁴⁹⁾ Ang. landemodet og landemodesalen, se Im. Feltes: Landemodet (trykt i: Maribo som Stiftsby og Mødested, Maribo 1962, p. 43—54).

⁵⁰⁾ se Kall R. p. 246.

Den såkaldte dronningens gård var iflg. Kall R. p. 222 bygget under anvendelse af murene fra den gamle sognekirke, som brændte i 1596. Ved hjælp af sten fra klostret blev denne gård forbedret ca. 1666, da Sofie Amalie (Frederik d. IIIs dronning) havde taget Lolland-Falster i besiddelse som sin livgeding. (Kall R. p. 222—23).

⁵¹⁾ se: Lolland-Falsters Stift i 150 år, København 1955, p. 41 flg. (N. M. Plum: Lolland-Falsters stifts oprettelse og første biskopper).

⁵²⁾ se Im. Feltes: Landemodet, p. 44. — Det kan i denne forbindelse nævnes, at 1666 er 400 året for det tidligst daterede landemode i Maribo. Det holdtes fredagen næst efter Trinitatis søndag anno 1566, se Im. Feltes: Landemodet, p. 45 jfr. H. F. Rørdam: Danske Kirkelove, København 1886, II, p. 81.

IV forordnede årligt landemode for Lolland-Falster i 1618⁵³). Og man har indtryk af, at Lolland-Falster længe før 1803 regnedes for et særligt stift, forbundet med Fyens stift i en slags »personalunion«.

Men et vigtigt skridt på vejen frem mod Lolland-Falsters kirkelige selvstændighed blev altså taget allerede af biskop Thomas Kingo i 1685 ved indrettelse af landemodesalen i Maribo kirke. Og der er gode grunde til at antage, at denne sal ved selve sin existens har spillet en betydningsfuld rolle til bevaring af kirken mod den lemlæstelse, der truede i 1736, da Thura, i sit forslag til istandsættelse af kirken, foreslog ikke blot fjernelse af tårnet, men også nedrivning af koret (til 6 alens højde). Man aner, at en lignende skæbne som den, der ramte Mariager kirke en menneskealder senere⁵⁴), kunde blive Maribo til del. Heldigvis blev denne plan dog ikke virkeliggjort, ikke blot fordi Thuras forslag overskred det lagte budget, men nok væsentlig fordi man ikke havde noget andet sted at anbringe den fornemme forsamling, som hedder stiftets landemode. Så blev da landemodesalen skånet — og med den koret og kirkens skønne rum.

⁵³) se Im. Felter: Landemodet, p. 47 flg. jfr. H. F. Rørdam, Danske Kirkelove, København 1889, III, p. 64.

⁵⁴) se dette arbejde p. 470.

V. Kirkens inventar

Klosterkirken i Maribo får sit ejendommelige helstøbte præg ved kirkerummets arkitektur, som ikke forstyrres ved det overlæssede, som kendetegner så mange bykirker (f. ex. ved en overdådighed af epitafier). Den fremmede, som første gang betræder det vældige rum, fornemmer ofte en slags skuffelse, fordi alt inventar (selv alter og prædikestol), uvilkårligt underordner sig rummet og lader dette fremtræde og virke på sindet. Det bidrager utvivlsomt også til at forøge »rumvirkningen«, at de to første hvælvingsfag (nærmest indgangen) er uden faste stolestader. Men snart gribes beskueren af rummets harmoni, buernes »spil«, murfladernes ro og lysvældet fra de høje vinduer. Her er gotikken ikke »overdimensioneret«, men så at sige tilpasset vort nordiske temperament, dæmpet ned, så at den ikke virker knugende, men opløftende og befriende.

Medvirkende til fornemmelsen af harmoni er også den omstændighed, at alt inventaret hidrører fra eet og samme århundrede (nemlig det 17. århundrede). Det gælder såvel alter og prædikestol som stolestader og døbefont. Det nypudsede og gennemrestaurerede, som kendetegner ikke så få af vore store kirker, er aldeles undgået her. I Maribo er ingen større forandringer eller nystafferinger sket siden den store restaurering i 1892. Derfor bærer alting præg, om ikke af ælde, så dog af år.

Når den besøgende har ladet helheden virke på sindet og derefter begynder sin vandring rundt i kirken, vil han opdage, at kirken alligevel rummer adskilligt inventar,

Fig. 35. Korbuekrucifix, fra slutningen af 1400-tallet. I dette krucifix gemte de sidste munke klostrets kosteligste relikvier ved reformationen, se p. 51⁴ og 52⁴.

som er et nærmere studium værd, ikke mindst vil Landemodesalen fængsle ham, thi den rummer ikke så få minder fra kirkens katolske tid. Her findes kostbarheder, som søger deres lige andetsteds i vort land.

Men når vi nu skal foretage en gennemgang af Maribo Domkirkes inventar, vil vi begynde udenfor kirken, ved den stenskulptur, som er anbragt i den vældige østgavl, mellem de to indgangsdøre (se billedet på forsiden). Det

drejer sig om en flad granitsten, ca. 1 m høj, af form som et skjold, og bærende den korsfæstedes billede, omgivet af alle marterredskaberne (knivtang, hammer, stige, mar-terpæl (benyttet ved hudstrygningen), stangen med ed-dikesvampen, svøben, spyddet (jfr. Johs. 19,34) og endelig de 30 sølvpenge, som også genfindes på andre birgittinske fremstillinger af Kristi lidelse¹). Den korsfæstedes skikkelse er spinkel, uden træk af lidelse, men prydet med en korstegnet glorie. Øverst ses sol og måne, samt et par hænder. Men det gådefulde er et cirkelrundt hul ved den korsfæstedes side, ca. 15 cm. i diameter.

Hullet går helt gennem stenen og har givet anledning til mangfoldige gisninger ang. stenens oprindelige bestemmelse. Man har gættet på, at den egentlig hørte hjemme i skriftemålsbygningen, og at præsten gennem hullet hørte de angrendes skriftemål. Man har også udkastet den tanke, at stenen har været brugt ved prædiken for spe-dalske, jfr. at Johanniterkirken i Odense (Sct. Hans kirke) rummer en hul udvendig pille, hvorfra præsten i behørig afstand fra de syge kunde prædike for dem. Ingen af disse teorier virker særligt overbevisende. Jeg har andetsteds²) søgt at påvise, at gådens løsning er at finde i Birgittinerordenens lidelsesmystik, hvor den korsfæstedes 5 sår (hans gennemborede hænder og fødder og lansestikket i hans side) spillede en fremtrædende rolle (jfr. Birgittinerkronen, som prydede søstrenes ordensdragt³). Vi ved nemlig, at det var skik ved indgangen til Birgittinerkirkerne at indgravere 5 huller, symboliserende Frelserens 5 sår. Ved ankomsten til valfartskirken lagde pilgrimmen sin hånd i Kristi sår (jfr. Johs. ev. 20,27) og holdt andagt, inden han trådte indenfor⁴). Vi ved yderligere, at de 5 huller undertiden erstattedes af en fremstilling af den

¹) se gengivelse af træsnit fra Ingegerd Ambjörnsdotters bønnebog i Emilia Fogelklou: Birgitta. Stockholm 1955, p. 17.

²) se I. Felter: Middelalderminder i Maribo Domkirke, p. 282 flg. i Lolland-Falsters historiske Samfunds årbog 1962.

³) se dette arbejde, p. 518.

⁴) se pjecen: Ordo Sanctissimi Salvatoris, København 1958, p. 9 og L. Fenger, op. cit. p. 558.

Fig. 36. Den hellige Augustinus (død 430) i fuldt bispeskrud, fra slutningen af 1400-tallet, se p. 514.

korsfæstede. Det ligger herefter nær at antage, at man ved Maribo klosterkirke har kombineret disse to muligheder, idet man har nøjedes med eet hul, anbragt ud for den korsfæstedes side.

Forstået på denne måde bliver den gådefulde sten ikke et stykke »vraggoods«, som tilfældigvis er landet her. Men den har fra begyndelsen haft sin plads ved kirkens indgang (selv om murværket om den viser, at den ikke sidder på sin oprindelige plads) for at tjene til andagt for pilgrimme, inden de trådte ind i valfartskirken — med dens mangfoldighed af farvestrålende altre og kostelige relikvier.

Når vi så gennem de lave indgangsportaler (»syndsforladdens porte«)⁵⁾ træder ind i det høje lyse rum, fanges blikket i venstre sideskib af et stort krucifix af en ligefrem frastødende realisme (fig. 35). Selve skikkelsen er over 2 m høj og bærer en stor pigget tornekrone, brystkassen er fremtrædende og benene forvredet i smerte. Man bemærker, at benene er lagt over kors, så at de må fastholdes til korset af to nagler (mens sædvanen er, at een stor nagle gennemborer begge frelserens fødder). Det drejer sig om et såkaldt »lægmandskrucifix« fra slutningen af 1400-tallet. Det har tidligere været ophængt i triumfbuen til beskuelse for folket, forsamlet i kirkens midterskib, idet selve koret ved et gitter var skærmet mod folkets blikke.

Der skal nok være mange, som vender sig bort fra denne forvredne skikkelse og foretrækker Thorvaldsens blide Kristusstatue. Men måske er denne gamle barske fremstilling af den korsfæstede mere »ægte«, mere i samklang med skriftens ord om Ham, som var »smerternes mand« (Esaias 53,3). I hvert fald giver den et stærkt indtryk af Birgittinernes glødende optagethed af den lidende frelser.

Vi fortsætter med to altertavler fra katolsk tid, begge i Landemodesalen. Først betragter vi et tre-fløjet gotisk alterskab fra slutningen af 1400-tallet, formentlig et Lybecker arbejde. Det viser den hellige Augustinus i fuldt

⁵⁾ se dette arbejde, p. 494.

Fig. 37. Klosterkirkens gamle Birgitta-alter med det ældste bevarede maleri på lærred i Norden (fra ca. 1450). Dets tidligere plads var på midtskibets gulv, under nonnepulpituret (jfr. fig. 28). Se nærmere om dette alter p. 516 flg.

bispekrud (fig. 36). I den højre, kun delvis bevarede hånd holder han et hjerte, den venstre hånd mangler helt, men har fattet om en forsvunden bispestav. Sidefløjene bærer middelalderlige bemalinger, som ikke er frisket op senere. Til højre ser vi foroven: Bebudelsen, forned: Den hellige Anna »selv tredie« (d. v. s. med Maria og barnet). Til venstre ses foroven: Gud Fader, som holder den korsfæstede Kristus i sit skød. Forneden: Pave Gregors mes-

se⁶⁾). Altertavlen hang tidligere i søndre sideskib på den vestligste pille⁷⁾).

På Landemodesalens modsatte væg står et andet middelalderligt alterskab, som i midterfeltet viser en kvindeskikkelse i en folderig dragt (fig. 37). Dette billede er af allerstørste kunsthistoriske betydning, idet det efter sagskundskabens skøn er det ældste maleri i Norden, malet på lærred. Det stammer sikkert fra tiden omkring 1450. Men hvem forestiller det? Man har gennem længere tid været tilbøjelig til at gætte på Jomfru Maria⁸⁾). Men dette synes på forhånd ikke sandsynligt, idet altertavlen fra Jomfru Marias alter i klosterkirkens nonnekor er bevaret (den findes dog ikke i Maribo, men kan ses i Engestofte kirke, 4 km øst for Maribo⁹⁾). Og hvorfor skulde kirken have to Maria-altre? Der kan ydermere anføres stærke grunde for at antage, at vi her står overfor en fremstilling af Birgitta¹⁰⁾). Billedet beskrives i »Danmarks Kirker« således¹¹⁾): Hun har en glorie om hovedet og bærer inderst en blågrå kjortel, som er stærkt rynket i livet, og derover et lyst meget folderigt klæde med rankebort langs randen. Dette klædningsstykke er slået op over hovedet, og med højre hånd samler figuren det foran brystet, medens hun med venstre holder det op foran sig, så over halvdelen af kroppen er dækket. Figuren står med mørk kontur mod det gulmønstrede flisegulv på den lyse, grønlig baggrund, som har et spinkelt rankemønster. Til venstre en gullig stentøjsskål med nelliker, til højre en bønnebog«.

Imod antagelsen af, at vi står overfor et Maria-billede,

⁶⁾ Et udbredt motiv i den ældre kirkelige kunst, visende Gregor d. Store (pave 590—604), som læser messen, mens Kristus — til bevis for sin virkelige tilstedeværelse i nadveren — åbenbarer sig på alteret som smerternes mand.

⁷⁾ Et sagn beretter, at figuren med sin hånd pegede på en i kirken skjult skat. For at gemmedet ikke skulde røbes, havde munkene så afhugget denne hånd. Se P. Rhode: Samlinger til de danske Øers Laalands og Falsters Historie, udgivet påny ved J. Friis. København 1859, p. 341.

⁸⁾ se f. ex. Danmarks Kirker, Maribo amt, I, p. 58.

⁹⁾ se dette arbejde, p. 520.

¹⁰⁾ se I. Felter: Middelalderminder i Maribo Domkirke p. 286 flg.

¹¹⁾ Danmarks Kirker, Maribo amt, I, p. 59.

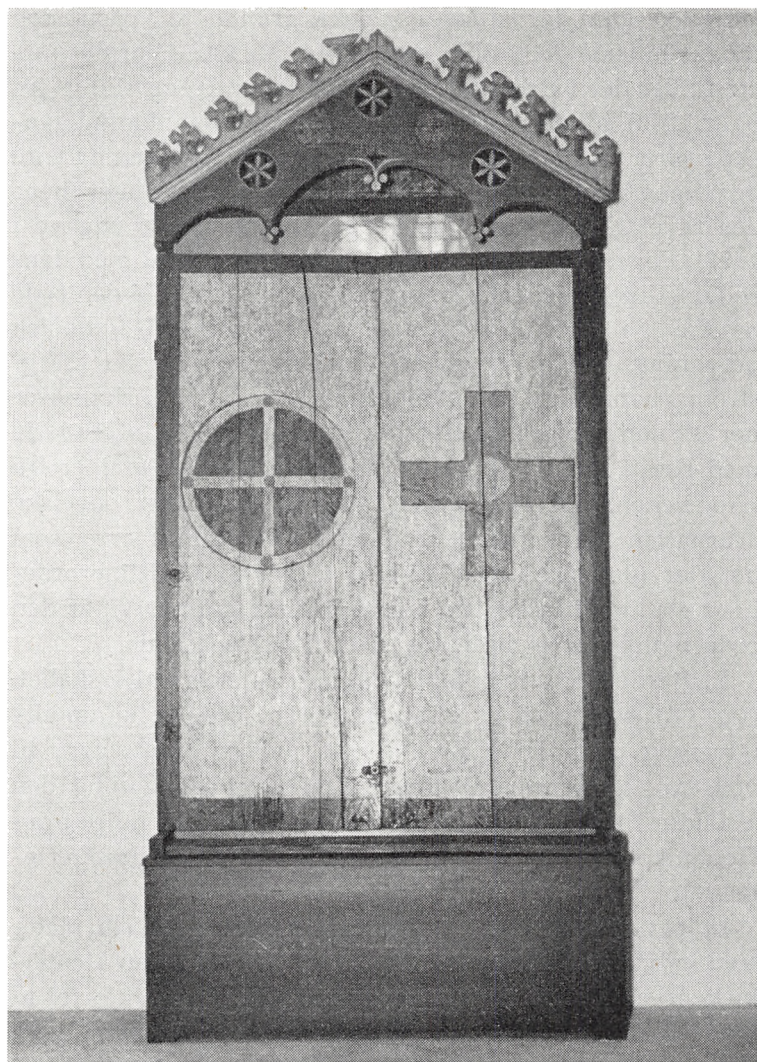

Fig. 38. Birgitta-alteret, lukket. Til venstre ses nonnernes ordenstegn: Birgittinerkronen (anskuet ovenfra), til højre præstemunkenes ordenstegn: et rødt kors med en hvid cirkel (antydende hostien), se p. 518 flg.

taler ikke mindst den lukkede bønnebog (som ikke hører hjemme i en kunstnerisk fremstilling af Jomfru Maria). Derimod kan der anføres stærke grunde for påstanden om, at billedet forestiller den hellige Birgitta. For det første findes der i Urdiala kirke i Finland en fremstilling (fra o. år 1500), af Birgitta, som i klædedragt og holdning ganske svarer til vort billede¹²). For det andet vil den nævnte bønnebog kunne opfattes som Birgittas åbenbaringer (hendes revelationes, som allerede udkom i samlet udgave i 1492). For det tredje er den omtalte stentøjsskål med dens røde nelliker et stærkt argument for Birgitta. Thi den røde nellike er ikke en dekorativ detaille, men af dyb symbolsk betydning. Dette er påvist af svenskeren Ingvar Bergström i hans bog »Den symboliske Nejlukan«¹³). Han viser her, at nelliken fra gammel tid sættes i snæver forbindelse med Kristi lidelse (jfr. det tyske: Nelke, som stammer fra »Nägelchen« en lille nagle, og endvidere det engelske »carnation«, som hænger sammen med latinsk caro, som betyder (det røde) kød. Når vi erindrer Birgittinerordenens stadige dvælen ved Kristi lidelser, forstår vi, at den røde nellike hører hjemme på et Birgitta-billede.

Et fjerde betydningsfuldt argument er selve alterskabet, (fig. 38), som også er middelalderligt. Det bærer nemlig udvendig på sine to fløje Birgittinernes ordenstegn, til venstre nonnernes ejendommelige hovedbeklædning den såkaldte Birgittinerkrone (anskuet ovenfra), til højre præstemunkenes røde kors med en hvid cirkel i korsskæringen¹⁴).

Et par ord om disse ordenstegn vil være på sin plads. Ved indvielsen til nonne blev den unge pige foran klosterkirkens højalter iført sin ordensdragt, en underkjortel af hvidt vadmél og derover en kappe af gråt vadmél. På

¹²) se afbildningen i Åbenb. I, s. 34, og jfr. I. Felter: Middelalderminder etc. p. 288.

¹³) Ingvar Bergström: Den symboliska nejlukan, Malmø 1958, særlig p. 27.

¹⁴) Påvist første gang af I. Felter i artiklen: Middelalderminder i Maribo Domkirke, i Lol.-Fal. hist. Samfunds årbog 1962, p. 288 flg.

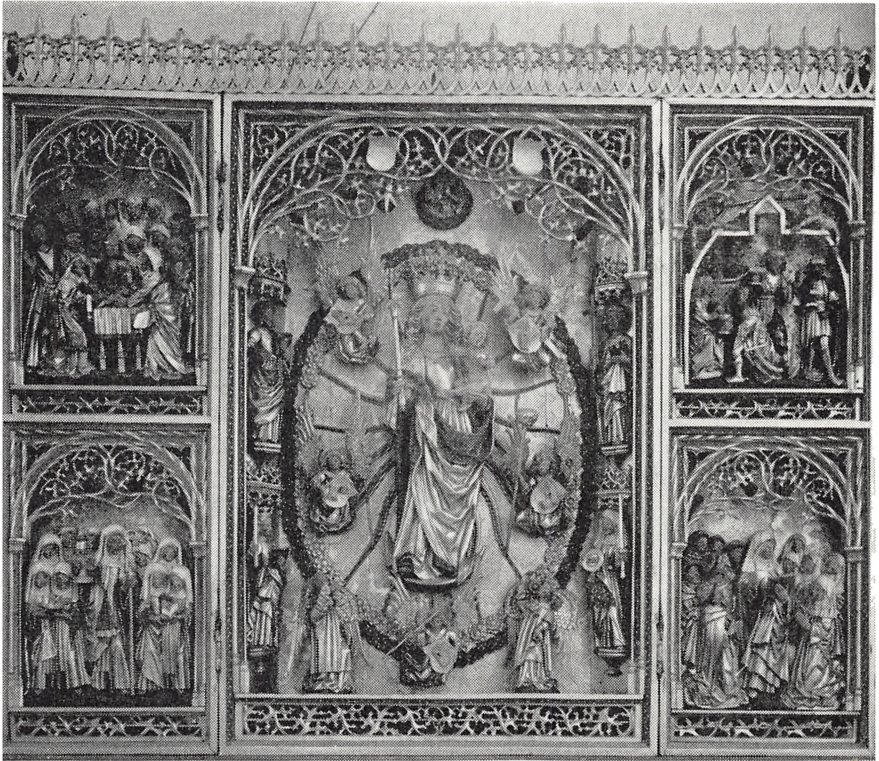

Fig. 39. Jomfru Marias alter, dets plads i middelalderen var i nonnernes kor (under det store vindue). Idag befinder det sig i Engestofte kirke, se p. 520.

hovedet fik hun en hvid dug, der næsten dækkede pande og hage, derover et tyndt sort lærredsslør og ovenpå dette Birgittinerkronen (eller som dens egentlige navn var indenfor ordenen: Kristi krone, eftersom nonnen jo skulde betragtes som Kristi brud), bestående af et korslagt hvidt lærredsbånd, hvorpå var syet 5 små stykker rødt tøj, symboliserende frelserens 5 sår¹⁵).

Om præstemunkenes ordenstegn (det røde kors med den hvide cirkel) hedder det i Birgittas åbenbaringer: »det-

¹⁵) Ang. munkenes og nonnernes ordensdragt, se Fr. Hammerich: Den hellige Birgitta. København 1863, p. 268 flg. og Haugner, I, p. 28 flg.

te for mit daglig ofrede legemes hemmeligheds skyld«¹⁶). Meningen er, at den hvide cirkel skal afbilde »hostien« (det hvide brød ved nadveren). Efter katolsk opfattelse sker der i nadveren en gentagelse af Kristi offer på korset. Vi møder altså her påny tanken om den lidende Kristus og hans død for menneskeslægten.

Med disse bemærkninger om selve alterskabet mener jeg på fyldestgørende måde at have godtgjort, at vi her står overfor Maribo klosterkirkes gamle Birgitta-alter, som i middelalderen havde sin plads ved kirkens østgavl (under nonne-koret) (angivet ved 1 på min skitse fig. 28). Ja, måske er det dette alter, som er omtalt i Mette Jensdatters gavebrev af 18. november 1446¹⁷).

Det kan se ud som en skæbnens tilskikkelse, at af de mange altre, som klosterkirken rummede i middelalderen, er kun de to bevarede, som var viet til Birgitta og Augustin, hvis bestemmelser jo var gældende i klostret, idet Birgittas regel officielt ansås som en modificeret udgave af Augustins¹⁸).

Som nævnt er endvidere Jomfru Marias alter fra klosterkirkens nonnekor bevaret, dog ikke i Maribo, men i Engestofte, idet kirken i uforstand solgte det i 1648 for 40 rigsdaler¹⁹). Det drejer sig om et overdådigt gotisk 3-fløjet alterskab (fig. 39), hvis midterfelt viser Jomfru Maria som himmeldronningen, stående på måne-seglen, og omgivet af engle med marterredskaber. Sidefløjene viser foroven Kristi omskærelse og de hellige 3 kongers tilbedelse, forneden den hellige Clara med en monstrans i hånden, omgivet af sine nonner, og den hellige Birgitta med en åben bog (hendes åbenbaringer!), belærende 5 nonner og 6 præstemunke af hendes orden.

Altertavlen er iflg. en gammel opgivelse skænket af selveste kong Erik (af Pommern)²⁰ til Vor Frues alter

¹⁶) Birgittas åbenbaringer, IV, p. 26.

¹⁷) se dette arbejde, p. 466.

¹⁸) se dette arbejde, p. 430.

¹⁹) Kall R. p. 232.

²⁰) Ældste danske Archivregistraturer, III, p. 289, A. 490. „Ivan

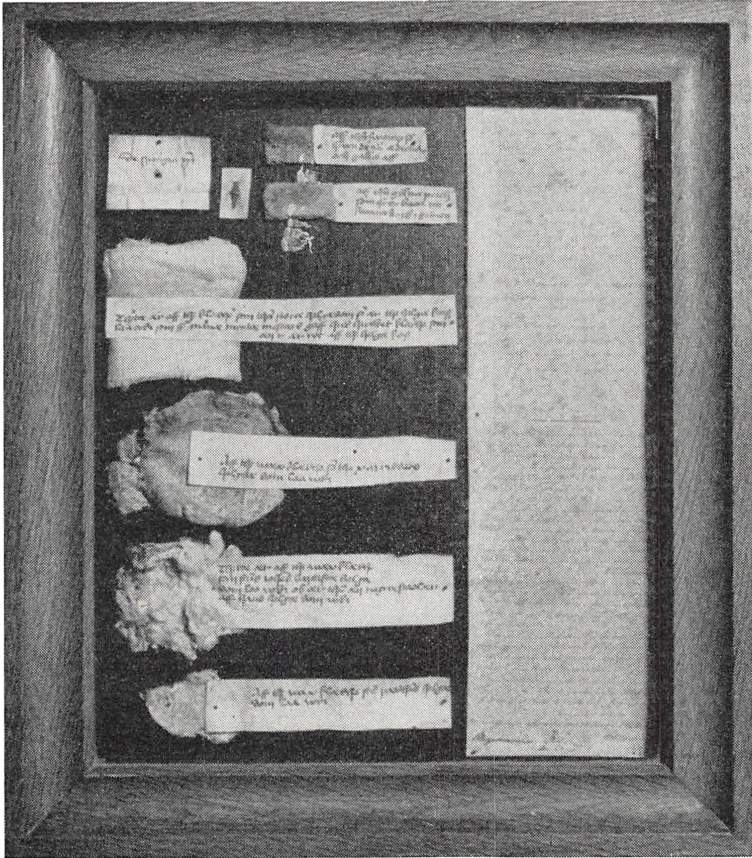

Fig. 40. Klosterkirkens relikvier, skænket til kirken 1455, gemt i det store korbuekrucifix ved reformationen, genfundet 1818. Siden 1865 anbragt i glasmontre i Landemodesalen. Se p. 522 flg.

i Maribo, hvor den stod i 1440, og dens tilstedeværelse i kirken omtales i regnskabsbogen for 1645²¹⁾.

Beklageligvis er de 12 apostles altre helt forsvundet. Det samme gælder altret i højkoret, viet apostelfyrsten St. Peter. Men vi har skriftlige efterretninger om en hel ræk-

Fossis med flere deres brev om en altertavle i Maribo kirke, som kong Erik gav did, og står på Vor Frue alter. 1440“, jfr. Kall R. p. 79 flg.

²¹⁾ Den omtales som „tavlen på Gangen“ 12/8 1645, se Kall R. p. 80.

ke sidealtre, som formodentlig har haft deres plads i sideskibenes nicher, men som nu alle er borte. I 1532 giver klostrets abbedisse Anna Hardenberg og confessor Hans Gummissøn præsten hr. Anders Michelssøn ret til at gøre tjeneste ved Sct. Annæ alter »her i vor kirke for grinden« og oppebære renten af det gods, som ligger til samme alter, mod at holde daglig messe²²). Den her omtalte »grinden« må sikkert forstås om det gitter, som skilte koret fra skibet og som strakte sig helt ud i sideskibene (angivet ved d på skitsen fig. 28). På den måde er det nærliggende at antage, at Sct Annæ alter i Maribo havde samme placering som det tilsvarende i Vadstena (nemlig længst mod vest i nordre sideskib)²³). Mærkeligt nok har vi efterretning om endnu et Sct Annæ alter (»lille Sct Annæ alter under gangen i klosterkirken«)²⁴), men Sct Annæ var en af middelalderens mest yndede helgeninder. Vadstena klosterkirke havde endda 3 altre, indviet til hende²⁵). I 1491 og 1493 nævnes gods, som skænkes til Mariæ Magdalenæ alter²⁶). I 1584 blev der fældet dom mellem Arild Huitfeld og Maribo kloster ang. noget gods, som havde ligget til »Gud Fadere alter«, og som skulle være givet af hans forældre²⁷). Endelig har vi efterretning om et Sct. Joachim-alter²⁸).

I en glasmontre på Landemodesalens sydvæg findes en lille samling relikvier fra Middelalderen (fig. 40.) Deres ejendommelige historie lyder således: De blev skænket til klosterkirken i 1455 af Marinæ Myntmesters, enke efter den rige møntmester Hans Myndel i Malmø.

²²) Kall R. p. 128.

²³) se dette arbejde p. 446 og Andreas Lindblom: Vadstena Klockyrka och Klosterbyggnader. Stockholm 1949, p. 20 og 22.

²⁴) Kall R. p. 144. — Lille Sct. Anna alter synes at have haft sin plads i det såkaldte Valkendorfs kapel (se Kall R. p. 145). Om dette kapel se dette arbejde p. 500 og specielt note 38 (slutningen).

²⁵) se Andreas Lindblom, op. cit. p. 22.

²⁶) Kall R. p. 107 og 109.

²⁷) Kall R. p. 80.

²⁸) Danmarks Kirker, Maribo amt, I, p. 30 og Will. Christensen: Missiver II, København 1914, p. 208 flg.

Fig. 41. Illustration fra Anna Brahes bønnebog (1497), det eneste bevarede håndskrift, som med sikkerhed er blevet til i Maribo kloster. Se p. 526.

Ved reformationen gemte den sidste generalkonfessor de kostelige relikvier i Kristus-skikkelsens ryg på det store lægmandskrucifix, som tidligere har været omtalt²⁹⁾ (fig 35). Her lå de upåagtet i 300 år, men opdagedes ved en restaurering af krucifixet i 1818. I 1865 blev de udtaget sammen med de tilhørende sedler af pergament, som på gammelt dansk oplyser, at det drejer sig om følgende:

1) »Af den svamp, som Herren drak eddike og galde af«. — På en lille seddel ved selve posen med »svampen« læses på latin: *De spongia Christi* (d. v. s. af Kristi svamp).

2) En lille jernnagle »af den gyldne port, som Herren bar sit tunge kors igennem«.

3) Et lille stykke falmet tøj (nu helt hvidt): »Dette er af det klæde, som den store helligdom, som er det hellige kors, lå udi, hvilket Marinæ Myntmesters gav hid, hvilket klæde endnu er rødt af det hellige kors«.

4) »Af det voxklæde, som de 10.000 ridderes helligdom lå udi.«

5) »Dette er af det voxklæde, som sanct Johannes Baptistes (det er: Johannes Døberens) helligdom lå udi, og er der end nogle smuler af hans helligdom udi.«

6) »Af det voxklæde, St. Peders helligdom lå udi«³⁰⁾.

Ordet »helligdom«, som her til stadighed benyttes, er formentlig en oversættelse til dansk af det latinske »relikvie«, som betyder efterladenskab (altså i denne forbindelse: en lille stump af en helgen (f. ex. et par hår, en tand el. lign.) eller en del af en genstand, som har været i berøring med vedkommende, f. ex. hans tøj). — Af særlig interesse er indskrift nr. 3, fordi den giver os meddelelse om relikviernes herkomst og alder.

Man må forestille sig, at på de store festdage (særlig mindedagene for Birgitta: hendes fødselsfest d. 23. juli, (som egentlig er hendes dødsdag, idet hun døde den 23. juli 1373. Men iflg. katolsk skik regnes en helgens døds-

²⁹⁾ se dette arbejde, p. 514.

³⁰⁾ Ang. relikvierne, se Kall R. p. 288 flg. — Haugner I, p. 108 — Danmarks Kirker, Maribo amt, I, p. 66 og II, p. 1586.

Fig. 42. Abbedhue og korkåbe, tilvirket i Maribo kloster
i fornemt guld- og sølvrådsbroderi omkring 1500.
Se p. 526—27.

dag netop for vedkommendes rette fødselsdag!) hendes skrinlægning d. 28. maj, hendes helgenkroning snart d. 7., snart d. 8. oktober)³¹⁾ strømmede folk til i tætte skarer for at deltage i gudstjenesterne, skaffe sig aflad og for at beskue de udstillede relikvier og forrette deres andagt foran de farvestrålende altre. I denne sammenhæng har de kostelige relikvier, som Marinæ Myntmesters gav hid, spillet en betydningsfuld rolle — overfor datidens mennesker, som troede blindt på deres »ægthed«.

Når nonnerne ikke var optaget af deres syv daglige gudstjenester, som foregik efter et indviklet, særlig birgittinsk ritual³²⁾, var de beskæftiget med litterært arbejde, huslig gerning, sygepleje eller håndarbejde. Desværre har vi kun lidet bevaret af ting, som er tilvirket i Maribo kloster. Af skriftlige arbejder har vi abbedisse Anna Brahes bønnebog, fra 1497, forsynet med enkelte naive illustrationer (fig. 41)³³⁾. Ellers så godt som intet.

Af broderier besidder vi kun dele af en yderst fornem korkåbe fra ca. 1500, som uden tvivl er broderet af nonnerne. Den omtales i inventarfortegnelsen i 1688 således: »en gyldenstykkets korkåbe på rød fløjls bund, med brede opslag for, med bordyringsarbejde udstafferet med op hævet stikning, fordem besat med perler, som mesten er afskåren og »henrykt«³⁴⁾. Det røde fløjel blev 1778 omgjort

³¹⁾ Hammerich, op. cit. p. 274.

³²⁾ se dette arbejde, p. 459, note 37.

³³⁾ En af bønnerne i Anna Brahes bønnebog lyder således: „Min søde Gud, min allerkæreste Herre, min elskeligste brudgom, livets og dødens herre, evindelige ærens konge Jesus Kristus, du den levende Guds søn! Min sjæl visner hen på grund af dit lange fravær . . . Kom, søde Gud, kom hastigt, du er mit liv, min helse, min tanke, min længsel, min trøst, min glæde. Kom, søde Gud, bi ej længer, skynd dig at komme, vær ej sen til at trøste min sjæl, som du elskede i din yderste død! . . . Hvad er jeg vel uden din nærværelse? Hvad formår jeg afmægtige? . . . Er du mig nær, da lever jeg; ser jeg dig, da vinder min sjæl styrke påny; hører jeg din røst, da svinder al min vé . . . Jeg venter, jeg bier, jeg råber, jeg kalder, jeg hører ej op med under grædende tårer at begære dig, indtil du kommer. Kom! kom, søde Jesus! gode Gud! mildeste Herre! På dig tror jeg, på dig håber jeg, og min lid står til dig! Amen!“ Gengivet i uddrag efter Hammerich, op. cit. p. 318 flg.

³⁴⁾ Kall R. p. 248. — Det er vel den korkåbe, som omtales af Resen, idet han bemærker, at da kirken benyttes af Fyens biskop ved

til forhæng for alterbordet, men fire stykker broderi er bevaret og hænger nu i en montre i Landemodesalen (fig. 42). Det er broderi af meget fin kvalitet, syet med silke-, guld- og sølvtråd og føjet sammen to og to i længder på 87×18 cm. Motiverne er helgener og helgeninder, siddende i små, gotiske, hvælvede rum: Johannes med kalcken, en helgen, hvis attribut er gået tabt, St. Jørgen med spyd og drage, St. Barbara med tårn og palmegren, St. Anna selvtrødie og den hellige Katharina af Alexandria med bog, palmegren og hjul³⁵).

Af genstande bevaret fra middelalderen kan yderligere nævnes: en abbedhue (fra ca. 1500) af italiensk brokade med blomstermotiver (fig. 42). — Et alterklæde (88×36 cm), fra ca. 1500, af rødt florentinsk fløjls med granatæblemønster. — Et røgelsekar, fra 1400-tallet, af bronze, halvkugleformet underskål, som oventil ender i en pyramidespids, gammel ophængning med tre jernstænger³⁶) (fig. 43).

Fig. 43. Røgelsekar fra Middelalderen, af bronze, fra o. 1400. Gammel ophængning med 3 jernstænger.

præste-ordinationer, opbevares her en „superhumerales pretiosum, auro splendide intextum“ (en kostbar korkåbe, pragtfuldt indviklet med guld). — Her gengivet efter Kall R. p. 248.

³⁵) Danmarks Kirker, Maribo amt, I, p. 63 flg.

³⁶) Danmarks Kirker, Maribo amt, I, p. 64, 56 og 63.

Vi kommer nu til Domkirkens altersølv (de såkaldte »Vasa sacra«, d. v. s. hellige kar), som hører til dens kosteligste klenodier. Det ældste og skønneste er »Margrethe-bægeret« (fig. 44), en forgyldt sølvkalk fra ca. 1400, med dronningens navnetræk i foden (et kronet minuskel »m« i sølv, indfattet i rød emaille) (fig. 45). Det kegleformede bæger bæres af et sekskantet skaft, knoppen er flad med seks gennembrudte rosetter, og foden viser i fint ciseleret arbejde seks passionsscener: Kristi bøn i urtegården, hudflettelsen, tornekrøningen, korsbæringen, korsfæstelsen og pietà (d. v. s. Maria med Jesu afsjælede legeme) (fig. 46). Vi har tidligere redegjort for, hvorledes denne kalk formodentlig er blevet overdraget til klosterkirken i Maribo³⁷⁾. — Margrethe-bægeret benyttes kun ved særlige lejligheder (i højtiderne og ved ordination). Den særlige »disk« (d. v. s. en sølvtallerken til det indviede brød), som bruges sammen med Margrethe-kalken, er ganske enkel i udførelsen og stammer fra ca. 1750.

Ved »almindelige« gudstjenester i Domkirken benyttes et smukt renaissance-sæt, bestående af samhörørende kalk og disk fra 1603 (fig. 47), en gave fra den sidste abbedisse i det adelige frøkenkloster (som blev oprettet ved reformationen, og som bestod indtil 1621) Margrethe Hardenberg³⁸⁾. Den vægtige forgyldte sølvkalk har tulipanformet bæger (fornyet 1756), og sekstunget fod, hvor er indgrave-ret: Kristus på korset, flankeret af Maria og Johannes, Margrethe Hardenbergs fædrene og mødrene våben (samme våben findes på den tilhörrende disk), samt følgende indskrift: »1603 denne kalk og disk haver jeg Margrete

³⁷⁾ se dette arbejde, p. 439.

³⁸⁾ Rækken af abbedisser i Maribo efter reformationen ser således ud (væsentlig efter Kall R. passim): indtil 1546: Birgitte Brahesdatter. — 1547—51: Margrethe Jensdatter. — 1551—64: Mette Marsvindsdatter. — 1565—82: Margrethe Urne (hendes prægtige ligsten i renaissance-stil ligger i søndre sideskib, nærmest koret). — 1582—96: Sofie Gyldenstjerne. — 1596—1602: Margrethe Norby (gravsten i nordre sideskib). — 1602: Else Huitfeld, død samme år. — 1602—21: Margrethe Hardenberg, som efter klostrets ophævelse (i 1621) blev boende i Maribo indtil sin død.

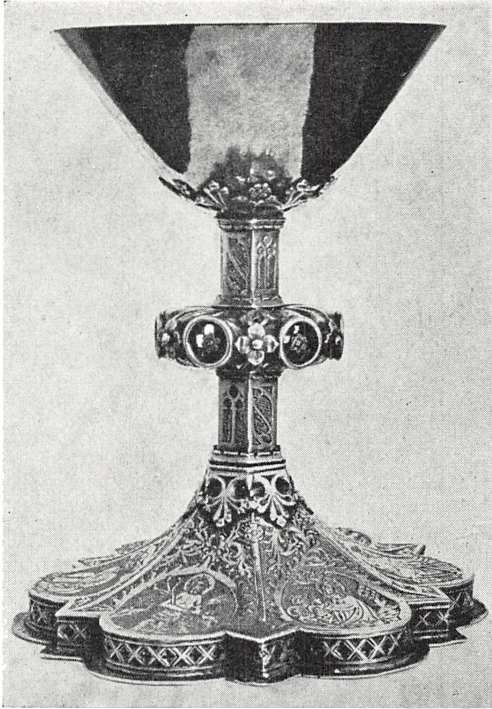

Fig. 44. Margrethe-bægeret, en pragtfuld forgyldt alterkalk fra o. 1400, en gave fra dronning Margrethe til klosterkirken. Se p. 528.

Hardenberg givet til Mariebo kirke«. På kalkens sekskantede knop er graveret: IHESUS.

Margrethe Hardenbergs navn er også knyttet til den pragtfulde sølv-vinkande i renaissancestil (fig. 48), som benyttes ved hver altergang i Domkirken. Den er et fint svunget og rigt ciseleret arbejde. Låget viser i relief den sidste nadver, og »gækken« bærer på såvel for- som bagside en fremstilling af »nådestolen«, d. v. s. Gud Fader, som holder den korsfæstede Kristus i sit skød, og med Helligånden i form af en due (eller vinget fugl)³⁹). På

³⁹) Dette nådestols-motiv møder vi gang på gang i kirkens historie. Det findes på en ejendommelig gravsten over Rasmus Hansen (død 1565), anbragt i søndre sideskib. Det findes også på „Gud-Fader-

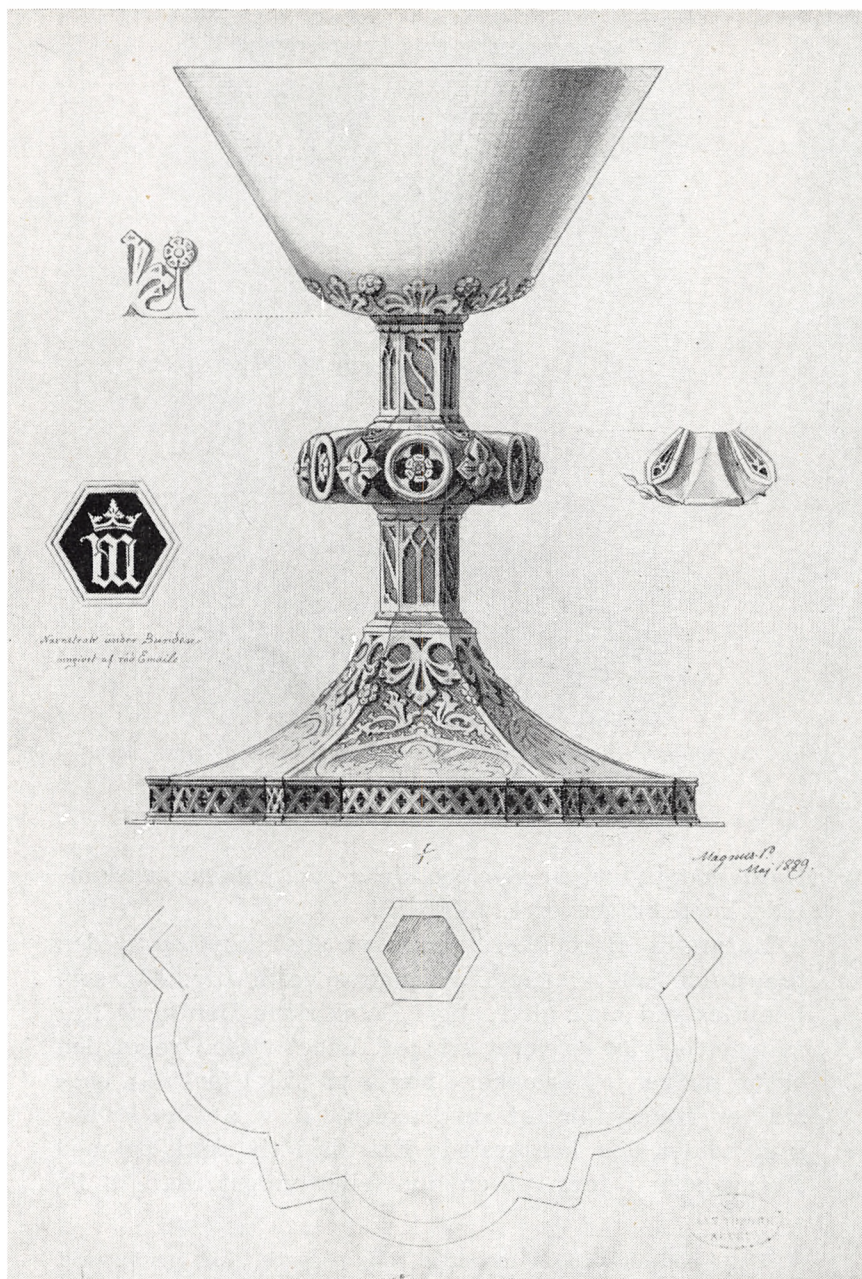

Fig. 45. Margrethe-bægeret, efter tegning af Magnus Petersen 1889. Bemærk dronning Margrethes navnetræk, i rød emaille, i bægerets bund.

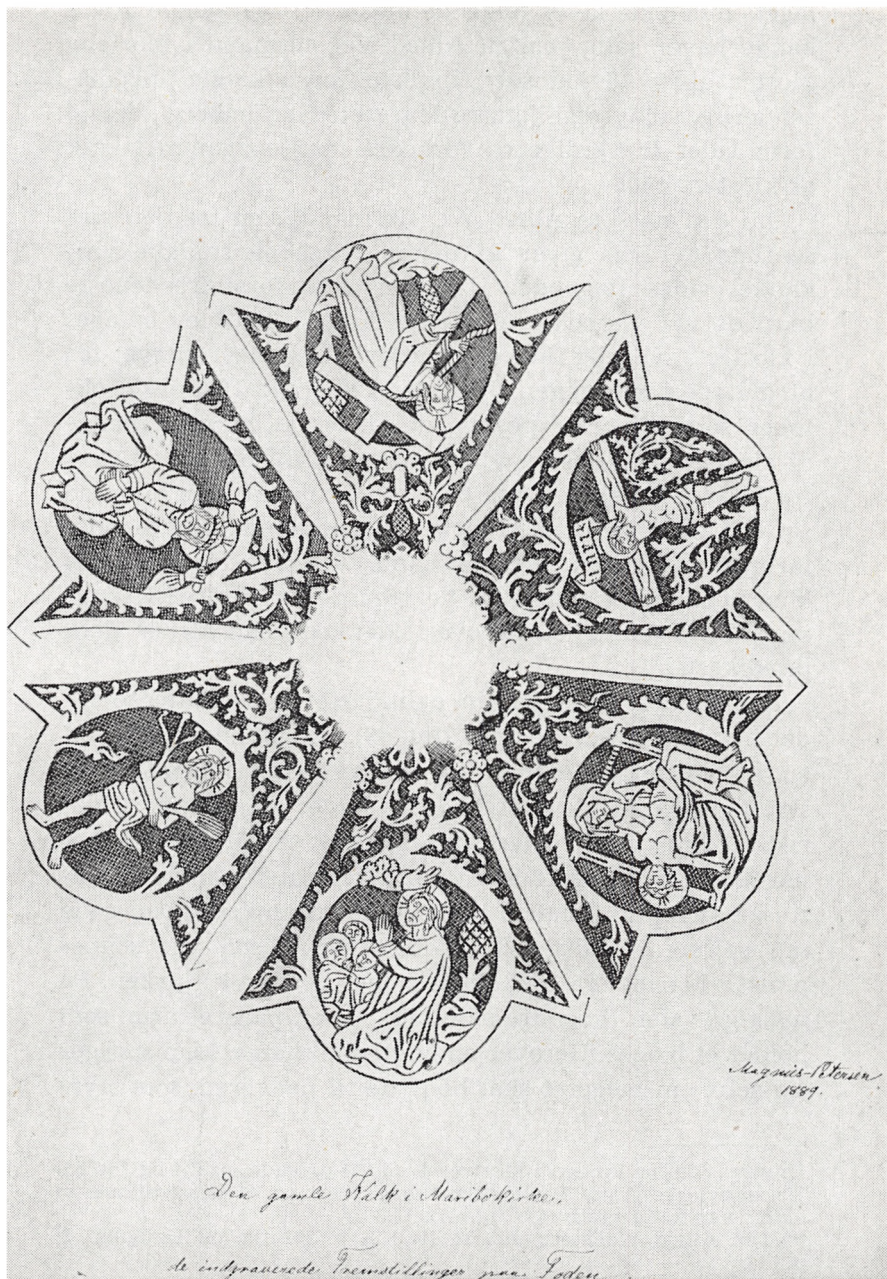

Fig. 46. Margrethe-bægerets fod med gengivelse af frelserens lidelseshistorie, efter tegning af Magnus Petersen, 1889. Korsjæstelses-motivet er benyttet i Domkirkens violette messehagel (til brug i faste-tiden).

lågets inderside læses følgende indskrift: »Til denne alterkande haver salig jomfru Alhed Wenstermand i Mariebo kloster givet 46 lod sølv, hvilken forne kande abbedissen ærlig, velbyrdige jomfru Margrete Hardenberg i denne form ladet forfærdige og forbedre med en gammel kalk af klostres 1606«.

Om den nævnte Alhed Wenstermand, som for den væsentlige del var giver af denne tunge og smukke vinkande, vides følgende: Hun var sine forældres eneste barn og var vistnok allerede, da hun i 1600 blev optaget i klostret, svagelig, idet hun udtrykkelig blev fritaget for at deltage i korsangen. Hun døde allerede 1602 d. 7. oktober som offer for pesten, der i det år bortrev mange af klostrets beboere⁴⁰). Vinkanden er altså sikkert en gave fra hendes dødsleje. Også på et andet punkt kom hun ved sin død til at bidrage til kirkens udsmykning, idet hendes farbroder, Morten Wenstermand, ved hendes bortgang kom i endelig besiddelse af herregården »Søholt« i Krønge sogn. I taknemlighed herover skænkede han kirken dens prædikestol⁴¹).

Kirken ejer også en fin cylinderformet oblatæske (til det indviede brød) fra 1623 (fig. 49). I låget er indgraveret en fremstilling af den sidste nadver, samt følgende indskrift: »Denne liden sølvboddike haver Christoffer Dideriksen, Guds ords tjener udi Maribo, givet til alteret sammesteds skærtorsdag, anno 1623.« Herunder følgende latinske sætning: Tandem bona causa triumphat. (Den gode sag sejrer til sidst). Christoffer Dideriksen var sognepræst i Maribo fra 1623-26 og ligger begravet i kirken. På hans gravsten (i søndre sideskib) ses en pansret arm, som holder et bæger. Herover en bugtende slange. Man spørger sig selv, om bægeret skal hentyde til nadveren, som styr-

ringen“, som er funden i klostret (se dette arbejde, p. 534 og fig. 53) jfr. endvidere Anna Brahes bønnebog, hvor en af illustrationerne netop har dette motiv (se fig. 41).

⁴⁰) Om Alhed Wenstermand, se Kall R p. 202 flg. og Haugner, I, p. 134.

⁴¹) se dette arbejde, p. 537.

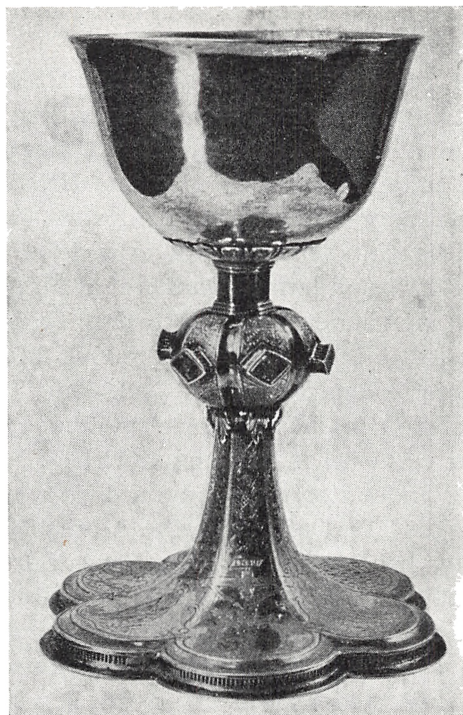

Fig. 47. Forgyldt alterkalk fra 1603, skænket af det adelige jomfruklosters sidste abbedisse Margrethe Hardenberg. Se p. 528.

ker til kamp mod det onde (repræsenteret ved slangen)? Iøvrigt har stenen samme latinske indskrift som oblatæskén.

Sammen med de hellige kar forvares en gammel lyse-saks af messing (med indskriften: Mariebo Kloster 1620) samt Domkirkens gamle bibler: Christian d. IIIs bibel fra 1550 (fig. 50) (den danske reformations litterære hovedværk) og Frederik d. IIs fra 1580, begge i original. Det er skik, at en af disse bibler ved højmessén lægges frem på alteret, anbragt på en pult.

De to nævnte uerstattelige bibler er først i nyere tid kommet i Domkirkens eje (Chr. IIIs bibel er skænket til kirken af læge Bartholdy Møller omkring 1950, Frederik d. IIs er anskaffet af menighedsrådet i 1962). Men ejen-

dommelig nok findes netop disse to bibler opført i kirkens inventarfortegnelse for 1688⁴²⁾.

Det kan i denne forbindelse anføres, at Stiftsmusæet i Maribo velvilligt har deponeret i Domkirken to fine afstøbninger af nonneringe (de såkaldte »fingerguld«, fordi nonnen ved indvielsen betragtedes som Kristi brud), som er fundne ved udgravninger i nonneklostret. Den ene viser i overordentlig fint gennembrudt arbejde en korsfæstelsesgruppe (Kristus på korset, flankeret af Maria og Johannes) (fig. 51), den anden bærer et madonnabillede (fig. 52). Nationalmusæet ejer endnu en tredje ring, hidrørende fra Maribo kloster. Dens motiv er Gud Fader, som holder den korsfæstede (fig. 53) (»nådestolsmotivet«, se foran)⁴³⁾.

Vi vender os nu til kirkens højalter (fig. 54), som også skyldes en kvindes storstilede gavmildhed overfor kirken. Det er skænket i 1641 af Margrethe Albrechtsdatter, enke efter den rige borgmester i Maribo Søren Sørensen (deres initialer findes til højre og til venstre på altertavlen). Det er et vældigt, farverigt og overdådigt barokalter, opbygget som en pyramide, skåret af Henrik Werner, som har arbejdet mange steder på Lolland (bl. a. i Østofte, hvis altertavle, — omend i langt mindre format — har stort slægtskab med Maribos). Hovedfeltet er en fremstilling af Skærtorsdagens nadver, med helt frie figurer. Midt for bordet sidder Jesus (under en lille baldakin) omgivet af de 12 apostle (også Judas, kendetegnet ved pengeposen, er med). På bordet ser vi påskelammet, vinbægeret, flere brød, samt to tændte lys. Neden under hovedfeltet Jesu bøn i Getsemane have (med ejendommelige stiliserede træer). Bag en gylden sky ser man lidelsens bæger, som han beder sig fritaget for at tømme. På jorden sidder Peter (med sværdet), Jacob og Johannes (afbildet som en yngling med langt hår), alle sovende. I baggrunden til højre går

⁴²⁾ Kall R. p. 248. — I samme inventarium nævnes: Postillam Lutheri (Luthers postille) — også den findes idag i kirken, dog i en udgave fra 1868.

⁴³⁾ Ang. nonneringene, se Haugner, I, p. 29—30 og Lol.-Fal. hist. Samfunds årbog 1934, p.1 flg.

Fig. 48. Vinkande fra 1606, en gave fra Alhed Wenstermand og Margrethe Hardenberg. Et fornemt renaissance-arbejde. Se nærmere p. 529.

en dør op, og man ser Judas med svendene nærme sig. — Til begge sider af hovedfeltet stiliserede evangelistfigurer (Markus og Johannes). Ovenover dette: Opstandelsen, meget virkningsfuldt understreget ved de skrå linier, som behersker billedet. Til begge sider herfor: evangelistfigurer (Matthæus og Lukas). — Ovenover ses Herrens navn med hebraiske bogstaver, og øverst Kristus som verdens herre med jordkuglen i sin hånd.

På brøstmuren ind mod Landemodesalen står atter 4 evangelistfigurer. Det er rester af et nu forsvundet korgitter, også et værk af Henrik Werner. Det er for-

øvrigt også ham, som har skåret stolegavlene (cfr. fig. 55) i kirkens skib (i 1656)⁴⁴). På alteret står 4 messingstager; de to mindre, ganske enkle, er fra middelalderen, de to større, meget smukke, er — ligesom alteret — en gave (i 1643) fra Margrethe Albrechtsdatter⁴⁵). — Alteret er omgivet af et kunstfærdigt smedejernsgitter (fig 54), forfærdiget i 1698 af Peder Urmager i Nykøbing⁴⁶). Indenfor dette gitter et tæppe, broderet 1936 af damer i Maribo, efter tegning af frk. E. Nyrop. Motiverne (danske blomster) er fra en pude, som iflg. overleveringen er broderet af Leonora Christina, og som nu opbevares på Ovesholm i Skåne⁴⁷).

Når man nede fra kirken kaster et blik op mod det vældige, farvestrålende barok-alter, hvis pyramideopbygning passer så fint ind i kirkens kor, undres man over, at det kun har haft sin plads her i 100 år, idet det jo i over 200 år stod i »byens kirke« (i den modsatte ende af kirken, op imod det store vindue⁴⁸).

⁴⁴) Kall R. p. 236 og Danmarks Kirker, Maribo amt, I, p. 68.

⁴⁵) Margrethe Albrechtsdatter må regnes blandt kirkens store velgørere. Hun skænkede ydermere inden sin død 1.000 rigsdaler til kirkens gavn og bedste på betingelse af, at kapitalen stedsde skulde være urørlig. Dette hindrede dog ikke, at man i kirkens forarmelses-periode i det 18. århundrede forgreb sig på kapitalen for at få midler til at bekoste den famøse skillemur tværs over kirkens skib (se dette arbejde, p. 504) jfr. Haugner, I, p. 112 flg. og 141. Det kan i denne forbindelse oplyses, at man ved omlægning af kirkens gulv i januar 1818 fandt en glat guldring med bogstaverne M. A. D. (d. v. s. Margrethe Albrechtsdatter), altså hendes mand borgmester Søren Sørensens ring. Ringen blev solgt ved auktion for 17 rigsdaler til købmand Engberg (se Kall R. p. 293). — Man spørger sig selv, om det ikke skulde være muligt at opspore denne ring og atter bringe den tilbage til kirken.

⁴⁶) Kall R. p. 252.

⁴⁷) se Jan Steenberg: Maribo Domkirke (vejledning for besøgende), uden år, p. 5. — På kirkens alter lå tidligere en dug, broderet og skænket af Leonora Christina. En rest heraf opbevares nu på Frederiksborg, se Kall R. p. 247 og Lol.-Fal. hist. Samfunds årbog 1922, p. 119—25.

— Blandt de alterduge, som nu benyttes, findes en med lilla bort, vævet af frk. Nyrop, og en helt hvid i meget smukt, gennembrudt broderi, hvis forside som motiver har: Margrethe-bægeret + de fire evangelist-symboler. Sidstnævnte dug er skænket af en kreds af damer i Maribo 1960.

⁴⁸) se dette arbejde, p. 504.

Fig. 49. Oblatæske, skænket til kirken Skærtorsdag 1623 af sognepræsten Christoffer Dideriksen, se p. 532.

Prædikestolen (fig. 55) er, som allerede nævnt, skænket til kirken af Morten Wenstermand til Søholt og hustru Anne Galt i 1606⁴⁹). Den er i renaissance-stil og danner i sin regelmæssige geometriske opbygning en fin kontrast til barokaltrets svungne og undertiden forvredne former. Dens fire fag har fremstillinger af Kristus og 3 evangelister⁵⁰). Over prædikestolen en stor lydhimmel med tårnprydede gesimser. Den bærer følgende skriftord: Hvor dejlige er deres fødder — som bærer godt budskab — som lader høre om fred, — som lader høre om salighed — som siger til Zion: Din Gud er Konge. (Esajas 52,7).

På en trætavle ind imod murpillen læses følgende indskrift (på latin): »Da Christian IV var Danmarks og Norges mægtige konge, da adelsmanden, den kloge rigsråd Hen-

⁴⁹) se dette arbejde, p. 532.

⁵⁰) Prædikestolen (som formodes at være et værk af billedskæeren Abel Schrøder i Næstved eller en af hans elever, se Haugner, I, p. 134, og Danmarks Kirker, Maribo amt II, p. 1591—92) bærer på sine 4 felter fig. indskrift: Da mihi, Domine, intelligentiam, ut ingrediar et egrediar coram populo tuo — monendo — incitando — timendo — inspirando. (Giv mig, Herre, indsigt, så at jeg går ind og går ud for dit folks åsyn — ved at påminde — opildne — skræmme — beånde).

— Det er ofte blevet hævdet, at vi her står overfor en ligefrem klassisk formulering af det, som er prædikenens opgave.

S. Martii Euangelium

I.

Dette er Euangelij begyndelse, om Ihesu Christo / Guds Søn / som saar skreffuit i Prophetene. See / Jeg sende min Engel saar dig / som skal berede din vey saar dig. Det er en Predikeris rofst i Giften / Bereder HERRENS vey / gøret hans sijn rette.

Johannes vaar i Giften / døbere oc predickede om Penitents Daab / til sijn dørnis forladelse. Och det gangste Jøde land gick vdi til hannem / oc de aff Jerusalem / oc lode sig alle døbe aff hånem i Jordan / oc bekende deris Synder.

De Johannes vaar flet med Kamels haar / oc mer it Dæle aff læder om sine lænd / oc oed Greshopper oc vilt Nunning. De predickede / oc sagde / Der kommer en effter mig had er stercker end ieg / Nulle Fen ieg er icke verdig til / at bucke mig ned saar hånem / oc opløse hans Skotunge. Jeg døber eder met Vand / men hand skal døbe eder met den hellig And.

De det hende sig paa den sammetid ar Ihesus kom aff Galilea fra Nazareth / oc loed sig døbe aff Johāne i Jordan / De hand sigde stray op aff vandet / oc saa / at Himmelen obnedis / De Aanden komme

ned paa hannem lige som en Duc. Oc der stode en rofst aff Himmelen / Du est min elstelige Søn / i huilken ieg haaffuer behalighed.

De stray dreef Aanden hannem vdi i Giften / oc hand vaar der fyrre tye dage i Giften / De bleff suseffter aff Satan / oc vaar hoss Diur / Oc Englene riente hannem.

Men effter ar Johānes bleff greben / kom Ihesus i Galilea / oc predickede Euangelium om Guds rige / oc sagde / Tiden er fuld kommen / oc Guds rige er nær / Ved: er eder oc troer Euangelium.

De der hand gick hoss der Galileste haaff / Saa hand Simon och hans broder Andreas / ar de kaste deris garn i Hassuit / Thi de vaare fiskere. Och Ihesus sagde til dem / Folger mig effter / Jeg vil gøse eder til a Kennisens fiskere. De de forlode stray deris garn oc fulde hannem effter. Oc som hand gick der fra lidet lenger frem / saa hand Jacobum Sebedes søn / och hans broder Johānnem / ar de døte garn i siber / De hand falledes stray ar dem. De de forlode deris fader Sebedeum i siber met Dagis netene / oc fulde hannem effter.

De de ginge ind i Capernaum / oc stray om Sabbathen gick hand i Scholen / oc lærde. De de foundede dem paa hans leedom / Thi hand leede veldelige / och icke som Scriffelloge

De der vaar it a Kennis i deris Schole / som vaar besat met en wiene And / den robe / oc sagde / Dole / huad haaffue wi met dig ar kaste Ihesu aff Nazareth / Du est kommen at for dersse oss / Jeg vrede huo du est / Guds hellige. De Ihesus truede hannem / oc sagde / Ti stule / oc far vdi aff hannem. De den wiene And reef hannem / oc robe høye / och for vdi aff hannem. De de bleffue alle forfædede / saa / ar de bespurde sig met huer ande / oc sagde / Huad er der / Huad er derre for en ny Leedom / Hand biuder de wiene And met maet / oc de lydte hånem. De hans Røste vdspruddis stray trint om Fring / vdi Galileegn.

De de ginge stray aff Scholen / oc komme i Simonis oc Andreus huss met Jacob och Johānnem.

lach. 3.
l. 4. d.
u. 1.
l. 3.
æ. 3.

u. 1.

tt. 3.
æ. 3.
an. 1.

tt. 3.
æ. 3.

tt. 4.
æ. 4.

tt. 4.
æ. 4.

tt. 7.
æ. 4.

Fig. 50. En side af Christian III's bibel (fra 1550), reformationens litterære hovedværk. Kun få eksemplarer er bevaret til nutiden.

Fig. 51. Nonnering (»Fingerguld«) fra Maribo kloster. Tværmål 2,35 cm. En korsfæstelsesgruppe i fint gennembrudt arbejde, se p. 534.

Fig. 52. Nonnering fra Maribo kloster. Tværmål 2,2 cm. På pladen en fremstilling af Maria med barnet. På begge sider af pladen er indgraveret: A(ve) M(aria) Anna.

Fig. 53. Nonnering fra Maribo kloster. Tværmål 1,9 cm. Motivet er her Gud Fader, som holder den korsfæstede.

rik Lykke var klosterforstander, da den adelige jomfru Margrethe Hardenberg var abbedisse, da Georg Christian Faxe beklædte det hellige embede, blev dette arbejde udført i året 1606. Gid det må blive til lykke⁵¹). — Georg Christian Faxe var sognepræst i Maribo fra 1603 til 1623. Et brudstykke af hans ligsten er bevaret og findes i kirkens forhal. Det viser i ophøjet relief et ansigt med yderst markerede træk.

I kirkens midterskib hænger 3 malmkroner. Ældst og størst er den midterste. Den har to gange 8 arme. Den store hængekugle ender forneden i en drueklase. Topfiguren er en mand med en harpe (David?). Iflg. indskrift er den skænket 1638 af Hans Jensen Drucken og hustru Johanne Madsdatter. Drucken var ridefoged over Sorø akademis gods på Lolland-Falster midt i det 17. århundrede og sørgede kraftigt for nedbrydning af nonneklostrets gamle bygninger⁵²).

Lidt yngre (fra ca. 1650) er lysekronen, som hænger nærmest koret. Den har stor kugle, to gange 8 arme, dens topfigur er en flakt, kronet ørn. Efter indskrift blev den overladt Maribo Stiftskirke ved dennes restaurering 1865 af Helliggeists kirke (d. e. Helligåndskirken) i København for 50 rigsdaler. — Den tredie, mere enkel, hænger nærmest orglet og er en gave fra justitsråd C. A. Møller, byfoged i Maribo (fra omkring 1858).

Endnu ældre end de nævnte lysekroner er dog en tre-grenet lysearm (fra omkring 1625) (fig. 58). Ved de tre grenes samlingspunkt er anbragt en lille støbt krigerfigur, som bærer en fane. Denne lysearm hang for nogle år siden ved prædikestolen. Den var da forsynet med elektrisk armatur, og da dens skarpe lys generede kirkegængerne, blev den taget ned og gemt bort. Nu er den atter

⁵¹) Den latinske text: „Christiano hujus nominis Quarto Daniae Norvegiaeque Rege potentissimo. Coenobiarcha nobilissimo Henricho Lycke regni senatore prudentissimo. Abbatissa nobili virgine Margareta Hardenberg exstructum est hos opus S. ministerii partibus fungente Georg. Christ. Faxio Anno MDCVI felicissimo“.

⁵²) Haugner, I, p. 158—59. Han skaffede sig forøvrigt gravplads i kirkens nordre sideskib i 1635, se Haugner, I, p. 116.

Fig. 54. Kirkens højalter i barok-stil, skåret i 1641 af Henrik Werner, skænket til kirken af Margrethe Albrechtsdatter, enke efter borgmester Søren Sørensen.
Bemærk også det fornemme smedejernsgitter (fra 1698). Se nærmere p. 534 flg. og 536.

i brug (med levende lys!) og efter forslag af kirkens arkitekt Helge Holm anbragt på en pille ved døbefonten. Dens tre lys tændes ved hver barnedåb i kirken.

Vi kommer så omsider til kirkens døbefont. Det må her strax siges, at klosterkirken i middelalderen ikke havde dåbsret, da den jo ikke var sognekirke. Sognets folk blev døbt i den gamle Skemminge kirke og begravet på dens kirkegård⁵³). Først efter sognekirkens brand, da klosterkirken tillige blev bykirke, havde man behov for en døbefont, og det har formet sig så lykkeligt, at det er domkirkens første font (fra omkring 1600), som igen er i brug idag (fig. 57). Midtstykket er et svært skaft med de 4 evangelister i relief. På to af evangelisternes skriftbånd står følgende (sekundære) indskrift: Johan Groth — han mig renovere (d. e. istandsætte) lod — 1777. Johan Groth var storkøbmand i Maribo i slutningen af 1700-tallet⁵⁴). Han viste stor interesse for kirken, havde egen stol i kirken (»en meget hæsleg pulpiturstol«)⁵⁵) på den nordre lægter og bekostede i 1777 istandsættelse af både alter, prædikestol og døbefont.

I 1843 var den gamle font så beskadiget, at den blev kasseret og sat til side. I stedet anskaffedes en ny, vistnok meget middelmådig, støbt af byens håndværkere af gips og cement. Det undrer derfor ikke, at den allerede i 1865 måtte vige pladsen for en enkel granitfont, en gave fra kammerherre Wichfeld til Engestofte⁵⁶).

Men for få år siden overdrog menighedsrådet på forslag af Nationalmusæet til kirkens arkitekt Helge Holm at gøre udkast til supplering af den oprindelige font. Resultatet ses idag, hvor den gamle font har fået ny sokkel og kumme i norsk Gjællebæk-marmor, som passer fint til

⁵³) se dette arbejde, p. 503.

⁵⁴) Kall R. p. 323—24 og Haugner, II, p. 148 flg. — Han boede på hjørnet af torvet og Nørregade (Haugner, II, p. 287).

⁵⁵) Kall R. p. 32.

⁵⁶) Kammerherre Wichfelds font blev efter menighedsrådets beslutning i 1961 skænket til den nye kirke i Rødby Havn.

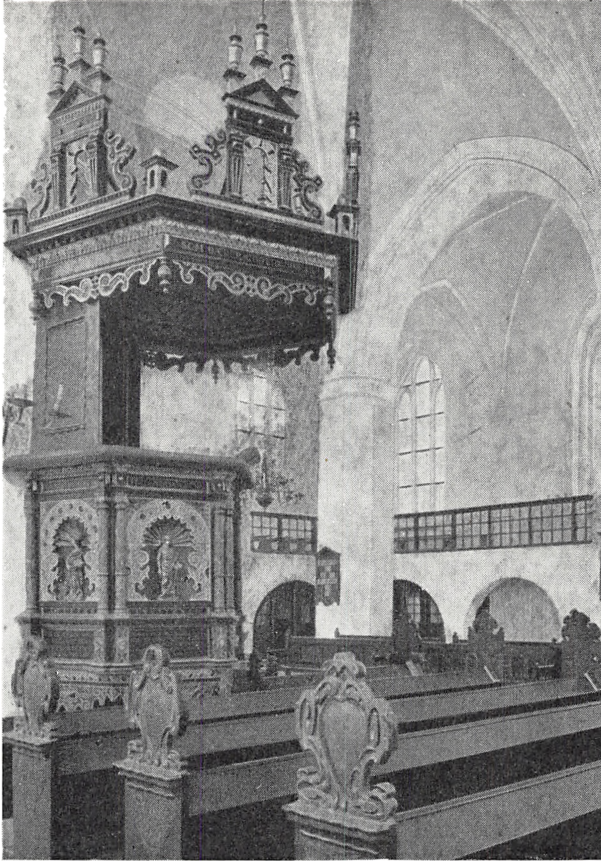

Fig. 55. Prædikestolen, i renaissancestil, fra 1606, skænket til kirken af Morten Wenstermand til Søholt og hustru Anne Galt. Bemærk også stole-gavlene, skåret 1656 af Henrik Werner. Se nærmere p. 536 og 537.

den gamle kalksten. Hermed har kirkens inventar atter fået det enhedspræg (fra det 17. århundrede), som bidrager til rummets harmoni.

Dåbsfadet er af messing, et sydtysk arbejde fra ca. 1575. I bunden en gengivelse af bebudelsen, omgivet af hjorte og hunde (meget hyppige motiver på dåbsfade). I fadets rand årstallene 1654 og 1689 med senere giverindskrifter.

Vi slutter gennemgangen af Domkirkens inventar med et besøg i Landemodesalen, hvor vi foruden nogle gamle

Fig. 56. Messehagel til Trinitatis-tiden, i grøn brokade med guldbroderi, skænket til kirken i 1962, se p. 546.

Fig. 57. Kirkens ældste døbefont (fra ca. 1600) med fremstilling af de 4 evangelister. Efter islandsættelse med ny sokkel og kumme blev den atter taget i brug i 1961. Se p. 542.

timeglas (fra 1742), en gave fra Peder Jensen⁵⁷), bemærker to tavler med stik og fotografier af Lolland-Falsters bisperække fra stiftets oprettelse i 1803 og til idag. Desuden står her to buste (begge udført af billedhuggeren H. W. Bissen) af to af de navnkundigste bisper på disse øer: Rasmus Møller⁵⁸), (digteren Poul Martin Møllers fader og Christian Winthers stedfader) som var biskop her fra 1831-42, og D. G. Monrad (som udformede Danmarks Riges grundlov af 1849), som var biskop på Lolland-Falster i to omgange, fra 1849-54 og fra 1871 til sin død 1887. På væggen hænger endvidere to sølvkranse, skænket til D. G. Monrads båre.

I de lukkede skabe i Landemodesalen opbevares biskoppens særlige embedsdragt («bispekåben», som altid benyttes ved ordination, landemode etc.), samt de forskellige messehagler m. v., som benyttes af Domkirkens præster. Vi ser af de gamle inventarier, at kirken i ældre tid ejede en rigdom af farveprægtigt messetøj⁵⁹). Men omkring 1950 bestod den hele herlighed af 3 røde messehagler i traditionel form som et skjold (en ældre, ganske pyntelig, og to nyere, helt ens). Her er dog i senere år sket nyanskaffelser. I 1957 erhvervedes en gylden messehagel i fornem brokade (på ryggen et gyldent kors med Margrethe-kalken broderet i guld). Og få år senere modtog kirken som gave fra en Maribo-borger en prægtig messehagel i grønt grokade-stof med overdådigt guldbroderi (fig. 56)

⁵⁷) Danmarks Kirker, Maribo amt, p. 68.

⁵⁸) Rasmus Møller havde sin bispegård i Maribo i Østergade 5 (foruden R. Møller har kun stiftets første biskop Andreas Birch boet i Maribo — i farver Feilbergs gård i Vestergade 4, senere kendt som Olsens hotel, nu butiksceneter). Han ligger begravet i Maribo, hvor hans ligsten ses ved kirkens hovedindgang fra Klostergade.

⁵⁹) I kirkens inventarium fra 1688 opregnes følgende messeklæder:

1. En gyldenstykkets korkåbe på rød fløjls bund, med brede opslag og bordyringsarbejder (omtalt i dette arbejde p. 526).
2. En messehagel af klar gyldenstyk, noget forslidt på forstykket, med et perlestykket crucifix. (Solgt, kirken til bedste!).
3. En gammel messehagel af blå fløjls med et crucifix med noget perlestykket udi, og nogen våben på kanterne. (Ligeledes solgt!).
4. En rød messehagel med crucifix på.

Se Kall R. p. 248.

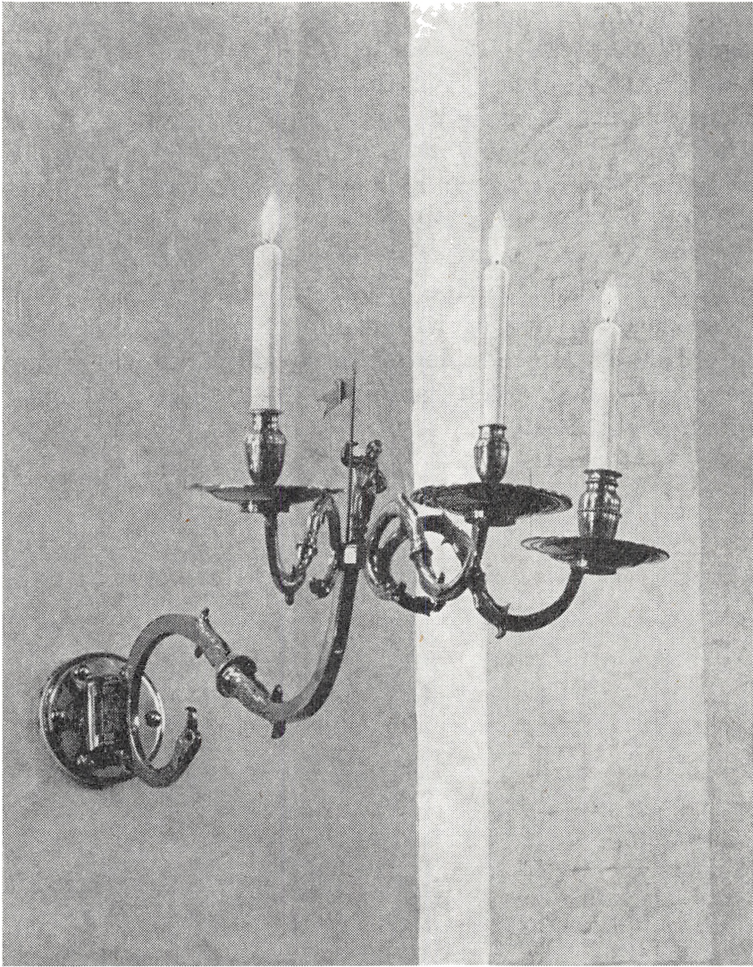

Fig. 58. Lysearm fra 1625. Dens 3 lys tændes ved hver barnedåb. Se p. 540.

(øverst Kristus på sin kongestol, hvorfra Han med udstrakte arme kalder alle til sig (jfr. Johs. 12,32). Han omgives af engle, som priser ham og blæser i trompet. Nedenunder — skilt fra »himlen« ved fantasifulde »kinesiske« skyer — ser vi Kristus på sit kors, imellem de to røvere). Til kirkens jubilæum i 1966 er bestilt en tredje messehagel i grå bundfarve, men med et violet bånd fra øverst til nederst, prydet med en gengivelse af Margrethekalkens korsfæstelses-billede i sølvbroderi. De forskellige her nævnte messehagler benyttes på forskellige tider af kirkeåret. Den gyldne bruges ved Jul og Påske (samt 1. søndag i Advent og Kristi himmelfartsdag), den grønne i Helligtrekongerstiden samt på alle Trinitatis-søndagene, mens den violette anvendes 2.—4. søndag i Advent og desuden i Fasten.

VI. Epilog

I 1966 har Klosterkirken i Maribo (eller i hvert fald dens kor) stået i 550 år. Den vældige bygning har gennem århundreder været det urokkelige midtpunkt for Maribo købstad, som skylder kirke og kloster såvel sin existens som sit smukke navn. Ofte har kirken vel økonomisk været en tyngde for den lille by, men idag står den så vel vedligeholdt som nogensinde og er byens stolthed.

Den har oplevet skiftende tider. De omgivende klosterbygninger er forlængst borte. Men selve kirken har heldigvis fået lov at blive stående — som et tavst vidne om det, som aldrig forgår. Her er højt til loftet og vidt til væggene. Her er lyst og højtidsfuldt, som det sømmer sig for GUDS HUS. I usædvanlig grad taler her selve rummet om Ham, som himlenes himle ej kan rumme, men som dog værdiges på vor lave jord at byde sit folk til gæst hos sig.

Stilfærdig af ydre, men festlig inden døre. Således er Maribo Domkirke — en værdig ramme om store begivenheder i byens og stiftets liv, hvor den ofte er fyldt til sidste plads. Men samtidig jævn og uden pral. Den skræmmer ingen bort, men enhver kan stilfærdigt træde ind — hverdag som søndag — og samle sind og tanke til bøn under dens gamle hvælvinger.

Mange slægter har haft deres gang i denne kirke. Fordum holdt munke og nonner til her og mødtes 7 gange daglig i kirkens to kor til bøn og lovprisning. Senere blev den sognekirke for Maribo by, hvis indbyggere i glæde og sorg, under højtid og knugende savn stævnedes hid for

at påkalde Guds hellige navn og bringe Ham deres hjer-
ters tak.

Idag er det os, som skal forvalte den rige arv, vi har
fået betroet, både ved at værne om den gamle helligdom
og ved at bruge den efter dens bestemmelse.

Og det sidste sker kun, når kirken ikke blot er et inter-
essant mindesmærke om svundne tider og skikke, men
når den, myndigt og mildt, bringer os bud fra Ham, som
her på jorden var »smerternes mand«, men som idag —
gennem sit levende ord — ved dåb og nadver vil drage
alle til sig.

Abbedissens segl.

Illustrationerne i foranstående afhandling hidrører fra følgende institutioner og fotografer:

Nationalmusæet, specielt redaktionen af DANMARKS KIRKER, har leveret forsidebilledet, samt følgende nr.: 6, 7, 8, 9, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 36, 37, 39, 42, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 51, 52, 53, 54, 55.

Det kgl. Bibliotek: nr. 10, 41.

Birgittastiftelsen, Vadstena: nr. 3, 4, 5, 19.

Casa di Santa Brigida, Rom: nr. 2.

Lolland-Falsters historiske Samfund: nr. 11, 35, 38, 40.

Følgende fotografer har leveret fotos:

Henrik Clausen, Roskilde: nr. 20.

Hans Christiansen, Maribo: nr. 1, 19, 43, 50, 56, 57, 58.

Tegningen af kirkens formodede indretning i Middelalderen (fig. 28) er efter forf.s udkast udført af arkitekt Svend E. Jørgensen, Maribo.

Fra bogverdenen

Dansk Tidsskrift
Index 1915—1964

Medens det altid har været let at finde frem til litteratur i bogform gennem bibliotekernes og boghandlernes fortegnelser, var man tidligere vanskeligt stillet ved eftersøgning af afhandlinger fremkommet i tidsskrifter med blandede emner. Denne vanskelighed blev afhjulpet, da Dansk Tidsskrift Index for 50 år siden grundlagdes i Statens Bibliotekstilsyn af så fremtrædende fagfolk som biblioteksdirektør Thomas Døssing og rigsbibliotekar Svend Dahl. I 1964 udkom 50. årgang.

Oversigten, som nu udgives af Bibliotekscentralen, ledes fortsat i det samme spor, som anlagdes af grundlæggerne, men er siden, fra at omfatte 165 tidsskrifter ved starten, vokset til at spænde over omkr. 300 i dag.

Tidsskriftsafhandlingerne er ordnede efter bibliotekernes klassificering (decimalsystemet), og indexen indeholder tillige et emne- og et forfatterregister. Det er således et nemt og praktisk hjælpeapparat ved eftersøgning af tidsskriftsafhandlinger.

Talrige afhandlinger fra Lolland-Falsters historiske Samfunds og Stiftsmuseets årsskrifter er i tidens løb citeret heri.

E. - M. Boyhus:
Kristentøj fra
Loll.-Falst.

Til Dansk kulturhistorisk Museumsforenings årbog »Arv og Eje« for 1965 har museumsinspektør, magister Else-Marie Boyhus, Maribo, skrevet en fin lille afhandling om Kristentøj fra Lolland-Falster.

Naturligvis er der før skrevet om dåbstøj, men en samlet undersøgelse af dette med dragterne som udgangspunkt har hidtil ikke foreligget. Til sin undersøgelse har forf. benyttet det tilsyneladende righoldige materiale af almuedragter i Lolland-Falsters Stiftsmuseum (39 stk.) og museet Falsters Minder (18 stk.), der ganske overvejende hidrører her fra øerne.

Der redegøres i afhandlingen for dåbsdragternes forskellige former, de anvendte stoffers art og dragternes ejendommelige udsmykning — den sidste skyldes som oftest lån fra højere stand. Sidstnævnte omstændighed vanskeliggør dateringen, såfremt årstal da ikke findes på tøjet, hvilket kun er tilfældet for 12 dragters vedkommende. Forf. har imidlertid ikke skyet nogen anstrengelse,

men har undersøgt dragternes bagsider og foer, hvorefter det har været muligt at placere disse indenfor de nærmeste årtier på begge sider af år 1800. Forf. påviser også, hvorledes der består forskelle i snit og udstyr mellem falsterske og lollandske dragter, et vidnesbyrd om at Guldborgsund i ældre tider dannede et væsentligt skel mellem de to øer.

Magister Boyhus advarer dog imod at drage for vidtgående slutninger på baggrund af det benyttede materiale, der hertil alligevel er for spinkelt, men håber, at afhandlingen om Lolland-Falster vil tilskynde til lignende undersøgelser andetsteds her i landet, så at mere generelle udviklingslinier angående dette emne med tiden kan fastlægges.

I Dansk Naturfredningsforenings årsskrift for 1965, der med sit vægtige indhold og smagfulde udstyr står helt på højde med sine forgængere, refereres bl. a. de i det foregående år af fredningsnævnet godkendte, næsten enslydende deklARATIONER om fredning af Horbelev og Moseby præstegårdshaver. Disse haver er bekendt for deres smukke buske og træer samt den rige bundvegetation under disse.

Årsskriftets smukke illustrationer fra Moseby bekræfter dette.

Dansk
Naturfredning
Årsskrift 1965

Museumsnyt

Reventlow-Museet på Pederstrup. Den 9. juli 1965 var det 25 år siden institutionen trådte ud i livet, og på stavnsbåndsløsningsdag 20. juni fejredes jubilæet, samme dag som årsmødet afholdtes. Ministeren for kulturelle anliggender, Hans Sølvhøj, gjorde institutionen den ære at tale ved et offentligt møde, og museet modtog i dagens anledning værdifulde gaver: Fra Ingeniør Knud Højgaard's Fond 100.000 kr. og fra Ny Carlsbergfondet en sjælden smuk Louis-seize prismelysekrone til Thorvaldsen-salen. Den tidligere spisesal blev fuldt udbygget som museumssal bl. a. ved opstilling af det nu færdigrestaurerede smukke Hepplewhite-møblement fra Emkendorf, som Ny Carlsbergfondet skænkede museet i 1964.

Af andre mere bemærkelsesværdige erhvervelser kan nævnes et ungdoms-portræt af den jyske godsejer Fr. L. Chr. von Beenfeldt, en af landboreformernes og Chr. D. Fr. Reventlows bitreste modstandere, malt 1762 af Johan Hörner.

En tredje forøget udgave af museets vejledning ved V. Thorlacius-Ussing blev udgivet.

Lolland-Falsters Stiftsmuseum har fra 1. april 1965 fået status som landsdelsmuseum.

Året bragte tre betydelige oldtidsfund. Dels 9 sammenkædede sølvringe fra o. 900, der blev fundet på Duesmindes marker (Vejlby sogn); de slutter sig nøje til de to tidligere Duesminde-fund (se Stiftsmuseets årsskrifter 1963 og 1965). Dels et votivfund fra Grænge bestående af 6 tyknakkede flinteøkser samt en del brudstykker; økserne, der var varmesprængte, lå i stjerneform. Endelig undersøgte tre urnegrave fra keltisk jernalder i Sundby på Falster.

På Frilandsmuseet blev der arbejdet intenst i sommerhalvåret; tækningen er tilendebragt, Christiansmindeskolen er færdigrestaureret og indrettet til skolemuseum, og istandsættelsen af Falstergården er godt igang. I vinterens løb er et stort antal genstande blevet istandsat og konserveret.

Stiftsmuseet har i årets løb modtaget mange og betydelige gaver; nærmere redegørelse herfor vil fremkomme i museets årsskrift 1966. Her skal blot nævnes, at museet har fået Nakskov-fotografen A. E. Bodins negativ-arkiv dækkende perioden 1929—64; det har betydet en meget kærkommen forøgelse af museets billedsamling.

Registreringen af samlingerne er fortsat planmæssigt, og med henblik på en udstilling i maj 1966 er der foretaget ret omfattende historiske undersøgelser af Maribos nyere historie.

Stiftsmuseet viste ved Fællesskuet i Maribo en række genstande til belysning af mælakens behandling (såvel håndredskaber som de tidligste maskiner), og på en mindre udstilling i museets laugsal præsenteredes en række nyhvervelser.

Falsters Minder i Nykøbing F. Museets undervisnings- og foredragslokale blev den 9. november 1965 forevist for repræsentanter for skolemyndigheder og skoleledere fra byens og omegnens skoler. Der er i lokalet lavet udstillinger specielt med skoleundervisning for øje, f. eks. med emner som uldens og hørrens behandling, landsbyen før og efter udskiftningen.

Besøg af skoleklasser har været stigende, selvom den tilsigtede mere fastlagte skoleundervisning endnu ikke er kommet i gang. Grundlaget er imidlertid lagt, og der arbejdes fra museets side videre med at udbygge museets anvendelse i undervisningen.

Der har i vinterens løb været afholdt tre foredrag med lysbilleder om emner fra egnshistorien. Der har været fuldt hus til alle foredrag, der er afholdt i samarbejde med Nykøbing F. afd. af Foreningen til bevarelse af kulturminde i Maribo amt.

Afd. købmand Vilh. Sidenius, der i over 30 år har været bestyrelsesmedlem i museet, har testamenteret sin store samling af oldtidsfund til museet og har samtidigt oprettet et fond til fordel for museet.

Lolland-Falsters historiske samfund

generalforsamling

afholdtes tirsdag den 7. december i Nakskov. Formanden, redaktør Verner Hansen, aflagde følgende beretning:

Beretningen må naturligvis indledes med nogle mindeord om købmand Vilhelm Sidenius, Nykøbing. Navnet Vilhelm Sidenius og Frejlev skov vil altid være stærkt knyttede til hinanden. Vilhelm Sidenius' indsats for at undersøge og værne om Frejlev skovs mange historiske minder er meget stor. Det er et arbejde, der gav så betydelige resultater, at eftertiden vil være Vilhelm Sidenius meget taknemlig. I hele sit virke var Vilhelm Sidenius med til at fremme den historiske interesse i landsdelen, og derfor vil hans navn blive mindet og æret.

Lolland-Falsters historiske Samfund må ifølge sin medlemsstruktur stadig have en afgang, men heldigvis foregår der fortsat mange nyindmeldelser, og medlemstallet er nu 1.074. Nye medlemmer vil gratis få årbogen for 1962, der udførligt fortæller om samfundets virke gennem 50 år.

Årbogen er samfundets vigtigste ansigt udadtil. Den sidste årbog for 1965 fik megen anerkendelse for sit interessante indhold og smukke udstyr. Årbogen var i høj grad præget af en stor artikel om Jens Snedkers liv ved hans søn, museumsforvalter Kjeld H. Snedker. Det viser sig, at medlemmerne ikke har noget imod større artikler i årbøgerne. En deling af en artikel mellem flere årbøger virker heller ikke hensigtsmæssig.

Samfundet har til salg særtryk af både Karen Toxværd's optegnelser fra årbogen 1964 og Jens Snedkers erindringer. I forbindelse med Hans Mortensens »Hesnæs-bogen«, der udkom i 1958, råder samfundet hermed over tre betydelige folkelivsskildringer, som vil bevare deres værdi.

I beholdningen af tidligere bogudgivelser svinder det stærkt, og der er således ikke mange eksemplarer tilbage af Kaj Munks »Landlige interiører i lollandsk folkemål« og Jørgensen og Ussings »Lollandsk landsbyliv«.

De tidligere årbøger efterspørges stærkt af medlemmerne, og mange er derfor helt udgået.

Samfundet har en ret betydelig afsætning af lokalhistorisk litteratur, og der er grund til at fremhæve en påskønnelsesværdig indsats på dette felt. Det er Nakskov centralbiblioteks oplandsbibliotekar, Preben Bjarne Nielsen, der med held har fået sognebibliotekerne i centralbibliotekets område forsynet med lokalhistorisk litteratur.

Den 3. december i fjor holdt samfundet sammen med »Stiftsmuseets Venner« et møde i Bangshave, et møde hvor rigsanti-

kvaren, professor P. V. Glob, med lysbilleder og film fortalte om udgravningerne i Bahrein. Samfundet beskæftiger sig ellers ikke med vintervirksomhed. Mødet fik imidlertid et forløb, der kunne animere hertil, men naturligvis er det noget, som vil koste penge.

Sommerudflugten gik den 27. juni til Langeland. Der blev under sagkyndig vejledning af museumsinspektør Hakon Berg og tandlæge B. M. Andersen, Rudkøbing, aflagt besøg en del steder på øen, og deltagerne var glade for turens forløb.

Efterårsmødet holdtes den 23. oktober på »Fuglsang«. Forstander Gerhard Rasmussen fortalte om stedets historie. Der var lejlighed til at se de smukke lokaler, og de fleste aflagde også et besøg på »Skejten« med den skønne natur.

Samfundet hilser med glæde, at der på forskellig måde virkes for at bevare og fremme interessen for landsdelens minder. Det gælder således oprettelsen af Foreningen til bevarelse af kulturminde i Maribo amt, rejsningen af et kildehus i Kippinge og forskelligt andet. Der må også ydes en anerkendelse af det værdifulde arbejde, som museerne udfolder.

Den lokalhistoriske interesse går heldigvis ud til vide kredse af befolkningen. Dette kan blandt andet registreres ved, at de mange foredrag, der holdes af oplysningsforbund, foreninger, ungdomsnævn og andre om lokalhistoriske emner, samler god tilslutning.

Årbogen er en økonomisk belastning for samfundet, idet den alene koster mere, end medlemmernes kontingent udgør. Dette kan kun lade sig gøre, fordi samfundet fra mange sider får en økonomisk støtte, som der hermed bringes en varm tak for. Takken går blandt andet til: Ministeriet for kulturelle anliggender, Maribo amtsråd, Det Bertouch-Lehnske Fond, Det Classenske Fideicommiss, Lollands Spare- og Lånebanks Fond, Landbostandens Sparekasse, Nykøbing, Nykøbing F. Sparekasse i Nykjøbing paa Falster, Den lollandske Landbostands Sparekasse, Nakskov, Lollands Handels- og Landbrugsbank, Nakskov, Handelsbanken, Nakskov, og Diskonto- og Laanebanken, Maribo.

Der skal også til pressen lyde en tak for interesse for det lokalhistoriske arbejde, og bestyrelsen takkes for godt samarbejde.

Kassereren, frk. Louise Hansen, som forelagde regnskabet, gjorde opmærksom på, at dette var afsluttet, inden årbogen for 1965 udkom, hvorfor kassebeholdningen var større end sædvanligt (se omstændene). Regnskabet godkendtes.

Til bestyrelsen genvalgtes fru Dagmar Jørgensen, Toreby, handelsgartner Bek Pedersen, Nakskov, direktør Nabe-Nielsen, Nykøbing, distriktsopmåler W. Paamejer, Nykøbing, og redaktør Verner Hansen. Revisorer: Grosserer C. H. Bjelbo, Nakskov, og pens. førstelærer O. Andersen, Løjtofte.

Formanden omtalte den fremtidige virksomhed. Årbogen for 1966 vil blive præget af en stor, rigt illustreret artikel, hvori domprovst Felter i anledning af 550 års jubilæet skriver om Birgittinerordenen og domkirkens historie. — Artiklen vil også fremkomme som en særlig bog til salg i boghandelen.

I arrangementet »Kulturdage i Maribo« vil samfundet deltage med et møde en søndag eftermiddag i maj i Bangs Have. Der vil blive søgt afholdt et møde med skole-, museums- og biblioteksfolk om det lokalhistoriske arbejde og om hvilke materialer, der er brug for til dette.

Overfor samfundet er der påny rejst spørgsmål om at frede eller erhverve Kaj Munks barndomshjem ved Opager skov, men som allerede nævnt på generalforsamlingen i 1962, er der ingen nærliggende mulighed herfor. Den økonomiske investering i noget sådant vil samfundet heller ikke kunne magte.

Der blev af de tilstedeværende stillet flere forslag til en udenøstur næste efterår, og blandt andet rejstes også spørgsmålet om opstilling af en sten på stedet, hvor Ågeby kirke i sin tid stod.

Sluttelig viste Bek Pedersen nogle meget smukke farvelsbilleder fra turen til Langeland.

Uddrag af regnskabet

for 1964—65

<i>Indtægt</i>	kr. ø.	<i>Udgift:</i>	kr. ø.
Likvid beholdn. fra		Særtr. af K. Toxværd	631,00
forrige år	4.079,83	Rekl. - - -	68,61
Holck's Legat (fast ka- pital)	500,00	Møder o. lign.	1.295,98
Til udgiv. af bøger ...	1.759,84	Administration	224,90
Medlemskontingent ...	2.296,00	Bidrag til katalog	175,00
<i>Tilskud fra:</i>		Porto	305,33
Undervisningsmin. ..	1.690,00	Dansk hist. Fællesf. ..	307,50
Amtsrådet	400,00	Diverse (inkl. Globos foredr.: 473,34)	1.390,10
Andre	400,00	<hr/>	
Dansk Folkeminde- samling (Mai- og (Midsommerskikke) 2.000,00			4.398,42
Renter	170,07		
Salg af bøger (incl. særtryk til Da. Fol- keminde Sl.: 1.800,00)	3.412,35	Holck's Legat (fast ka- pital)	500,00
Refus af papirafgift ..	151,20	Til udgiv. af bøger ...	1.759,84
- - porto	6,20	Likvid beholdn. at overf. til næste år ..	10.443,90
- foredrag (Glob) .	236,67	<hr/>	
<hr/>	17.102,16	<hr/>	17.102,16
	<hr/>		<hr/>

Samfundets bestyrelse:

Æresmedlemmer: Greve F. Reventlow. Pens. førstelærer A. H. Bendsen.

Bestyrelse: Redaktør Verner Hansen, Maribo, *formand*. Greve F. Reventlow, Vindeholme pr. Kappel. Lærer Viggo Larsen, Torslunde pr. Holeby, *sekretær*. Baron R. Bertouch-Lehn, Højbygaard pr. Rødby. Fru Dagmar Jørgensen, Toreby pr. Søllested. Handlungartner J. Bek Pedersen, Nakskov. Direktør F. Nabe-Nielsen, Nykøbing F. Pens. postbud R. K. Nielsen, Guldborg L. Distriktsopmåler W. Paamejer, Nykøbing F. Skoleinspektør A. F. Heyn, Frejlev.

Forretnings- og redaktionsudvalg: Redaktør Verner Hansen. Greve F. Reventlow. Lærer Viggo Larsen. Baron R. Bertouch-Lehn.

Udvalg for udflugter: Handlungartner J. Bek Pedersen (*formand*). Lærer Viggo Larsen. Distriktsopmåler W. Paamejer.

Tilsyn med mindestene: Handlungartner J. Bek Pedersen (*formand*). Direktør Nabe-Nielsen. Pens. postbud R. K. Nielsen.

Repræsentantskabet for Institutionen Statsminister C. D. F. Reventlows Minde og bestyrelsen for Pederstrup-museet: Baron Bertouch-Lehn.

Bestyrelsen for Lolland-Falsters Stiftsmuseum: Redaktør Verner Hansen.

Kasserer: Frk. Louise Hansen, Højbygaardsvej, Holeby.

Revisorer: Grosserer C. H. Bjelbo, Nakskov. Pens. førstelærer Ole Andersen, Løjtøfte.

Nye medlemmer indmeldt i 1965/66

Helge J. Alstrup, Ingolfs Allé 29, København S.

Forpagter Hans Ambus, Næs pr. Stubbekøbing.

Afdelingschef S. Bangsbo, Sløse gl. Skole pr. Ø. Ulslev.

Tømrer Laurits Christensen, Brandstrup, Tirsted.

Lærer Niels Bjerre, Nakskov private Realskole, Nakskov.

Fru porcelænsmalerinde Birgit Clausen, Edelsgade 8 st., Kbhvn. S.

Fru Kirsten Clausen, Magletving Holme, Toreby L.

»De gamles Hjem«, Majbølle Kommunekontor, Majbølle pr.

Guldborg L.

Filialbestyrer Tage Damgaard, Vestensborg Allé 27, Nykøbing F.

Gårdejer Jens Eske, Ønslev pr. Eskildstrup.

Herman Hald, Møllersvej 5, Nykøbing F.

Lund Hampen, Højfjelde pr. Søllested.
 Postbud Arne Hansen, Kettinge St.
 Frisørmester Børge Hansen, Nyraad pr. Vordingborg.
 Overassistent Gert Hansen, Skovvænget 27, Nakskov.
 Træindustriarbejder Hans Børge Hansen, Himlingeøje pr. Vallø.
 Gårdejer Johannes Hansen, »Lundsgaard«, Bruntofte, Nykøbing F.
 Lærer Elo Finn Harfot, Birkevej 2, Gedser.
 Fru smedemester Karl Henriksen, Hjelm pr. Grænge.
 Skoleinspektør A. F. Heyn, Frejlev.
 Overlærer Sv. Aa. Højersø-Jensen, Birkevænget 21, st. tv., Nakskov.
 Kontorelev Anne Hyldig, Holzegård pr. Nakskov.
 Kontorpakmester B. E. Jakobsen, Monradsvej 14, Maribo.
 Rentier Johannes Jacobsen, Eged pr. Karleby.
 Forpagter Sigurd Jacobsen, Radsted pr. Saksøbing.
 Redaktør Asgar Jensen, Lollands Tidende, Maribo.
 Kommunesekretær H. E. Ravn Jensen, Majbølle pr. Guldborg L.
 Pastor Daniel Johansen, Rødby Havn.
 Tømrermester Jørgen O. Johansen, Majbølle pr. Tillitze.
 Urmager Th. Juul, Vestervej, Holeby.
 Gårdejer Kai Juul Jørgensen, »Juulsgaard«, Ø. Ulslev.
 Gymnasieelev Birger Nyman Jørgensen, Fayesvej 10, Nakskov.
 Frk. Marie Jørgensen, Sdr. Ørslev pr. Sdr. Ørslev St.
 Sognefoged Jørgen Kepp, Majbølle, Guldborg L.
 Per Knudsen, Midlerkampsvej 72, Nakskov.
 Skoleelev frk. Ann Vibeke Knudsen, Birkevej 16, Sundby L.
 Biblioteksinspektør Ole Koch, Hartmannsvej 21, Hellerup.
 Fru Lilian Krog, Sørup pr. Nykøbing F.
 Snedkermester Hj. Kruse, Taagerup pr. Rødby.
 Parcellist E. A. Krüger, Bønned, Torrig L.
 Lærer Niels Ebbe Kærlyt, Vejringe, Stubbekøbing.
 Restauratør E. Sundstrøm Larsen, Kragenæs Kro, Kragenæs.
 Gårdejer Kjeld Ladevig, Egemosegaard, Tingsted pr. Nykøbing F.
 Frk. Edit Madsen, Nyelandsvej 16, København F.
 Parcellist Otto Markersen, Tokkerup, Kettinge.
 Lærer & erhvervsvejleder Frede Møller, Tingsted pr. Nykøbing F.
 Motormand Kuno Nielsen, Lærkevej 14, Rødby Havn.
 Stationsforstander P. H. Nielsen, Banegården, Nykøbing F.
 Pensionist K. Nilsson, Havnegade 47, Nakskov.
 Viceskoleinspektør Frode Olsen, Fayesvej 27, Nakskov.
 Lærerinde Leni Pedersen, Birkevænget 28, 2. tv., Nakskov.
 Vicetoldinspektør H. Pilemand, Laur. Larsensgade 13, Nykøbing F.
 Stud. scient. Poul Poulsen, Predbjørnsensvej 49, Nykøbing F.
 Gårdejer Sofus Paulsen, V. Kippinge, Nr. Alslev.
 Arbejdsmand Erling Porsbro, Købelev Skov pr. Købelev.
 Teaterforvalter Mogens Poll, Tjørnevej 26, Hørsholm.
 Parcellist Hans Jørgen Rasmussen, Bækkeskov pr. Kettinge.

- Biblioteksstuderende Niels Chr. Rasmussen, Colbjørnsensvej 39,
Nykøbing F.
- Frugtavler Hans Rommelhoff, Guldborg L.
Sognerådsformand, gårdejer Thyge Sembach, Systofte Skov
pr. Nykøbing F.
- Pens. stationsmester H. P. Slente, Colbjørnsensvej 35, 1. tv.,
Nykøbing F.
- Tømrer Peter Wang, Rosenvængets Allé 10, Stubbekøbing.

Årbøger og historiske skrifter

Ved skriftlig henvendelse til formanden, redaktør Verner Hansen, Museumsgade 3, Maribo, kan medlemmer købe tidligere årbøger, men en del er dog udsolgt. Prisen er 4 kr. pr. eksemplar, for ikke-medlemmer 8 kr.

Af historiske skrifter sælges til medlemmer af Historisk Samfund: Jørgensen og Ussing: Lollandsk landsbyliv 7 kr. (bogladepris 14 kr.).

Svend Jørgensen: Bag diger og hegn I 8 kr.

Maribo amts stednavne 15 kr.

Hans Mortensen: Hesnæsbogen 7 kr. (bogladepris 14 kr.).

Karen Toxværd's optegnelser fra Sydfalster 8 kr.

(bogladepris 16 kr.).

Nachskous belejring 6 kr. (bogladepris 12 kr.).

Jens Larsen: Kippinge kirke og den hellige kilde 12 kr.

»Falsterminder« 1913—63 2,50 kr.

Czarens hus i Nykøbing F. 1,50 kr.

Kappel kirke 4,50 kr.

N. P. Nielsen: Livet i Birgittinerklostret i Maribo 1,50 kr.

J. J. F. Friis: Svenskerne på Lolland 8 kr.

Jens Wolsing: Holeby I—II à 7 kr.

Kaj Munk: Landlige interiører i lollandsk bondemål 8 kr.

(bogladepris 16 kr.).

Jens Snedker: Mine erindringer fra barndom og ungdom 7 kr.

(bogladepris 14 kr.).

Alan Hjorth Rasmussen: Maj- og midsommerskikke på Lolland

og Falster 3 kr. (bogladepris 6 kr.).

Immanuel Felter: Maribo domkirke 1416—1966 7,50 kr.

(bogladepris 15 kr.).

Lolland-Falsters Stiftsmuseum (særudgave) 12 kr.

FORTID OG NUTID

udgives af Dansk historisk Fællesforening under redaktion af museumsdirektør, cand. mag. Niels Oxenvad, Møntergården, Odense, og under medvirken af Kristian Hald, Johan Hvidtfeldt og Knud Klem. Tidsskriftet udkommer normalt to gange årligt. Ved henvendelse til foreningens ekspedition, Landsarkivet, Viborg (giro nr. 86 2 64), kan alle medlemmer af foreninger under Dansk historisk Fællesforening få FORTID OG NUTID til en favørpris af 20 kr. (bogladepris 30 kr.) pr. årbog. Desuden kan de få FORTID OG NUTID til reduceret pris, sålænge lager haves (enkelte af de ældre hefter udsolgt).

Ved henvendelse til FORTID OG NUTID's ekspedition kan medlemmer af foreninger under Dansk historisk Fællesforening til favørpris (ekskl. porto og omkostninger) erhverve:

E. Kroman: Skriftens Historie i Danmark fra Reformationen til Nutiden 14 kr. (bogladepris 21 kr.).

Holger Hjelholt: Skriftprøver 12 kr. (bogladepris 18 kr.).

Helge Søgaard: Litteraturvejledning for kulturhistoriske Provinsmuseer 5 kr. (bogladepris 8,50 kr.).

Nationalmuseet og den lokalhistoriske Forskning 2 kr.

Register til Fortid og Nutid, Bind I—XVII, 2 kr.

Knud Prange: Heraldisk Nøgle til Nyt Dansk Adelslexikon 16 kr. (bogladepris 27 kr.).

Dansk Navneskik 5 kr.

H. Hansen: Om Opbevaring og Ordning af Købstadarkiver 2 kr.

S. Nygaard: Anvisning til at drive historisk-topografiske studier 2 kr.

Bauer: Calender for Aarene indtil 2200 e. Kr. (fototeknisk optryk) 12 kr., indb. 14 kr. (bogladepris 20 kr., indb. 23 kr.).

H. Worsøe: Grundbog i Slægtshistorie 5 kr. (bogladepris 9 kr.).

Kilder til besættelsestidens historie (særtryk af Fortid og Nutid 1963) 8 kr. (bogladepris 12 kr.).

Georg Hansen: Grundtræk af en historisk metode. Indb. 9 kr. (bogladepris 15 kr.).

J. Hvidtfeldt: Håndbog for danske lokalhistorikere ca. 60 kr.

Serien om de historiske hjælpemidler:

Herluf Nielsen: Kronologi. Indb. 10 kr. (bogladepris 15 kr.).

Knud Prange: Heraldik og Historie 7 kr., indb. 10 kr. (bogladepris 11,50 kr., indb. 15 kr.).

Povl Eller: Historisk ikonografi, indb. 10 kr. (bogladepris 15 kr.).

Georg Galster: Mønt, indb. 12 kr. (bogladepris 18 kr.).

ARV OG EJE

Årbog udgivet af Dansk kulturhistorisk Museumsforening. I abonnement 14,50 kr. pr. årgang (bogladepris 17,50 kr.). Fortsættelse af Danske Museer I—IV. Abonnement tegnes hos foreningens sekretær, museumskonsulent P. Halkjær Kristensen, Nationalmuseet, København K.

Dansk historisk Fællesforenings *lokalhistoriske konsulent* yder gratis vejledning til hjemstavnhistorikere med hensyn til arbejdsplan, kildemateriale, konkrete spørgsmål, gennemgang af manuskripter o. l. Henvendelse sker til Stiftsbiblioteket i Viborg.

Såfremt nogle af vore medlemmer yderligere skulle ønske at få foretaget hjemstavnhistoriske, genealogiske eller lignende *undersøgelser*, særligt i københavnske arkiver, vil henvendelse kunne rettes til genealog Axel Nørli, Ourøgade 4, København Ø.

Person- og stedregister

for årbøgerne 1964—66

Række XI

Registret omfatter samtlige i årbøgerne anførte person- og stednavne (med undtagelse af mark- og gadenavne), såfremt de er genstand for nærmere omtale eller på anden måde skønnes af lokalhistorisk interesse. Illustruer er som regel opført under deres pigenavn, eventuelt med tilføjende af ægtefællens navn. Mangelfuldt karakteriserede personer er søgt nærmere identificerede.

- Ahlefeldt, Benedikt d. y. (Grimstrup) 436
Ahlefeldt, Benedikt d. æ. (Grimstrup) 436
Albrecht, svensk konge 432
Albrechtsdatter, Margrethe, enke efter borgmester Søren Sørensen, (Maribo) 534, 536, 541
Allomünster kloster (Bayern) 434
Amme, Christen, gdr. (Toreby) 300
Amme, Johan Madsen, urmager 365
Amme, Mads, gdr. (Toreby) 298, 324, 378, 382
Ammens, familien (Toreby) 290, 323
Andersen, B. M., tandlæge (Rudkøbing)
Andersen, Hans Jacob, godsforvalter (Sundby L) 295
Andersen, Jens, tækkemand (Grænge) 380
Andersen, Laurits, gdr. (Nagelsti) 364
Andersen, Ole, lærer (Løjtøfte) 215, 254, 559
Andreas, Jacobsson, præst (Vadstena) 451
Ane Pommer (Toreby) 290
Anna, senere Anna Ringsing (Toreby) 339, 369, 370, 383, 387
Anna, den hellige 518
Arninge 252
Assenhølle 256
Augustinus, den hellige 431, 513, 514
- Bandholm 258, 266
Barup bæk 390
Bek Pedersen, J., handelsgartner (Nakskov) 214, 400, 402, 559
- Bendsen, A. H., pens. skoleleder 214, 402, 559
Bengtsdatter, Ingeborg g. m. Birger Persson 415
Benninck, Reinholt, klokkestøber 501
Berritzgaard 202
Berthelson, Bertil, svensk videnskabsmand 474, 482, 484, 490, 494
Bertelsen, Marie, husholderske 381
Bertouch-Lehn, Rud., fhv. gesandt 199, 212, 214, 400, 402, 559
Bertouch-Lehn, Rud.: Orlogsfartøjet Sancta Sophia dukker op af havet 199
Bertouch-Lehn, Rud.: Fra Bogverdenen 201—09, 393—97, 552—53
Bille, H. S.: Præsten der mente Vorherre gjorde forskel på folk 391
Bille, H. S., førstelærer (Sundby L) 391
Binnitze 257
Birgitta, den hellige 415—548 passim
Birgittas alter 516, 517
Birgittas portræt 417
Birgitta Gunlögsdatter, klostersistersøster (Vadstena) 451
Birgittinerkrone 518
Birket 254—255
Bissen, H. W., billedhugger 546
Bjelbo, C. H., grosserer 215, 403, 559
Bjerregaard, Chr., gdr. 386
Bjerregaard, Daniel, skomager, telgrafbud (Nykøbing F.) 290, 318, 319, 341, 346
Bjerregaard, Grete, f. Væver (Nykøbing F.) 318, 319, 341, 346
Blishøj (Væggerløse) 130
Bodil, tjenestepige 307

- Bonifacius IX, pave 433, 435
 Borre, Chr. (Svinbjerg) 254
 Botilde Pedersdatter, klostersistersøster (Vadstena) 451
 Boyhus, Else-Marie, museumsinsp. (Maribo) 400, 552
 Brahe, Anna, abbedisse, 523, 526
 Bramslykke 356, 358
 Brarup 262
 Bredal, Kristian, malermester (Rør-bæk) 328
 Bregninge 244, 260
 Brun, Anders, gdr. (Toreby) 317
 Bruntofte 144
 Brus-Pejter, Pejter Jensen, musiker (Rykkerup) 337
 Brydebjerg mejeri 344
 Brygger, Hans Jørgen, gdr. (Toreby) 326
 Brygger, Hans Jørgen, murer (Toreby) 317
 Bryms, Jens Svendsen, dr. Margrethes kansler 440, 441
 Brændealleen 352
 Brænder, Jens, gdr. (Toreby) 295
 Brænder, Kresten, gdr. (Toreby) 357
 Brænder, Rasmus (Toreby) 356
 Bukkehøve 452
 Bure, Kr., redaktør 203
 Bursø 239, 240
 »Bylavsskrædderen« (Flintinge) 323
 Bødker-Ihanna, pøgeskolelærerinde (Sundby L) 329, 330, 331, 334
 Bødker, Rasmus, fodermester »hol-lænder« (Flintinge) 349, 350
 Bøn, Ane (Rykkerup) 290
 Bønn, Hans, arbmd. (Rykkerup) 316, 317
 Bønn, Maren (Rykkerup) 341
 Bønn, Peder (Rykkerup) 326, 327
 Bønns, familien (Rykkerup) 290, 326
 Bønnet 264
 Børglum bispestol 438
 Bøtø Fang 15, 21
 Bøtø nor 13, 15
 Bøtøgaard 21
 Bøtø 13, 21
- Christensen, forpagter (Bramslykke) 356, 358
 Christensen, Hansine, husholderske (Hejrede) 381
 Christensen, Jørgen, præst (Hillested) 228
 Christensen, Rasmus, hsm. (Nagelsti) 365
 Christensen, M. 251
- Christian I's brev 460
 Christian II 247
 Christian III's bibel 538
 Christian VI 233
 Christian IX's bro 319, 320
 Christina Steensdatter, klostersistersøster (Vadstena) 451
 Christiensen, Jens 248
 Christoffersen, maskinfabrikant (Holleby) 359
 Claus Jørgensen (Toreby) 303
 Clausdatter, Bodil (Radsted, Toreby) 294
 Clausen, kaptajn, dæmningsbygger 16
 Clausen, Niels, fabrikant (Toreby) 362, 372, 376, 379
 Czarens Hus (Nykøbing F.) 11, 203
- Dal, Erik 146
 Dalbygård 266
 Damper »Zampa« 290
 Danevirke 314
 Danielsen, K. 257
 Dannemare 237, 252
 Dideriksen, Christoffer, præst 532, 537
 Drejer, Knud Rasmussen (Radsted) 289
 Drejsdrene (Nagelsti) 323
 Drejs-Jens (Nagelsti) 322, 323
 Drejs-Kristen (Nagelsti) 322, 323
 Dresler, sognepræst (Toreby) 350
 Drucken, Hans Jensen, ridefoged (Maribo) 540
 Dybbøl skanser 315
 Dyre-Karen (Toreby) 329
 Dyssel, J. A., præst (Sandby) 201
 Døllefjelde 344
- Ellekilde, Hans, arkivar 10
 Elkenørre 15, 386
 Emb, tidl. Øøm 452
 Engel, karetmager (Nykøbing F.) 359
 Engelborg 199
 Engestofte 267
 Engestofte kirke 516
 Enkedronningens gård (Maribo) 508
 Erik, generalkonfessor (Vadstena) 447, 450
 Erik af Pommern, konge 436, 443, 445, 446, 447, 452, 456, 520
 Erik af Pommerns brev (1417) 442
 Erik af Pommerns privilegier for Skemminge købstad 452
 Eriksen, Sophus, pcl. 256
 Erikstrup 258

- Errindlev 256
Eskilstrup 262
- Falkerslev 264**
Falsters Minder, museum 11, 210
Falsters »Sommer i by« 229
Fanggaarden, nu Bøtøgård 21
Fattig-Hans (Toreby) 330, 334
Faxø, Georg Chr., sognepræst 540
Fejlberg, H. F. 251
Fejø 258, 400
Felter, Immanuel: Maribo Domkirke
1416—1966 413
Felter, Immanuel, domprovst 413
Femø 248, 268
Ferdinand Pedersen, gdr. (Ettehave
Rode) 383
Filippa, dronning 446
Fiskebæk 13
Fjelde 260
Flatø 17
Flintinge 241, 244, 268
Florender, bud (Nykøbing F.) 327
Fontenay, Madeleine de: Fra bog-
verdenen 201—4
Frederik V 233
Frederik VII 266
Frederik Andersen, se Andersen,
Fredr.
Frederikke, se Pommer
Frederiksen, Christen, musiker (Et-
tehave) 337
Frederiksen, Jens, smedemester
(Volshave) 302
Frederiksen, Signe 252
Friis, Niels, gdr. (Nagelsti) 364
Friis, Rasmus 162
Frue kirke (Aarhus) 506
Fugl, C. P. 265
Fuglse 256
- Galt, Anne g. m. Morten Wenster-
mand** 537, 543
Gedesby 13, 14, 81, 118, 134, 231
Gedsergaard 133
Gedserodde 143
Gertrud Gertrudsatter, klostresøster
(Maribo) 452
Gjorslev borg 438
Glahn, præst (Væggerløse) 11, 117
Glob, P. V., prof., rigsantikvar 556
Gloslunde 252
Gnadenberg kloster (Bayern) 434
Gravlund, Th. 265
Grimstorp borg (Maribo) 436, 442
Groth, Johan, købmand (Maribo) 542
Grundtvig, N. F. S., digterpræst 389
- Grundtvig, Svend, folkevisesamler
7, 145, 146
Grüner Nielsen, H., folkevisesamler
112, 146, 209
Grænge Teglværk 313
Gudmar, lagmand (V. Götland) 416
Gudmarson, Ulf (Ulfåsa, V. Götland)
416, 418, 419
Gummissøn, Hans, konfessor 522
Gundersen 22
Gundslev 231, 261
- Hahns gravkapel** 500
Hallerup skov 128, 129
Hald slot 438
Halsted 254
Hamborg, Elisabeth Jensen, tjeneste-
pige (Toreby Skibeholt) 332
Hansen, A. (Fjelde) 260
Hansen, H. C., arkitekt, prof. 470
Hansen, Hans, gdr. (Herritslev) 290,
345
Hansen, Hans, gdr. (Nagelsti) 316,
374, 375
Hansen, I. 260, 261, 262
Hansen, Jens, gdr. (Nagelsti) 359
Hansen, Jørgen (Toreby) 290, 305,
307, 342, 344, 346, 347, 348, 353,
360, 374, 380, 381
Hansen, Louise (Holeby) 213, 215,
401, 403, 556
Hansen, Marius, lektor (Nakskov)
199
Hansen, Morten, slagter 266
Hansen, Ole 289
Hansen, Peder, gdr. (Ettehave) 289,
298
Hansen, Verner, redaktør (Maribo)
211, 214, 399, 402, 403, 559
Hardenberg, Anna, abbedisse 522
Hardenberg, Margrethe, abbedisse
528, 529, 532, 533, 535, 540
Hasselø 13, 16
Havnsø 231
Hce, L., købmand (Nykøbing F.) 195
Helga, plejebarn (Toreby) 339
Hemmingsen, Niels, teolog 247, 268
Henningsen, A., jernstøber (Nykø-
bing F.) 310
Henningsen, Gustav 272
Henriksen, lærer 237
Henriksen, Julius, tømremester
(Toreby) 356, 359, 363, 375
Herritslev 260, 345
Herritslev, Peder indsidder (Toreby)
293
Heyn, A. F., skoleinspektør (Frejlev)
402, 559

Hildeman, Karl Ivar 146
 Hillested 237, 256, 257
 Hilt, Hans Peder, gdr. (Toreby) 330, 333, 335
 Hilt, »Pa«, Peder (Toreby) 326
 Hjelholt, Holger, dr. phil. 12
 Hjorth Rasmussen, Alan: Maj- og midsommerskikke på Lolland og Falster 223
 Hjorth Rasmussen, Alan, stud. mag. 223
 Holeby 210
 Holeby sukkerfabrik 255, 344
 Holm, Anders, tækkemand (Nagelsti) 316, 380
 Holm, Helge, arkitekt 542
 Holm, Henrik, skrædder (Grænge) 342
 Holm, Jens, murermester (Toreby) 379
 Holm, Kristian, murer (Grænge) 350
 Holm, Niels, snedkermester (Toreby) 376, 378, 386
 Horbelev 264
 Horslunde 237, 253, 269
 Hosum, M., præst 248, 249
 Hunseby 258, 452
 Hylleken 20
 Højbygaard sukkerfabrik 255
 Højet (Væggerløse sogn) 8, 13, 14, 39, 57, 141
 Idestrup 262
 Ingemann, B. S. 234, 238, 249
 Jansen, Diderik 22
 Jensdatter, Mette, enke efter L. Kabel 464, 467, 489, 520
 Jensen, Hans, arhmd. (Nagelsti) 378
 Jensen, Hans, musiker (Bækkeskov) 337
 Jensen, H. (Idestrup) 262
 Jensen, J., lærer (Ø. Toreby) 360, 361, 362, 366
 Jensen, J. (Tillitze) 252
 Jensen, Kristian, tømrer 312
 Jensen, Peder 312
 Jensen, Pejter, »Brus-Pejter«, musiker (Rykkerrup) 337
 Jensen, Th., højskoleforstander (Nr. Ørslev) 363
 Jep Sylou, munk (Maribo) 452
 Johannes Hildebrand, svensk munk 451
 Johansen, Karl 331
 Jomfru Marias alter 516, 519, 520
 Jyde, Dorte Mari' (Toreby) 325
 Jørgen se Hansen

Jørgen se Olsen
 Jørgen se Pedersen
 Jørgensen, Ane, f. Pedersdatter 299
 Jørgensen, Dagmar, fru 214, 402, 559
 Jørgensen (snedker) se Snedker
 Jørgensen, J., lærer (Soesmarke) 249, 265
 Jørgensen, J. P., tømrermester (Toreby) 376.
 Jørgensen, Jørgen, vognsvend 241
 Jørgensen, J. L. 253
 Jørgensen, Knud (Toreby) 303
 Jørgensen, Mads, smedemester (Toreby) 375
 Jørgensen, Svend, lærer 238
 Kabel, Lyder til Fuglsang g. m. Mette Jensdatter 466, 467
 Kaiser, Peter, gdr. (Nagelsti) 365
 Kall Rasmussen, lokalhistoriker 503
 Kalø 17, 20, 237
 Kappel 251
 Kapellanjorden (Toreby) 294
 Karen, Hansdatter, klostersøster (Maribo) 452
 Karl Larsen, se Larsen, Karl
 Karl, søn af Birgitta 420
 Karleby 264
 Kartoffe 304, 335
 Katharina, datter af Birgitta 420, 424, 427, 430, 432
 Katharina Knudsdatter, enke efter Nicolai Laurissen 452
 Kejser, Jens, gdr. (Toreby) 317, 324
 Kettinge 256
 Kingo, Thomas, biskop 508, 509
 Kippinge 238
 Kippinge kilde 248, 268
 Kjørstrup 255
 Klokkergaarden (Systofte) 12
 Kneutel, Chr., præst 232
 Knud Jørgensen, se Jørgensen
 Knudsen, Johanne (Toreby) 324
 Knudsen, Peder, gdr. (Toreby) 324, 325
 Knudsen, Peder, lærer (Nagelsti) 364, 374, 375, 378
 Knudsen, Thorkild 146
 Kobbelsø 13
 Kofoed-Hansen, stiftsprovst (Flintinge, Toreby) 333
 Kohl, Diderik Jansen 22
 Kok, Ole, musiker (Laagerup) 337
 Kok, »Pa«, Peder, gdr. (Taars) 331
 Kramnitze 252
 Kristensen, Evald Tang, folkeminde-samler 7, 8, 9, 146, 154, 241, 244, 249

- Kristian IX 319
 Kristiansen, Peder, tjenestedreng (Toreby) 307
 Kro-Jens (Sundby L) 316
 Krønge 256
 Kurvemager-Rasmus (Toreby) 313
 Købelev 253
 Kaare, Kristen (Toreby) 335
 Kaarup vænge 357
- Ladefoged, Hans, gdr. (Volshave) 302
 Landstrygernavn 48
 Langberg, Harald, magister, museumsinsp. 204
 Langø 251
 Larsen, Karl, sadelmager (Nykøbing F.) 360
 Larsen, L., skomager (Ø. Toreby) 340, 360
 Larsen, L. P. 262
 Larsen, Rasmus, gdr. (Nagelsti) 336
 Larsen, Viggo, lærer, 214, 402, 559
 Laurissen, Nicolai, væbner (Vårskov) 452
 Leonora Christina 469, 536
 Lillebrænde 261
 Lilleklavs (Toreby) 326
 Lindeskov 16, 17
 Lise, Jens 323
 Lodehat, Peder Jensen, biskop (Roskilde) 438
 Lolland-Falsters hist. Samf. 11
 Lollandsbanen 321
 Longsmeden, pcl. (Toreby) 290, 302, 303, 346
 Lonning, J. 261
 Lorenzen, Vilh., dr. phil., kunsthistoriker 484
 Lublin, A. »Vejrglasjøden«, handelsmand 328
 Lykke, Henrik, klosterforstander 540
 Lyngen (Gedesby) 135
 Lærke, Niels, gdr. (Herritslev) 345, 346
 Løjtofte 254
- Madsen, Birthe, tjenestepige (Toreby, Nykøbing F.) 332
 Madsen, Johan, arbmd. (Nagelsti) 380
 Madsen, Niels, »Æg-Madsen«, købmand (Nykøbing F.) 374
 Madsen, Peder, tjenestedreng (Toreby) 307
 Maglebøtø 22
 Magleby (Stevns) 239
 Maglebrænde 267
- Maglemer 452
 Maglemose 128
 Magnus, konge 421, 422, 433
 Mahøj Kilde (Halsted) 268
 Magnus, Olaus, svensk biskop 246
 Margrethe, dronning 432, 435, 436, 438, 443, 444, 445, 446, 452
 Margrethe-bægeret 439, 530, 531
 Margrethes fundats 440
 Mariager kloster 434
 Mariager klosterkirke 434, 470, 474
 Maribo 251
 Maribo—Bandholm bane 320
 Maribo—Rødby bane 320
 Maribo kloster 434, 438, 480
 Maribo klostres arkiv 440
 Maribo klostres breve »registrant« 439
 Maribo Privatslagteri 349
 Marienbrunn kloster (Danzig) 434
 Marina Myntmesters, enke e. møntmester Hans Myndel 522
 Mariencron kloster (Stralsund) 434
 Marienthal kloster (Reval) 434
 Marienwold kloster (Lübeck) 434
 Markersen, Chr., pcl. (Grænge) 373
 Markvardsen, smedemester (Ø. Toreby) 375
 Marrebæk 8, 13, 15, 27
 Marqvorsen, Jens, gdr. (Nagelsti) 322
 Matthias, kannik (Linköping) 420, 421
 Mejer, Johanne (Toreby) 325
 Mejer (Marrebæk) 144
 Michelssøn, Anders, præst 522
 Mikkelsen, lærer (Flintinge) 362
 Møllerup 144
 Monrad, D. G., biskop 546
 Munkeby 252
 Munkeliv kloster (Bergen) 434, 442, 443, 456
 Musse 260
 Märta, datter af Birgitta 419, 435
 Møller, F. H., lærer 254
 Møller, farver (Nykøbing F.) 304, 334
 Møller, Chr. N., fotograf (Nykøbing F.) 291
 Møller, Peder »Pa Mølre« (Toreby) 326
 Møller, Peder, gdr. (Toreby) 340
 Møller, Rasmus, biskop 546
 Møllers klædefabrik 304
 Møllesøen 16
 Møn 388
- Nabe-Nielsen, F., direktør (Nykøbing F.) 214, 402, 556, 559
 Nagelsti 239, 241, 244

- Nagelsti Skovgaard 317
 Nansen, Jørgen (Toreby) 290, 305,
 307, 342, 344, 346, 347, 348, 353,
 360, 374, 380, 381
 Nebbelunde 269
 Neergaard, godsejer (Flintinge) 325
 Nielsen, Hans skrædder (Kartofte)
 304, 334
 Nielsen, Hans 304
 Nielsen, godsejer 257
 Nielsen, Marie Skov (Alebæk, Møn)
 388
 Nielsen, Osmund, mejeribestyrer
 (Toreby) 360, 365
 Nielsen, Rasmus K., folkemindesam-
 ler 214, 259, 273, 402, 559
 Nielsen, Rasmus K.: Skovarbejder
 og skærveslager 273 ff.
 Nielstrup 258
 Nonneringe 539
 Nordlunde 244
 Ny Kirstineberg Storskov 312
 Nykøbing F. 249
 Nykøbing Slot 231
 Nykøbing Sukkerfabrik 344
 Nyrop, E., tegner 536
 Nysted 251
 Nr. Alslev 126, 261
 Nørregaard, Kamma, malerinde 4
 Nr. Ørslev 265
 Nr. Ørslev højskole 8
 Nådendal kloster (Åbo) 434
- O**lsen, Jørgen (Kalundborg) 232
 Olavus, broder (Vadstena) 451
 Olrik, Axel, folkemindeforsker 9, 10,
 12, 146, 209
 Olsen, Chr.: En kongelig fiskerikon-
 trakt 390
 Olsen, Jørgen, forpagter (Nagelsti
 Skov) 317, 318
 Olsen, Hans (Slemminge) 289
 Olsen, Knud, orgelbygger 506
 Olstrup 256
 Opager-Ane, tjenestepige (Nagelsti,
 Toreby) 293, 307, 342, 343, 360
 Oreby 258
 Orupgaard 21
- P**alladius, Peder 238, 239
 Paradiso kloster (Firenze) 434
 Pavebrev (1438) 460
 Peder Pedersen, tjenestekarl (Ette-
 have, Toreby) 307
 Peder Pedersen, munk (Maribo) 452
 Pedersdatter, Elisabeth (Ettehave)
 289
- Pedersen, Jens »Pæsen« (Olstrup)
 326, 327
 Pedersen, J. Bek, se Bek Pedersen
 Pedersen, Jørgen, gdr. (Øllebølle)
 345
 Pedersen, Kristian 240
 Pedersen, Lars »Storelars« (Etteha-
 ve, Toreby, Øllebølle) 291, 302, 306,
 307, 309, 312, 321, 322, 323, 345,
 346, 348
 Pedersen, Magnus 251
 Pedersen, Peder Jens Kok (Toreby)
 332
 Pedersen, Rasmus, lærer (Toreby)
 331, 332
 Pedersen, Sofie (Nagelsti, Toreby)
 332
 Pejter, Peter (Flintinge) 345
 Person, Magnus, generalkonfessor
 (Vadstena) 432
 Persson, Birger, lagmand (Uppland)
 415, 416
 Peter, magister (Skänninge) 420, 424,
 427
 Peter, underprior (Alvastra) 418, 420,
 424
 Petersen, P. 266
 Petersen, Rasmus, maskinfabrikant
 (Nykøbing F.) 371
 Petrus, Johannes, generalkonfessor
 (Vadstena) 454, 489
 Petrus Johannesson, præstebroder
 (Vadstena) 447, 450
 Petrus, ærkebiskop (Lund) 445
 Phaff, husflidskonsulent (Kbhv.) 359
 Pil, Kristen 323
 Pilebæk, Lars 182
 Pilet 256
 Pilsmeden (Toreby) 325
 Pilsmeds, Karen (Toreby) 326
 Pind, Maren (Slemminge) 290
 Piø, Iørn, arkivar 146
 Pjenggaard, J., borgmester 251, 258,
 260
 Pommer, Frederikke (Toreby) 340
 Pommer, Hilda Margrethe Larsen
 (Toreby, Nagelsti) 383
 Pommeralleen 352
 Pommerens, familien (Toreby) 290
 Povlsen, Karl, gdr., sognefoged 331
 Priorskov 307
 Puge, Kristian (Flintinge) 323
 Paamejer, Wilh., distriktsopmåler
 (Nyk. F.) 212, 214, 400, 402, 559
- R**adbjerg 13, 116, 118
 Radsted 260

- Ransy, E-M 256
 Rasmus Pedersen, tjenestekarl (Eltelhave, Toreby) 296, 307, 315, 316, 317, 340, 342, 344, 348, 356
 Rasmussen, friskolelærer (Nr. Ørslev) 363
 Rasmussen, lærer (Toreby) 331
 Rasmussen, se Hjorth Rasmussen
 Rasmussen, Chr. 257
 Rasmussen, Hans Peter, gdr. (Nagelsti) 384
 Rasmussen, J. R. 259
 Rasmussen, Jens, lærer (Nagelsti) 332
 Rasmussen, Lars, arbm. (Nagelsti) 381
 Rasmussen, Lars, forf. 12
 Rasmussen, Laurits, ægsamler 362
 Rasmussen, Mads Peter, gdr. (Nagelsti) 365
 Rasmussen, Rasmus (Systofte) 195, 198
 Rasmussen, Rasmus, væver (Radsted) 289
 Reravs, R. H. 268
 Resens kort 468
 Reventlow, Fr., greve 214, 237, 254, 402, 559
 Reventlow-Museet 209
 Rhode, P., lokalhistoriker 249
 Riegels, N. D., historiker 15
 Ringsebølle 255
 Ringsing-Bodil (Toreby) 329, 330
 Ringsing, Chr. Christen, gdr. (Nagelsti) 346, 359, 360, 361, 376
 Ringsing, Hans, gdr. (Toreby) 348, 361
 Ringsing, Jørgen, gdr. (Sløsserup) 375
 Ringsing, Kirsten (Nagelsti) 341
 Rohmann 254
 Romme, Hans Rasmussen, gdr. (Rørbæk) 340
 Romme, Maren (Slemminge, Herritslev) 346, 347
 Romme, Rasmus, gdr. (Slemminge) 346
 Roskilde, Peder Jensen 228, 229, 236
 Rugtved slot 438
 Ryde 252
 Rykkerup, Hans, arbm. 307, 317
 Rynning, Gerhard, lægbroder (Vadstena) 447, 450
 Rytter, Jørgen (Toreby) 325
 Rødby 252
 Rørbæk 454
 Sct. Hans kirke (Odense) 512
 Sct. Peders alter (Maribo Klosterkirke) 521
 Sandby 253
 Saksøbøing 251, 258
 Schmidt, August F.: Karen Toxværdsoptegnelser fra Sydfalster 7
 Schmidt, Aug. F., forf. 209, 249
 Schmidt, P. C., gdr., sognerådsformand 375
 Schou, Jens Henriksen, provst 232
 Schørring, Nils, folkelivsforsker 146
 Severin, Andreas Tideman, skoleholder 230, 232
 Sidenius, Vilh., købm. 555
 Sidsel Jørgensen (Toreby) 294, 303, 304, 307
 Sidsel Pommer (Toreby) 290
 Sigerslev (Stevns) 238
 Sillestrup (Idestrup) 8, 15, 39, 240
 Simonsen, murerm. (Hasselø) 375
 Skaftø, Chr. (Toreby) 364, 365
 Skaftø, Rasmus, stenhugger (Grænge) 365, 378, 380
 Skansen (Gedesby) 135
 Skelby 13, 14, 81, 118, 134, 136
 Skelstrup 466
 Skemminge by 439, 452
 Skemminge kirke 503, 542
 Skemminge kloster 442, 447, 452, 454
 Skjøldelev, lærer 233
 Skovby 231
 Skovgaard, Johanne, historiker 425
 Skovmand, Anne Cathrine (Ærtebjerg, Als) 195
 Skovmand, Ida Siggaard 199
 Skånninge by 445
 Skørringe 256, 452
 Skåne 211
 Slagter, Lars (Flintinge) 292
 Slemminge 260
 Sletnæs 268
 Slotø 199, 203
 Smeds, Birthe (Toreby) 290
 Smeds, Jørgen, gårdfæster (Toreby) 294
 Smidt, M. P. højskoleforst. (Nr. Ørslev) 364
 Smidt, C. M., arkitekt 449, 468, 496
 Smidt, M. Christen, orgelbygger (Nyborg) 506
 Snedker, Ane, f. Pedersdatter (Eltelhave, Toreby) 289, 299, 370
 Snedker, Hans Jørgensen, gdrmd. (Toreby) 289, 291, 299, 365, 368, 383, 389

VIII

- Snedker, Jens Hansen, pcl. (Toreby, Nagelsti) 289, 291, 365, 368, 383, 389
- Snedker, Jørgen Knudsen, gdrmd. (Toreby) 289, 293, 294
- Snedker, Kjeld H.: Fra Bogverdenen 392—93
- Snedker, Kjeld H.: Jens Snedkers erindringer fra barndom og ungdom 289 ff.
- Snedker, Kjeld H., museumsforvalter 289, 392—93, 400, 555
- Snedker, Lars Hansen (Toreby) 290, 291, 305, 307, 319, 335, 336, 353, 354, 368, 371, 372, 374, 386, 387
- Snedker, Peder Hansen, hjulmand (Toreby) 290, 307, 333, 339, 344, 347, 348, 351, 353, 354, 358, 366, 371, 376, 377, 379, 386, 387
- Soesmarke 259
- Solbjergvej 237
- Sophie, enkedronning 390
- Sortsø 231
- Sorø Akademi 504
- Sparre, Grethe 454
- Spleth, Nicolaj, sognepræst (Tirsted) 391
- Spurre, Hans Peter Christensen, 324, 365
- Spurre, Laurits Christensen 365
- Starup & Søn, orgelbyggere 506
- Stavreby 13, 117, 134
- Steensens gravkapel 498
- Stiesdal, Hans, museumsinsp. 211
- Stiftsbiblioteket 478
- Stiftsmuseet 209
- Stine, »den lange« (Toreby) 375
- Stoffer, Hans, gdr. (Toreby) 324
- Stoffer, Karl, gdr. (Toreby) 324
- Stokkemark 253
- Storck, Hans, arkitekt, prof. 470
- Storelars, se Pedersen, Lars
- Stovby 13
- Strandgaard, H. O.: Fra Bogverdenen 392
- Strandgaard, H. O., apoteker (Nakskov) 392
- Strange, Helene 11, 12, 209
- Stryger »Pa«, Peder (Toreby) 325
- Stubbeodde 256
- Suhr, Christen, gdr. (Grænge)
- Suhr, Hans Jørgen, tjenestedreng (Toreby) 307
- Suhr, Mads 307
- Suhr-Morten (Toreby) 325
- Suhr, »Pa«, Peder (Toreby) 336
- Suhrvejen 352
- Svinehave 143
- Svinsbjerg 254
- Systofte 126, 239, 265
- Sædinge 256, 454
- Søholt 202
- Søllested 253
- Sølvhøj, Stine, gdrsk. (Nagelsti) 364
- Søndergaard, fotograf (Nyk. F.) 365
- Sønderjylland 388
- Taylor, John & Co., klokkestøbere 501
- Tesdorph, Edward, godsejer (Orupgaard) 21
- Tesdorph, Fr., godsejer (Orupgaard) 21
- Thordrup, A., forretningsfører (Nakskov) 213
- Thoreby Skov 312
- Thura, Lauritz, kgl. generalbygmester 490, 494, 498, 500, 506, 509
- Tillitze 237, 252
- Tingsted 126, 262
- Tirsted 256
- Tjæreby 15, 129
- Toften 18
- Tolv apostles altre (Maribo Klosterkirke) 521
- Tommestrup (Stevns) 238
- Toreby 239, 241—244, 253, 260, 267, 300, 323, 325, 329, 331
- Toreby skole 329
- Torkilstrup 249, 261
- Torslunde 255
- Tostrup 15
- Toxværd, Karen, folkemindesamler, 7, 12, 58, 59, 101, 105, 235, 400
- Toxværd, Rasmus, gdr. 8, 9, 11, 15, 39, 116, 154, 163, 167, 177
- Toxværd, Severin, gdr. 8, 145, 164, 263
- Tune Landboskole 8
- Tyge (Toreby) 325
- Tygens, Stine (Toreby) 325, 326
- Tåderup 144
- Tågeholm 16
- Tågerup 255
- Tårs 237, 258
- Uldall, Kaj, overinsp. ved Nationalmus. 243
- Ulslev 15
- Urban, V., pave (Avignon) 425
- Urban VI, pave 430
- Urmager, Peder, smedemester (Nykøbing F.) 536
- Ussing, Henry, folkelivsforsker 7

IX

- Vadstena dagbogen** 438, 440, 442, 447, 448
Vadstena kloster 415-548 passim 426
Vadstena kongsgård 422, 433
Vantore (Nysted landsogn) 261
Vejleby 252
 »Vejrglasjøden« se Lublin
Venstermand, Alhed, klosterfrøken 532, 535
Vestenskov 237, 251
Vesterborg 254
Vester Ulslev 260
Viborg bispestol 438
Vignæs 259
Vindeby 253
Vindemose 134
Vognsvend, Rasmus (Flintinge) 357
Volshave 302
Vor Frues alter (Maribo) 520
Vor Frue Penning 454
Vredeslund 257
Væggerløse 14, 81, 90, 108, 262, 368
- Væggerløse Næs** 19, 28
Væver, Jens (Sundby L) 334
Væver, Poul (Kraghave) 318
Vålse 262
- Wenstermand, Morten (Søholt)** 532, 537, 543
Werner, Henrik, billedskærer 534, 535, 541, 543
Wichfeld, kmhr. (Engestofte) 542
Willer, O. Svendsen, købmand (Rødby) 255
Wolsing, Niels, gdr. (Holeby) 257
- »Øresmeden« (Kraghave) 327
Øster Ulslev 260
Østofte 258, 265
 Øøm se Emb
- Åageby kirke** 400
Aalborg, Lars, gdr. (Nagelsti) 378
Aale-Stoffer (Hasselø) 154, 327